

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

** Eski adıyla İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ Dergisi
(ISSN: 1309-1352 e-ISSN: 2149-0074)*

NİSAN 2022

ISSN: 2757-7252

e-ISSN: 2757-7244

CİLT: 14 - SAYI: 2

İAUD Cilt 14 Sayı 2 DOI:10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2022.142

İletişim

<https://iaud.aydin.edu.tr/tr/2022-nisan-cilt-14-sayi-2/>

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Burcu KAVAS

<http://iaud.aydin.edu.tr>

DERGİNİN TARİHÇESİ

İAUD, Ocak 2009 – Aralık 2020 yılları arasında “İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi” adıyla süreli akademik hakemli bir dergi olarak yayın yapmıştır. Belirtilen tarih aralğında derginin ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 olarak kullanılmıştır. TRDizin başvuru sürecinde derginin alanının net olarak belirgin olmamasından dolayı İstanbul Aydın Üniversitesi 12.06.2020 tarih 2020/5 toplantı ve 45379966-050.01.04 numarasıyla alınan Yayın Komisyon Kararı doğrultusunda isminin “İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi” olarak Ocak 2021 sayısı ile birlikte değıştirilmesine karar verilmiştir. Yeni isim bağlamında yeni ISSN: 2757-7252 ve yeni e-E-ISSN: 2757-7244 alınarak Sosyal Bilim alanıyla ilgili çalışmalar değerlendirilerek yayın süreci kaldığı yerden devam etmektedir.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

Odak ve Kapsam

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, bilimin rehberliğinde dünyaya açılmak, içinde bulunduğu topluma ulaşabilmek, onların değişen ve gelişen taleplerine öncülük etmek için araştırmacıların özün bilimsel makalelerini uluslararası yayıncılık ilkeleri doğrultusunda yayımlamak amacını güder. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin yayın organıdır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi sadece sosyal bilimler temel alanından makaleleri kabul etmektedir. Sosyal Bilim alanındaki özgün Türkçe ve İngilizce bilimsel makalelerin yayımlandığı bir süreli yayındır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve 2009 yılından beri yayımlanmaktadır.

Sosyal bilimleri temel alan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (İAÜD); gazetecilik ve medya çalışmaları, görsel iletişim tasarımı, halkla ilişkiler, sinema, siyaset bilimi, iletişim çalışmaları, sosyal psikoloji, sosyoloji, dilbilimi, iletişim sosyolojisi, iletişim sistemleri, iletişim psikolojisi, iletişim tarihi, kişilerarası iletişim, kitle iletişimi, kültürlerarası iletişim, siyasal iletişim, uluslararası iletişim ve yeni iletişim teknolojileri, uygulamalı iletişim ve buna yakın sosyal bilimlerdeki ilgili alanlarında bilimsel çalışmalar kapsamında eserler kabul edilmekte ve yayınlanmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda dört defa basılı ve elektronik olarak yayınlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir. Orijinal teorik ve/veya deneysel çalışma, çeşitli bilimsel araştırma yöntemlerinin uygulandığı makaleler kabul edilir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi editör kurulu, ulusal ve uluslararası uzmanların değerlendirmesiyle makalelerin kabul edilmesi veya edilmemesinde yetkilidir.

İndeks ve Özet Bilgisi

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Yayıncı

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Makale Türleri

Derleme: Belli bir konuda yakın zamana kadar yapılmış bilimsel çalışmaların kapsamlı derlemesi.

Araştırma Makalesi: Özgün araştırmaları ve sonuçlarını sunan bilimsel formatta yazılmış makale.

Teorik ve Kuramsal Makaleler: İlgili bilim dalına katkı yapacak teorik düzlemde hazırlanmış makale.

Değerlendirme Süreci

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine gönderilen makaleler, iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlerden birinin olumsuz, diğerinin olumlu görüş bildirmesi durumunda Yayın Kurulu hakem raporlarını inceleyerek makalenin işlem sürecini üçüncü bir hakeme gönderme yönünde ya da yazarına iade etme şeklinde belirler. Makalenin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir. Makaleler Turnitin ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır.

Yayın Sıklığı

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim olmak üzere yılda 4 kez yayımlanır. Dergiye belli bir sayı için makale kabul edilmemektedir. Yazarlar istediği zaman makalesini gönderebilir. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler geliş tarihi dikkate alınarak yayımlanır.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak, insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir. Ayrıca İAÜD, Creative Commons tarafından CC-BY-NC-ND 4.0 lisanslanmıştır.

Yayın Ücreti

Dergi için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca kabul edilen bütün makaleler ücretsiz yayımlanmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği İlkeleri

İAÜD'ye gönderilen bilimsel yazılarda, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile ilişkili yönergeler, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) önerileri ve COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır. İntihal, verilerde sahtecilik ya da yanıltmacılık, yayın tekrarı, bölerek yayınlama ve araştırmaya katkısı olmayan kişilerin yazarlar arasında yer alması etik kurallar dahilinde kabul edilemez uygulamalardır. Bu ve benzeri uygulamalarla ilişkili herhangi etik bir usulsüzlük durumunda gerekli yasal işlemler yapılacaktır.

a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, intihal kapsamında ele alınmaktadır. İntihalden kaçınmak için yazarlar bilimsel kurallara uygun bir şekilde atıf yapmalı ve araştırmaları içerisinde yer alan tüm bilimsel yazılara ait kaynak gösterimine dikkat etmelidirler.

b) Veride Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan ya da değişikliğe uğratılmış verileri kullanmak, veride sahtecilik kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar verilerini etik kurallar dahilinde toplayarak, süreç içerisinde geçerlik ve güvenilirliği etkileyecek bir değişikliğe maruz bırakmadan analiz etmelidirler.

c) Çarpıtma: Araştırmadan elde edilen kayıtları ya da verileri değiştirmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını değiştirmek ya da şekillendirmek, çarpıtma kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma süreci ile ilişkili verdikleri bilgilerde dürüst, objektif ve şeffaf olmalıdırlar. Etik kuralları ihlal etmekten kaçınmalıdırlar.

d) Yayın Tekrarı: Aynı yayını, yapılmış olan önceki yayınlara atıf yapmaksızın ayrı yayımlar olarak sunmak, yayın tekrarı kapsamında ele alınmaktadır. Değerlendirilmek üzere gönderilen yayınların daha önce başka bir yerde yayımlanması ya da değerlendirme sürecinde olması ile ilişkili sorumluluk tamamen yazarlara aittir. Yazarlar tekrardan kaçınmalı, özgün ve orijinal araştırmalarını göndermeye özen göstermelidirler.

e) Bölerek Yayınlama: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları ayrı yayımlar olarak sunmak, bölerek yayınlama kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma bütünlüğünü göz önünde bulundurmalı ve sonuçları etkileyecek bölmelerden kaçınmalıdırlar.

f) Yazarlık: Araştırmaya katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek ya da katkısı olan kişileri dâhil etmemek, haksız yazarlık kapsamında ele alınmaktadır. Araştırmanın planlanması, tasarımı, verilerin toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, araştırmanın yayına hazırlanması ve son halinin ortaya koyulması aşamalarına tüm yazarlar yeterli düzeyde katkı sağlamış olmalıdırlar.

Etik Kurul İzni

Aşağıda yer alan araştırmalar için “Etik Kurul İzni” gerekmektedir. Makale yazarının kadrosunda yer aldığı kurumdan onaylı “Etik Kurul İzni” alınmalıdır. Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar,

Ayrıca;

- Olgu sunumlarında “Aydınlatılmış onam formu”nun alındığının belirtilmesi,
- Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesidir.

Bu makalelerde kesinlikle “Etik Kurul İzni” makale içinde belirtilmelidir. Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.

İntihal Politikası

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağlı olarak intihal oranı en az %20’yi geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanamamaktadır. %20’nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağlı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Telif Hakkı

Telif hakkı; bilimsel olarak hazırlanmış makalelerin ayrıntılı bir şekilde korunmasını amaçlar. Yazarın haklarını korumak ve yeniden basma ya da yayınlanan araştırmanın diğer kullanım izinlerini düzenlemek için İAÜD, yazarların makalelerini yayımlanmaya hazır olduğunda tüm haklarını imzalamaları gereken bir telif hakkı formuna sahiptir.

İAÜD, yazarların telif hakkını kısıtlama olmaksızın kullanmalarına izin vermez. Teknik içeriğe ve tescilli materyalin korunmasına ilişkin sorumluluk yalnızca yazara ve kurumlara aittir ve İAÜD veya Yayın Kurulunun sorumluluğunda değildir. Başlıca yazar, makalenin diğer tüm yazarlar tarafından görülmesini sağlamaktan sorumludur. Gönderilmeden önce makalede telif hakkıyla korunan

materyallerin kullanımı için gerekli tüm telif hakkı izinlerini almak yazarın sorumluluğundadır.

Yazar olarak haklarınız nelerdir?

- Yetki olarak haklarınızı belirlemek için gönderdiğiniz veya yayınladığımız derginin politikasını kontrol etmeniz önemlidir. İAÜD'nin standart politikaları aşağıdaki yeniden kullanım haklarına izin verir:
- İAÜD; makalelerin yazarlar tarafından telif hakkı kısıtlaması olmaksızın kullanılmasına izin vermez.
- Yayımlanan makaleyi, kendi eğitim ihtiyaçlarınız için veya araştırma kaynağınıza, bu arzın ticari amaçlarla kullanılmaması koşuluyla bireysel olarak sağlamak için kullanabilirsiniz.
- Yayımlanan makaleyi İAÜD'nin izni olmadan bir web sitesinde yayımlayamazsınız.

Makale Çağrısı

İAÜD, farklı alanlardan gelen akademisyen ve profesyonelleri “sosyal bilimler”le ilgili bu konulardaki farklı görüşlerini tartışmak üzere bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

- İAÜD'ün Ana Konuları
- Gazetecilik ve medya çalışmaları
- Görsel iletişim tasarımı
- Halkla ilişkiler
- Sinema
- Siyaset bilimi
- İletişim çalışmaları
- Sosyal psikoloji
- Sosyoloji
- Dilbilimi
- İletişim sosyolojisi
- İletişim sistemleri
- İletişim psikolojisi
- İletişim tarihi
- Kişilerarası iletişim
- Kitle iletişimi
- Kültürlerarası iletişim
- Siyasal iletişim
- Uluslararası iletişim
- Yeni iletişim teknolojileri
- Uygulamalı iletişim
- İletişim bilimleri
- Dijital kültür

- İletişim alışmaları
- Reklamcılık
- Uzaktan eğitim
- Radyo, televizyon ve sinema
- Yayın Dili
- Türkçe ve İngilizce
- Makale Gönderimi

Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İletişim

İstanbul Aydın Üniversitesi

İstanbul – Turkey

e-mail: iaud@aydin.edu.tr

Tel: +90212 4441428 – 43705

İAÜ Adına İmtiyaz Sahibi:

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
(İstanbul Aydın Üniversitesi)
(Mütevelli Heyet Başkanı)

Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Deniz YENGİN

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine
KOÇ

Editör Yardımcısı

Arş.Gör.Burcu KAVAS

Teknik Hazırlık

Akademik Çalışmalar
Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Süheyla AĞAN

Türkçe Redaksiyon

Süheyla AĞAN

İngilizce Redaksiyon

Neslihan İSKENDER

Grafik Tasarım

Deniz Selen KAĞITCI

Yazışma Adresi

Florya Yerleşkesi, Beşyol Mah.
İnönü Cad. No:38
Küçükçekmece, İstanbul
Tel: 444 1 428
Faks: 0 212 425 57 59
Web: <https://iaud.aydin.edu.tr/tr/editorler-kurulu/>

Baskı

Levent Baskı Merkezi

Sertifika No: 35983

Emniyetevler Mahallesi Yeniçeri Sokak
No:6/A

4.Levent / İstanbul, Türkiye

Tel: 0212 270 80 70

E-mail: info@leventbaskimerkezi.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan SAYGIN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem Sefa SÜTÇÜ (Marmara Üniversitesi)
Prof.Dr. Erhan AKYAZI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Güven Necati BÜYÜKBAYKAL (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer TİMİSİ NALÇAOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Deniz YENGİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Prof. Dr. Okan ORMANLI (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Bilimsel Hakem Kurulu

Abdullah YILDIRMAZ (Batman Üniversitesi)
Ahmet Hüsrev ÇELİK (Düzce Üniversitesi)
Alper DEĞERLİ (Beykent Üniversitesi)
And ALGÜL (Üsküdar Üniversitesi)
Aslı GÜNAY (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Ayça KURTOĞLU (Acıbadem Üniversitesi)
Aydın KARAÇAM (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Aysun KAYA (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Ayşe Çiğdem KOCAMAN (Nişantaşı Üniversitesi)
Ayşe Gülce UYGUN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Ayten ÖVÜR (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Başak ERGİL (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Begüm Aylin ÖNDER GÜVEN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Behan Hilal YASLIDAĞ (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Binnur GÜRÜL (Gelişim Üniversitesi)
Birol YİĞİT (Trakya Üniversitesi)
Cebrail KISA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Celal GÜLŞEN (Beykent Üniversitesi)
Cenk TAN (Pamukkale Üniversitesi)
Ceren RASİMOĞLU (Acıbadem Üniversitesi)
Cihan BECAN (Üsküdar Üniversitesi)
Çağla KAYA İLHAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Çağrı ÇOLAK (Trabzon Üniversitesi)
Çiğdem AYTEKİN (Marmara Üniversitesi)
Demet AKARÇAY ULUTAŞ (KTO Karatay Üniversitesi)
Deniz AKBULUT (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Duygu DUMANLI KÜRKCÜ (İstanbul Arel Üniversitesi)
Duygu KOTAN TÜRKDEN (İstanbul Arel Üniversitesi)
Engin EKER (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Emel KÖKPINAR KAYA (Hacettepe Üniversitesi)
Erhan ALABAY (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Esmâ TEZCAN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Fatih YAŞARTÜRK (Bartın Üniversitesi)
Fatma AYKANAT (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Fatma Betül ŞENOL (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Fatma Ecem CEYLAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Fatma Nazlı KÖKSAL (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Fatma Sema GÜRKAN (Toros Üniversitesi)
Ferdî BAHADIR (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Feridun NİZAM (Fırat Üniversitesi)
Feryade TOKAN ŞENOL (Yeditepe Üniversitesi)
Feyza GÖREZ (Erciyes Üniversitesi)
Fırat SAYICI (İstanbul Esenyurt Üniversitesi)
Gillian ALBAN (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Gonca YILDIRIM (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Gökçen ÇATLI ÖZEN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Gökhan DUMAN (Gazi Üniversitesi)
Göksel BASMACI (Arel Üniversitesi)
Gözde YETMEN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Gül Esra ATALAY (Üsküdar Üniversitesi)
Gülmire BERDAŞ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Habib HAMURCU (Erciyes Üniversitesi)
Hakan YAŞ (Trakya Üniversitesi)
Haktan URAL (Ankara Üniversitesi)
Hami Onur BİNGÖL (Dumlupınar Üniversitesi)
Hande TASA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Hilal ÖZTAY (Kastamonu Üniversitesi)
Hülya SEMİZ TÜRKÖĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Hülya YENGİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Hüseyin KAYA (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Hüseyin SELİMLER (İstanbul Aydın Üniversitesi)
İbrahim Sena ARVAS (İstanbul Üniversitesi)
İlknur DİLEKLER (TOBB Üniversitesi)
Jale COŞKUN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Javid ALİYEV (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Mesut AYTEKİN (İstanbul Üniversitesi)
Muhammed Hüseyin MERCAN (Marmara Üniversitesi)
Murat ÇİFTÇİ (Trakya Üniversitesi)
Musa KESKİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Mustafa BOSTANCI (Sakarya Üniversitesi)
Mustafa Cebrail SADAKAOĞLU (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Müge ÖZTUNÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nazar BAL (Gelişim Üniversitesi)
Necmiye Tülin İRGE (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nigar PÖSTEKİ (Kocaeli Üniversitesi)
Nur Emine KOÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nuran SAVAŞKAN AKDOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Okan ORMANLI (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Olçay UÇAK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Osman KARACAN (Kastamonu Üniversitesi)
Özge KARAEVLİ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Özlem TEKDEMİR (KTO Karatay Üniversitesi)
Pınar KARABABA (Beykent Üniversitesi)
Sefa ÇELİKSAP (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Selçuk HÜNERLİ (İstanbul Üniversitesi)
Selin KİRAZ DEMİR (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Serdar Kuzey YILDIZ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Sertaç KAYA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Şaha BAYGÜL ÖZPINAR (Üsküdar Üniversitesi)
Tamer BAYRAK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Timuçin Buğra EDMAN (Düzce Üniversitesi)
Tuğba CEDİKCİ FENER (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Tuğçe ÇEVİK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Veli BOZTEPE (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Yasemin Gezer TUĞRUL (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Yıldız Derya BİRİNCİOĞLU (Üsküdar Üniversitesi)

Editörün Mesajı

Sevgili IAUD Okuyucuları,

Bu sayıda Cilt 14, Sayı 2 yayınımızı sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyoruz. Dergimizin yayınlanan bu sayısında kabul edilen 6 yazarın 5 makalesi bulunmaktadır.

Sevgili okurlar, daha detaylı bilgi almak, öneri ve görüşleriniz paylaşmak için bizlere IAUD Sekreterliği iaud@aydin.edu.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

İletişimde kalmak ve bir sonraki sayımızda buluşmak umudu ile.

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ
İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi
34295-İstanbul TÜRKİYE
Tel: 444 1 428
E-mail: nurkoc@aydin.edu.tr
URL: <https://iaud.aydin.edu.tr>

İSTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

History of IAUD

IAUD, published as a peer-reviewed periodical academic journal under the name of “Journal of Istanbul Aydın University” between January 2009 - December 2020. ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 are used between the specified dates. Because the field of the journal was not clearly apparent in the TRDizin application process, in accordance with 12.06.2020 date, 2020/5 meeting and 45379966-050.01.04 numbered decision of Istanbul Aydın University Publishing Commission, it is decided upon that its name will be changed to “Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences” as from the January 2021 issue. Within the context of the new name, by receiving new ISSN: 2757-7252 and new e-ISSN: 2757-7244 the journal will resume its publication process by evaluating studies in the Social Sciences field.

Focus and Scope

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences aims to open up to the world under the guidance of science, reach the society it is in, and to publish scientific articles of the essence in accordance with international publishing principles in order to lead their changing and developing demands. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is an Istanbul Aydın University publication. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences accepts articles in the field of social sciences. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed periodical publication and has been published since 2009.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences (IAUD) is based on social sciences and scientific researches in journalism and media studies, visual communication design, public relations, cinema, political science, communication studies, social psychology, sociology, linguistics, communication sociology, communication systems, communication psychology, history of communication, interpersonal communication, mass communication, intercultural communication, political communication works are accepted and published within the scope of scientific studies in the fields of international communication and new communication technologies, applied communication and related social sciences are accepted and published.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a refereed and scientific journal published four times a year in print and electronically. Original theoretical and / or experimental work, articles in which various scientific research methods are applied are accepted. The editorial board of Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is authorized to accept or not to accept articles upon the evaluation of national and international experts.

INDEX

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Publisher

İstanbul Aydın University, TURKEY

Article Types

Review: Comprehensive review of scientific studies on a particular subject, up to recently.

Research Article: An article written in a scientific format presenting original research and results.

Theoretical and Theoretical Articles: An article prepared on a theoretical level that will contribute to the related discipline.

Peer Review Process

The editorial board peruses the submitted material with regard to both form and content before sending it on to referees. They may also consider the views of the advisory board. After the deliberation of the editorial board, submitted material is sent to two referees. In order for any material to be published, at least two of the referees must approve it. The revision and improvement demanded by the referees must be implemented in order for an article to be published. Authors are informed within three months about the decision regarding the publication of their material. All the papers are controlled academically with the TURNITIN or/ and iThenticate program.

Publishing Period

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is published 4 times a year, January, April, July and October. Articles are not accepted for a certain number of journals. Authors can submit their article at any time. The articles whose evaluation process is completed are published taking into consideration the arrival date.

Open Access Policy

IAUD adopted a policy of providing open access. This is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access. In addition to this, IAUD is licensed by Creative Commons with CC-BY-NC-ND 4.0.

Publication Charge

No publication charge or article processing charge is required. All accepted manuscripts will be published free of cost.

Principles of Research and Publication Ethics

In scientific papers sent to IAUD, the guidelines related to the Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions, the recommendations of the International Committee of Medical Journal Editors and the International Standards for the Authors and Authors of the Committee should be taken into attention. Plagiarism, forgery in the data, misleading, repetition of publications, divisional publication and individuals who do not contribute to the research are among the authors are unacceptable practices within the ethical rules. Legal actions will be taken in case of any ethical irregularity related to this and similar practices.

a)Plagiarism: Placing the original ideas, methods, data, or works of others, partly or completely, without making reference to the scientific rules, is dealt with in the context of plagiarism. In order to avoid plagiarism, the authors should refer to the scientific rules in a manner that is appropriate and should pay attention to the references of all scientific papers in their research.

b)Forgery of Data: The use of data that does not exist or is modified in scientific research is data in the scope of forgery. Authors should analyze their data in accordance with ethical rules and without exposing them to a change in validity and reliability during the process.

c)Detortion: Changing the records or data obtained from the study, showing the devices or materials that are not used in the research as used, changing or shaping the research results according to the interests of the people and organizations that are supported are considered within the scope of distortion. The authors should be honest, objective and transparent in the information they provide in relation to the research process. They should avoid violating the rules of ethics.

d)Repetition: Presenting the same publication as separate publications without referring to the previous publications is considered within the scope of repeti-

tion of publications. The responsibility for the publication of the publications submitted for evaluation in another place or in the evaluation process belongs to the authors. The authors should refrain from repeating the original and original research and they should pay attention to submit their original and original research.

e)Divisional Publication: The results of a research are discussed in the scope of dissemination and disseminating the results of the research in a way that disrupts the integrity of the research and disseminating it in more than one way, and publishing these publications as separate publications. The authors should consider the integrity of the research and avoid the divisions that will affect the results.

f)Authorship: The inclusion of people who do not contribute to the research or not to include the people who have contributed is considered within the scope of unfair writing. All authors should have contributed sufficiently to the planning, design, data collection, analysis, evaluation, preparation of the research and finalization of the research.

Ethics Committee Approval

“Ethics Committee Approval” is required for the following researches. An approved “Ethics Committee Approval” must be obtained from the institution where the author of the article is located. The researches requiring the Ethics Committee’s approval are as follows:

- Any researches carried out with qualitative or quantitative approaches that require data collection from participants using survey, interview, focus group work, observation, experiment, interview techniques,
- Use of humans and animals (including material / data) for experimental or other scientific purposes,
- Clinical researches on humans,
- Researches on animals,
- Retrospective studies in accordance with the law of protection of personal data,

Also;

- Stating that the “informed consent form” was taken in the case reports,
- Obtaining and specifying the permission of the owners for the use of scale, questionnaire and photos belonging to others,
- Stating that copyright regulations are obeyed for the ideas and works of art used.

“Ethics Committee Permission” should be stated in these articles. The articles should include the statement that Research and Publication Ethics are complied with.

Plagiarism Policy

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağlı olarak **intihal oranı en az %20 'yi** geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanmamaktadır. %20'nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağlı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Copyright

Copyright aims to protect the specific way the article has been written to describe a scientific research in detail. It is claimed that this is necessary in order to protect author's rights, and to regulate permissions for reprints or other use of the published research. İAÜD have a copyright form which is required authors to sign over all of the rights when their article is ready for publication. All site content, except where otherwise noted, is licensed under a Creative Common Attribution Licence. (CC-BY-NC 4.0)

The author gives his rights to the journal by signing the copyright transfer form. The submitted papers are assumed to contain no proprietary material unprotected by patent or patent application; responsibility for technical content and for protection of proprietary material rests solely with the author(s) and their organizations and is not the responsibility of the İAÜD or its Editorial Staff. The main (first/corresponding) author is responsible for ensuring that the article has been seen and approved by all the other authors. It is the responsibility of the author to obtain all necessary copyright release permissions for the use of any copyrighted materials in the manuscript prior to the submission.

What are my rights as author?

It is important to check the policy for the journal to which you are submitting or publishing to establish your rights as Author. İAUD's standard policies allow the following re-use rights

The journal allows the author(s) to use the articles without copyright restrictions.

You may use the published article for your own teaching needs or to supply on an individual basis to research colleagues, provided that such supply is not for commercial purposes.

You may not post the published article on a website without permission from İAUD.

Call For Papers

İAÜD will bring together academics and professionals coming from different fields to discuss their differing points of views on these questions related to "social sciences".

Main Topics of İAÜD

- Journalism and media studies
- Visual communication design
- Public relations
- Cinema
- Political Science
- Communication studies
- Social psychology
- Sociology
- Linguistics studies
- Communication sociology
- Communication systems
- Communication psychology
- Communication history
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Intercultural communication
- Political communication
- New communication technologies
- Applied communication
- Communication sciences
- Digital culture
- Communication studies
- Advertising
- Distance Learning
- Radio, television and cinema

Publication Language of İAÜD

Turkish and English

Article Submission

Articles are accepted only through Dergipark.

Contact

İstanbul Aydın University

İstanbul – Turkey

e-mail: iaud@aydin.edu.tr

Tel: +90212 4441428 – 43705

Başkan'dan

Üniversite olmak sadece eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmek anlamına gelmez. Üniversite, bu faaliyetlerin yanında sosyal ve akademik faaliyetleri de sağlıklı ve kaliteli yürütülmesinden sorumludur. Üniversitemizde görev yapan her öğretim elemanının ürettiği en küçük çıktıyı değerlendirmesi ve paylaşması temel amaçlarımızdandır. Bu amaçtan hareketle yürütülen yayın faaliyetleri ise akademik anlamda en öncelikli çabamızdır. Deneyimlerin genç kuşaklara aktarılması için temel mecra olarak gördüğümüz akademik dergi yayıncılığında, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin de katkısının olması amacıyla, bünyemizdeki tüm bilim, teknoloji ve sanat disiplinlerinde akademik dergi yayınlama kararı alınmıştır.

Üniversitemiz tarafından yayınlanan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi temelde teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler arasında ilişkiler kurulması ve bu alanlar üzerine bilimsel çalışmaların yayınlanması görevini üstlenmektedir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sosyal Bilimler, İletişim Çalışmaları, Yeni Medya, Halkla İlişkiler, Reklamcılık alanında yapılmış olan gerek uygulamalı gerekse bilimsel araştırma merkezli makaleleri yayımlamaktadır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi umuyorum ki hem Türk hem de uluslararası araştırmacıların bilimsel eserler üretmesi ve bilimsel alanda ülkemizin yazın gelişimine katkıda bulunacaktır. Derginin editörü, hakemleri ve yazarlarına katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
Mütevelli Heyet Başkanı

Rektör'den

İstanbul Aydın Üniversitesi içindeki tüm fakültelerimiz önemlidir ve gereklidir. Ama üniversitemizin teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler alanında çalışmaların yapılması adına pek çok öğrenciyi yetiştiren İletişim Fakültemiz yeni medya, halkla ilişkiler, reklam gibi alanlarda araştırma yapılması adına önemli yazınla üretmektedir. Kurumların ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtılması için yayınların yararı kuşkusuz tartışılmazdır. Akademik dergi yayıncılığında varlığını ortaya koyan "İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi", alanında önemli ve ciddi bir adımdır. İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Deniz YENGİN'e şahsında, derginin yayına hazırlanmasında emeği geçen herkesi kutluyor, başarılı bir yayın hayatı diliyorum.

Prof. Dr. Yedigâr İZMİRLİ
İAÜ Rektörü

Editör'den

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından hazırlanan bilim ve sosyal bilimlere dair araştırmaları içeren "İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi" bilimsel alana pek çok katkıda bulunan makaleleri yayınlamaktadır. Dergimize yapılan birçok araştırmacının başvurusundan, dikkatli incelemeler yapılarak yayınlanması seçilen eserler gerek ulusal gerekse uluslararası alanda önemli katkılar sağlayacaktır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi; EBSCO, DOAJ ve Dergipark içerisinde yer alan yapısı ile gelecek sayılarında da önde gelen araştırmalara ev sahipliği yapacaktır.

Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ
İAÜD Editörü

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 14 - SAYI:2 - Nisan 2022

İçindekiler

Content

ARAŞTIRMA MAKALESİ (RESEARCH ARTICLES)

EXAMINING THE VIEWS OF PRESCHOOL CHILDREN ABOUT
“NURSING HOME” BY USING DRAW AND WRITE TECHNIQUE
*ANAOKULU ÇOCUKLARININ “HUZUREVİ” HAKKINDAKİ
DÜŞÜNCELERİNİN ÇİZ VE YAZ TEKNİĞİ KULLANILARAK İNCELENMESİ*
Alev ÜSTÜNDAĞ.....139

POST-TİPOGRAFINİN DÜŞÜNSEL DİLİNİ, POST-YAPISALCI
TEORİLERLE OKUMAK
*READING THE INTELLECTUAL LANGUAGE OF POST-TYPOGRAPHY
THROUGH POST-STRUCTURAL THEORIES*
Dilek ÇULHA.....159

THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON CONSUMER SHOPPING
HABITS: CASE STUDY OF UNIVERSITY STUDENTS
*COVID 19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİ ALIŞVERİŞ ALIŞKANLIKLARINA
ETKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ*
Engin AKÇAGÜN, Abdurrahim YILMAZ, Nuray ÖZ CEVİZ
.....179

**DERVİŞ ZAİM FİMLERİNİN EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLA
İNCELENMESİ: DEVİR, BALIK VE RÜYA**
*THE REFLECTION OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS TO TURKISH
CINEMA: THE NATURE-HUMAN TRILOGY OF DERVİŞ ZAİM*
Seçil TURAN.....199

**AB'NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA
KOMŞULUK POLİTİKASI**
*EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS AN ATTEMPT TO EXPORT EU
GOVERNANCE*
Sıla Turaç BAYKARA.....225

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 14 - SAYI: 2 - Nisan 2022

DOI Numaraları

DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2022.142

**EXAMINING THE VIEWS OF PRESCHOOL CHILDREN ABOUT
“NURSING HOME” BY USING DRAW AND WRITE TECHNIQUE
ANAOKULU ÇOCUKLARININ “HUZUREVİ” HAKKINDAKİ
DÜŞÜNCELERİNİN ÇİZ VE YAZ TEKNİĞİ KULLANILARAK İNCELENMESİ**
Alev ÜSTÜNDAĞ

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2001

**POST-TİPOGRAFİNİN DÜŞÜNSEL DİLİNİ, POST-YAPISALCI
TEORİLERLE OKUMAK**
*READING THE INTELLECTUAL LANGUAGE OF POST-TYPOGRAPHY
THROUGH POST-STRUCTURAL THEORIES*
Dilek ÇULHA

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2002

**THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON CONSUMER SHOPPING
HABITS: CASE STUDY OF UNIVERSITY STUDENTS**
*COVID 19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİ ALIŞVERİŞ ALIŞKANLIKLARINA
ETKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ*
Engin AKÇAGÜN, Abdurrahim YILMAZ, Nuray ÖZ CEVİZ

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2003

**DERVİŞ ZAİM FİMLERİNİN EKOLEŞTİREL YAKLAŞIMLA
İNCELENMESİ: DEVİR, BALIK VE RÜYA**
*THE REFLECTION OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS TO TURKISH
CINEMA: THE NATURE-HUMAN TRILOGY OF DERVİŞ ZAİM*
Seçil TURAN

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2004

**AB'NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA
KOMŞULUK POLİTİKASI**

*EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS AN ATTEMPT TO EXPORT EU
GOVERNANCE*

Sıla Turaç BAYKARA

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_y14i2005

EXAMINING THE VIEWS OF PRESCHOOL CHILDREN ABOUT “NURSING HOME” BY USING DRAW AND WRITE TECHNIQUE¹

Alev ÜSTÜNDAĞ
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye
alevustundag@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5832-6810>

<i>Atf</i>	ÜSTÜNDAĞ, A. (2022). ANAOKULU ÇOCUKLARININ “HUZUREVİ” HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN ÇİZ VE YAZ TEKNİĞİ KULLANILARAK İNCELENMESİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 139-157.
------------	---

ABSTRACT

This research was conducted to examine the thoughts of the 6-year-old children about the nursing home using the draw and write technique. The research was organized using the qualitative research method and case study method. The study group consisted of 12 girls and 18 boys in the age group of 6. The purposeful sampling method was used to determine the study group. The research data were obtained using the draw and write technique. Content analysis method was used in the analysis of the data. As a result of the content analysis, 7 themes and 44 sub-themes were determined in the draw technique section, and 4 themes and 18 sub-themes in the write technique section. The themes of the draw technique section were determined as environment, human, situation, animal, emotion, nature, and other. It has been determined that children mostly draw home, elderly man, chatting, flower, window, and cat in the pictures of nursing homes. Children mostly used blue color in their drawings. The themes of the write technique section were determined as situation, environment, emotion, and nature. It was determined that children mostly made descriptions of nursing homes as “It is where the elderly live in the sofa/chair”, “It is a house”, “It is a house where elderly man and woman live”, “It is a place where the elderly are treated well”, “It is a house where everyone is happy” and “It is a house with animals in its garden”. When evaluated in general, it was determined that the children’s nursing home drawings and explanations were consistent with each other and that the children had a positive perspective about the nursing home.

¹ Bu çalışma VII. Avrasya Eğitim Araştırma Kongresi (EJER 2020)’nde sunulmuştur.

Geliş tarihi: 21.12.2021 – Kabul tarihi: 07.02.2022, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2001

Araştırma-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Keywords: *Nursing Home, Perspective of Children, Draw and Write Technique, Child Pictures, Content Analysis.*

ANAOKULU ÇOCUKLARININ “HUZUREVİ” HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN ÇİZ VE YAZ TEKNIĞİ KULLANILARAK İNCELENMESİ

ÖZ

Bu araştırma anaokuluna devam eden 6 yaş grubu çocukların huzurevi hakkındaki düşüncelerinin çiz ve yaz tekniği kullanılarak incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, nitel bir araştırmadır ve durum çalışması yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 6 yaşında bulunan 12 kız ve 18 erkek çocuk oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenebilmesi için amaçlı örneklem seçimi yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma verileri çiz ve yaz tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda çiz tekniği bölümünde 7 tema ve 44 alt tema, yaz tekniği bölümünde de 4 tema ve 18 alt tema belirlenmiştir. Çiz tekniği bölümü temaları ortam, insan, durum, hayvan, duygu, doğa ve diğer olarak belirlenmiştir. Çocukların huzurevi resimlerinde en fazla ev, yaşlı amca, sohbet eden kişiler, çiçek, pencere ve kedi çizimleri yaptıkları belirlenmiştir. Çocuklar çizimlerinde en fazla mavi rengi kullanmıştır. Yaz tekniği bölümü temaları durum, ortam, duygu ve doğa olarak belirlenmiştir. Çocukların huzurevi açıklamalarında en fazla “Yaşlıların koltukta/sandalyede oturduğu yerdir”, “Bir evdir”, “Amcalar ve ninelerin yaşadığı bir evdir”, “Yaşlılara iyi davranılan bir yerdir”, “Herkesin mutlu olduğu bir evdir” ve “Bahçesinde hayvanlar olan bir evdir” açıklamalarını yaptıkları belirlenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde çocukların huzurevi çizimleri ile açıklamalarının birbiriyle tutarlılık gösterdiği ve çocukların huzurevi hakkında olumlu bakış açısına sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Huzurevi, Çocukların Bakış Açısı, Çiz ve Yaz Tekniği, Çocuk Resimleri, İçerik Analizi.*

INTRODUCTION

Nursing homes are defined as centers where individuals over a certain age who have difficulty living alone are accommodated full-time and are cared for until the end of their lives, while at the same time offering a social life opportunity. In short, it can be expressed as institutions where elderly people keep their lives and meet their self-care needs (URL-2). According to the World Health Organization (2015), the definition of old age is as follows; “The gradual decrease in the ability to adapt to environmental factors”. According to the report of the World Health Organization (2015), individuals aged 65 and over are considered “elderly”. According to the Turkish Statistical Institute’s report (2020), the proportion of the individuals aged 65 and over who are accepted as elderly in our country ratio to the total population is 9.1% as of 2019. According to the data of the Ministry of Family, Labor and Social Services General Directorate of Services for Persons with Disabilities and the Elderly (2019), the number of nursing homes affiliated to both the relevant ministry and institutions and organizations throughout our country is 401 in total. While the capacities of nursing homes are 33,198, the number of elderly people receiving care services is stated as 26,247. Considering the data, it can be stated that the elderly population in our country increases every year and there are many elderly people living in nursing homes.

Although it is deemed necessary to provide primary care, rehabilitation and nutrition services in nursing homes in accordance with the provisions of the Regulation on Nursing Homes and Nursing Homes Elderly Care and Rehabilitation Centers published in the Official Gazette in 2001, it is known that elderly individuals are actively involved in many aspects of life, although they live in nursing homes. TUIK (2020) determined the internet usage rate of elderly individuals in the 65-74 age group to be 8.8%. In the evaluation made in terms of gender, it was found that men use the internet more than women. As more and more people lead a longer, healthier life and the number of elderly people is increasing, it should be among the duties of society to reflect on children’s attitudes and perceptions towards elderly people and nursing homes. There are studies on how children have attitudes and perceptions about elderly people (Saçan et al., 2020; Demiriz & Arpacı, 2016; Silverstein & Giarrusso, 2010). However, in the literature review, no research was found showing how children thought about nursing homes.

Preschool is an educational institution that children can attend between the ages of 3-6. This age period can be considered as a period of rapid progress in the field of social development as well as in all development areas of children. During the preschool period, children have an egocentric attitude and are under the influence of what they see (Santrock, 2016). Since their abstract thinking skills have not yet developed, they tend to evaluate events and situations as they see them. According to Piaget, as children in this age group have reasoning based on intuition rather than logical thinking, they constantly ask “why?” (Santrock, 2016). According

to Piaget, preschool children have limited causal thinking skills. In other words, without generalization, children tend to think of events one-way only based on their own experiences (Santrock, 2016). This period is considered as a critical period in terms of social development due to the socialization of children with starting kindergarten. The environment and people around them have an impact on the social development of children. Bruner suggests that this age group, which coincides with the imaginary period, has a developed visual memory. He argues that children can transfer different situations and experiences to their minds in images due to both the progress in their language development and their improved visual memory skills. This situation can also be expressed as conveying information to the mind through images (Meggitt, 2006). The preschool period is the period in which children envision any object, event, or situation in the same way they perceive it. There is a tendency to depict objects without seeing them because they visualize them (Meggitt, 2006). For this reason, it is thought that it is important to determine the schema and images they create about nursing homes as the number of children in the preschool period increases every year.

Considering Bruner's theory, it can be said that painting can help children express their knowledge and thoughts about the world they live in. Children's expressing themselves through painting is accepted as "Catharsis", ie discharge (Arnheim, 2007). In addition to the inner feelings and needs of the child, there is also the expression of subliminal desires through painting. The child can also convey his feelings and thoughts that he/she has difficulty expressing through painting (Arnheim, 2007). When the children's pictures were evaluated theoretically, it was seen that there were four approaches. These are: a) Developmental Approach; It is expressed as drawing as game. In this approach, what pictures made by children express is play. b) Projective Approach; is the approach based on the psychoanalytic theory. In this approach, the pictures made by the children are explained with a reflective approach. c) Artistic Approach; this is an approach that emphasizes the pleasure children receive in the painting process. d) Symbolic Approach; this is the approach that suggests that children achieve satisfaction by making products that they have the opportunity to express and symbolize what they learn in the process of painting (Çakır, 2009).

Researchers who researched and evaluated children's pictures determined the developmental stages of drawing in children in a systematic order. This consists of five phases. These are: a) Scribble Phase (2-4 years), b) Pre-Schematic Period (4-7 years), c) Schematic Period (7-9 years), d) Reality Period (9-11 years) and e) Naturalism Stage (11-13 years old) (Kirişoğlu, 2002). The preschool period children in which the research was conducted are in the pre-schema period. There is a portrayal of the paintings made in the pre-schema period. Children enjoy expressing their thoughts in their pictures. The paintings of the children feature trees, houses, and undeveloped human figures. The hands are drawn in a line and the eyes are in the form of dots. Human drawings include face, hair, mouth, hands

and feet. At this stage, the concept of color has not been acquired yet. The details in the pictures also increase towards the age of 6 (Artut, 2004). At this stage, children tend to draw the facts as they think, not as they are, since they cannot make the distinction between image and reality completely (Yavuzer, 2007).

The ability of children to express their feelings and thoughts by drawing makes pictures one of the methods that can be used to conduct research. One of these methods is the “Draw and Write Technique”. This method is widely used by researchers working with children to investigate social and health-related issues. Draw and Write Technique provides convenience in terms of data collection. Having both drawing and writing part also provides more detailed data (Porcellato et al., 1999). Painting is among the daily programs and leisure activities of children attending preschool. The ability of 6-year-old children to express their feelings and thoughts easily provides convenience for the writing part. Thus, by using the draw and write technique, it is possible to determine the thoughts of children about the “nursing home”.

Purpose of the Research

In this study, an answer was sought to the question of how are the opinions of 6-year-old children attending preschool about the nursing home, and it was aimed to examine it by using the draw and write technique. The research has been organized for this purpose. The research has three sub-purpose. These:

1. What are the drawings of preschool children about the nursing home?
2. What are the explanations of preschool children about the nursing home?
3. Do the drawings and explanations of preschool children about nursing home support each other or not?

METHOD

Research Model

Qualitative research method was used to achieve the purpose of the study. The qualitative research method was used in the study, as it enables the analysis of the concept to be explained by using methods such as observation, interview, and document analysis in order to obtain detailed data on a subject (Merriam, 1998).

The research was organized using the case study method, one of the qualitative research methods, as it is a research method that allows for detailed, multidimensional, and systematic examination of the situations, generally, the data is taken first-hand and allow participants to explain in their own words (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Participants

The research was prepared with the participation of 12 girls and 18 boys in the age group of 6 who attend preschool. Convenient sampling method, one of the purposeful sampling methods, was used to determine the study group (Yıldırım & Şimşek, 2016). Participation in the study was based on volunteerism. After getting permission from the parents of the children, each child was asked whether they would like to participate in the study.

Data Collection Tools

The research data were obtained using the draw and write technique. Draw and write technique is a technique that is widely used in many national and international studies (Çetin et al., 2013; Kalvaitis & Monhardt, 2012).

The draw and write technique is a visual research technique. The technique was first developed in England in the 1980s for child health studies. It is applied to children in the classroom by their teachers and/or researchers (McKim, 1980). It is stated that data collection is relatively easy compared to other methods and it is a method that participants enjoy (Weber & Mitchell, 1996).

A work form was prepared by the researcher based on the Draw and Write Technique. This work form was used as a basic data collection tool in the research. Drawing and writing areas were created for children by drawing a square shape on the front and back of an A4 size paper. The square shape on the front of the work form/page is the drawing area and the square shape on the back is the writing area. The word “nursing home” was written in the square where the drawing area is located, and the children were asked to draw the things that come to mind when the nursing home is mentioned in this designated area. On the back of the work form/page, they were asked to say what comes to mind when they say “nursing home”.

Procedure

The children in the study group are in two separate classes. In order for the children not to feel strange, the researcher visited both classes for 30-40 minutes for five days a week before the practice and participated in the activities they did by spending time with the children.

Drawing practice was carried out by the researcher during the activity hours of the children in accordance with their daily schedule. Children were taken to the tables, colored paints, and prepared work form were distributed. A nickname is determined for each child. Children are instructed to draw pictures of the things that come to mind when the nursing home is called into the square shape on their papers. The drawing application continued for 20-30 minutes.

After the drawing practice was completed, the write practice was done. Since preschool children are illiterate, the write section was conducted with one-on-one interviews with the researcher. The children were taken to the individual meeting room of the institution in turn. The researcher recorded the things that come to mind when the children are called “nursing home” in the writing part of each child’s work form according to their nickname. A recording device has also been provided to ensure the security of the records of the statements made. The write practice continued for 10-15 minutes.

Data Analysis

The data obtained from both the drawing and writing parts of the research were analyzed using the content analysis method (Yıldırım & Şimşek, 2016). Draw and write parts of the data collected from preschool children were analyzed and evaluated separately. First of all, the data were conceptualized, then a logical arrangement was made regarding the determined concepts, and the themes to explain the data were determined (Yıldırım & Şimşek, 2016).

During the analysis, the objects and figures related to the nursing home in the paintings expressing their thoughts about the nursing home created by the drawing technique of the children in the study group were listed. Certain themes have been created with the listed objects and figures. Sub-themes are categorized for the determined themes. Listed themes and frequencies of sub-themes are presented in tables in the findings section.

During the interview with the preschool children, the explanations they made for the write technique part and the explanations obtained from the recording device were written down. The concepts, words, and sentences about the nursing home are listed in the explanations that express the thoughts of the children about the nursing home. With the listed concepts, words, and sentences, certain themes were created. Sub-themes are categorized for the determined themes. Listed themes and frequencies of sub-themes are presented in tables in the findings section.

In order to ensure the reliability of the study, a reliability study between coders was conducted. 20% of the work form were examined by the other coder. Based on the codings made by both coders, an evaluation was made according to the formula $\text{Reliability} = \text{Consensus} / (\text{Agreement} + \text{Disagreement}) \times 100$ (Miles & Huberman, 2002) and as a result of the calculation, $P = 92.0\%$, the study was deemed to be reliable. In order to ensure the reliability of the research results, the coding of the data, the form and analysis of the themes and sub-themes were also explained in detail (Yıldırım & Şimşek, 2016). In order to determine whether the determined themes and sub-themes represent the literature conceptually, the opinions of two experts who have worked on the analysis of children’s pictures were taken.

There are 30 preschool children in the study group. As a result of the analysis, it was determined that the frequency value for any theme or sub-theme in the frequency tables showing the analysis of the data obtained using the Draw and Write Technique exceeded 30. Since the children drew more than one object or figure in their drawings, formed a composition picture, and did not form a single word or sentence in their explanations, the codes obtained were grouped in related, similar, or different sub-themes. For this reason, although there were 30 preschool children in the study group, the frequency values of some sub-themes were found to be above 30.

FINDINGS

Drawing Technique Findings

The findings obtained from the pictures of the preschool children expressing their thoughts about the nursing home are shown in Table 1.

Table 1. Themes and Sub-Themes of Nursing Home Drawings of Preschool Children

Theme	Sub-theme	Frequency
Environment	Home	35
	Garden	21
	Seaside	1
	Park	3
Human	Old Aunt	25
	Old Uncle	44
	Child	43
Situation	Kissing Hand	2
	Reading	3
	Watching screens	2
	Walking	13
	Chatting	27
	Sitting	19
	Sleeping	2
	Playing Games	12

Nature	Sun	20
	Grass	20
	Rainbow	5
	Cloud	17
	Tree	14
	Flower	33
	Rain	1
	Sea	2
Emotion	Happy	86
	Unhappy	4
	Angry	10
Animal	Cat	12
	Bird	7
	Turtle	1
Other	Cat Nest	1
	Bird nest	2
	Television	13
	Glasses	27
	Window	33
	Cane	17
	Bed	6
	Door	8
	Wheelchair	6
	Table	7
	Chair	6
	Aquarius	1
	Car	4
	Ball	1
Stairs	3	

When the table is examined, it is seen that 7 themes and 44 sub-themes were determined from the children's pictures. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 4 sub-themes of the environment theme, 60 codes were made and they depicted the theme using the home, garden, seaside, and park environments. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the sub-theme of home in the environment theme. It has

been determined that the nursing home drawings of the children have 3 sub-themes of the human theme, 112 codes were made and they depicted the theme using the old aunt, old uncle, and child figures. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the sub-theme of old uncle's in the human theme. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 8 sub-themes of the situation theme, 80 codes were made and they depicted the theme by drawing the situations of kissing hand, reading, watching screens, walking, chatting, sitting, sleeping, and playing games. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the sub-theme of chatting in the situation theme. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 8 sub-themes of the nature theme, 112 codes were made and they depicted the theme by drawing the sun, grass, rainbow, cloud, tree, flower, rain and sea figures. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw flower sub-theme in nature theme. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 3 sub-themes of the emotion theme, 100 codes were made, and they painted the theme by drawing happy, unhappy and angry state. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the happy sub-theme in the emotion theme. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 3 sub-themes of the animal theme, 20 codes were made, and they painted the theme by drawing cat, bird and turtle figures. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the cat sub-theme in animal theme. It has been determined that the nursing home drawings of the children have 15 sub-themes of the other theme, 135 codes were made, and they depicted the theme by drawing cat nest, bird nest, television, glasses, window, walking stick, bed, door, wheelchair, table, chair, aquarium, car, ball, and stairs. While describing the nursing home, it was found that children mostly draw the window sub-theme in the other theme.

The colors used by preschool children in their pictures expressing their thoughts about the nursing home are shown in Table 2.

Table 2. Color Theme and Sub-Themes Used by Children in Their Nursing Home Drawings

Theme	Sub-theme	Frequency
Color	Yellow	164
	Red	98
	Blue	254
	Green	108
	Orange	89
	Brown	111
	Pink	30
	Purple	87
	Black	174

When the table is examined, it was determined that children preferred to use 9 colors, in their pictures namely yellow, red, blue, green, orange, brown, pink, purple, and black. In the analysis of these colors, it was determined that 1115 codes were made. It was found that children mostly used the color blue in the drawings they created while describing the nursing home.

Writing Technique Findings

The findings obtained from the descriptions of the preschool children expressing their thoughts about the nursing home are shown in Table 3.

Table 3. Theme and Sub-Themes Related to Nursing Home Descriptions by Children

Theme	Sub-theme	Frequency
Situation	It is a place where the elderly sleep.	2
	It is where the elderly sit on the sofa/chair.	7
	It is a place where the elderly watch television.	2
	It is where the elderly sit in a wheelchair.	1
	It is a house where old people's hands are kissed.	6
Environment	It is a place for old people.	10
	It is a house.	13
	It is a house with windows.	3
	It is a house where old aunts and old uncles live.	13
	It is a house with a garden.	8
	It is a house with old uncles with canes.	2

Emotion	It is a place where the elderly are treated well.	7
	It is a house where everyone is happy.	7
	It is a house of peace.	4
Nature	It is a house with flowers in its garden.	12
	It is a house with sun.	5
	It is a house with animals in its garden.	16
	It is a house with clouds outside.	4

When the table is examined, it is seen that 4 themes and 18 sub-themes were determined as a result of the statements reflecting the opinions of the children about the nursing home expressed with the writing technique. It has been determined that the nursing home explanations of children have 5 sub-themes in the situation theme, 18 codings are made and they explained the theme by using these expressions: “It is a place where the elderly sleep”, “It is where the elderly sit on the sofa/chair”, “It is a place where the elderly watch television”, “It is where the elderly sit in a wheelchair”, “It is a house where old people’s hands are kissed”. While describing the nursing home, it was found that children mostly used the sub-theme “It is where the elderly sit on the sofa/chair” in the situation theme. It has been determined that the nursing home explanations of children have 6 sub-themes in the environment theme, 49 codings are made and they explained the theme by using these expressions: “It is a place for old people”, “It is a house”, “It is a house with windows”, “It is a house where old aunts and old uncles live”, “It is a house with a garden”, and “It is a house with old uncles with canes”. While describing the nursing home, it was found that children mostly used the sub-themes “It is a house” and “It is a house where old aunts and old uncles live” in the environment theme. It has been determined that the nursing home explanations of the children have 3 sub-themes in the emotion theme, 18 codings are made and they explained the theme by using the expressions: “It is a place where the elderly are treated well”, “It is a house where everyone is happy”, and “It is a house of peace”. While describing the nursing home, it was found that children mostly used the sub-themes “It is a place where the elderly are treated well”, and “It is a house where everyone is happy”. It has been determined that the nursing home explanations of the children have 4 sub-themes in the nature theme, 37 codings are made and they explained the theme by using the expressions: “It is a house with flowers in its garden”, “It is a house with sun”, “It is a house with animals in its garden”, and “It is a house with clouds outside”. While describing the nursing home, it was found that children mostly used the sub-theme “It is a house with animals in its garden”.

DISCUSSION

No preliminary education studies were conducted with children about nursing homes in order not to affect the research data. Because it was thought that having information such as what nursing homes are, what services they provide, and who are in nursing homes may affect children's subjective thoughts in both the draw and write (narrative) parts. In this research, it was aimed to reveal the thoughts of children as a result of their knowledge and experiences in their 6 years of life, that's why no preliminary information and educational work were carried out. During the implementation process, it was asked with the teachers of the classes whether they have held any activities about nursing homes until now. Teachers stated that they do a different practice every day during the Seniors Week activities last year, but they did not do any detailed and emphasizing work on nursing homes.

In this qualitative study conducted to examine the thoughts of preschool children about the nursing home using the draw and write technique, the following results were obtained:

The drawings of preschool children about the concept of nursing home:

After the analysis, it was seen that detailed data were obtained from the children's drawings. Most of the preschool children picturized the nursing home as "home" in their drawings. It is known that both public and private nursing homes have several floors. It is known that arrangements have been made in the common areas of these institutions, which constitute the living spaces of the elderly, to ensure that they do not leave the home life. These structures, which are buildings when viewed from the outside, are associated with the "home" environment in the thoughts of children. According to Burkitt et al. (2005), objects/concepts and their memories on children can be effective in their drawings. Children aged four and over have the ability to imitate the image that visual stimuli create in their brains (Paktuna Keskin 2010). For this reason, when children are asked to draw what comes to mind when the nursing home is mentioned, the fact that most of them used the house shape in their drawings is consistent with the literature.

Children attending preschool spend time in the park and garden during the day and play games. The fact that the children drew the park and garden environments in their pictures is thought to be due to the fact that they were the environments they spend time during the day. It can be said that this is the reason why children use these environment details in their drawings. Because preschool children make use of the visual resources around them while describing objects/concepts in their drawings, and there is a strong relation between their drawings and these visual resources (Filhol et al., 2020; Çetin & Güneş, 2019; Munro, 1956).

The drawings made show that the children know that the elderly live in nursing homes. When evaluated in terms of human theme, the fact that there are drawings of elderly women and men and that they mostly draw elderly men figures can be explained by the idea that children associate the image of the nursing home with the elderly men in their minds.

Children were given a very simple instruction in both the drawing and writing parts of the research: “Can you draw what comes to mind when I say nursing home?” and “Can you tell me what comes to mind when I say nursing home?”. It is thought that the fact that the children drew the elderly individuals while doing different activities such as kissing hands, reading books, watching television, walking around, chatting, sitting, sleeping, and playing games were due to their experience and observations with their grandparents. It can be said that the fact that children have included such details in their drawings is the result of their imagination and experiences. Consistent with the results obtained, other studies show that all drawings made by preschool children have a direct relationship with their previous experiences (Hanita & Brantasari, 2019; Çetin & Güneş, 2019; Koppitz, 1968). Painting is one of the ways that convey children’s experiences about their family and social environment (Waluyanto et al., 2020; Wiesel & Al-Krenawi, 2000). These types of activities, in which elderly people living in nursing homes are drawn, describe the experiences of children as a result of their interactions and experiences with their family elders or elderly individuals in their social environment.

Some detailed figures in children pictures has been seen such as sun, grass, rainbow, cloud, tree, flower, rain, sea, cat’s nest, birdhouse, television, glasses, window, cane, bed, door, wheelchair, table, chair, bucket, car, ball and stairs. It is thought that the purpose of the children to paint these detailed figures is related to the painting composition they formed. It is known that the drawings made by children become more realistic as they get older (Waluyanto et al., 2020; Yavuzer, 2007). Children are given a purpose for the picture they draw and they know what to paint. For this reason, it is thought that there are many details in the pictures made by children. It can be said that the drawn figures are preferred because they are the figures that children frequently prefer to draw in their daily paintings. It can be said that drawing figures such as television, glasses, bed, chair, table, and the wheelchair is due to the realism feature of the painting.

According to Paktuna Keskin (2010), the sun in the sky, light clouds, birds, flowers, happy human drawings are figures that define “happiness” in children’s drawings. When evaluated in terms of emotion, it is seen that the drawings mostly include happy individuals and figures expressing happiness (such as sun, cloud, flower). Paktuna Keskin (2010) states that when children are happy, they draw figures such as flowers, smiling faces, birds, sky, and clouds in their pictures, and these figures cannot be seen in themes involving unhappiness. The presence of

sun, clouds, birds, smiling faces in all of the drawings can be regarded as a reflection of the symbol of happiness.

The explanations of preschool children about the concept of nursing home:

Since the children in the study group were illiterate, their explanations for the write technique part were recorded by the researcher and then analyzed. The explanations made by the children were transferred to the research result as they were. As a result of the evaluation, it was determined that there were four themes. These are situation, environment, emotion, and nature.

According to children, definitions of the nursing home are “It is where the elderly sit on the sofa/chair”, “It is a place where the elderly watch television”, “It is where the elderly sit in a wheelchair”, “It is a house where old people’s hands are kissed”, “It is a place for old people”, “It is a house”, “It is a house with windows”, “It is a house where elderly women and elderly men live”, “It is a house with a garden”, and “It is a house with elderly men with canes”. When the explanations and definitions are evaluated, it shows that all children know what a nursing home is and who it serves. The use of expressions such as canes, wheelchair, and hand-kissing while defining a nursing home is considered to be remarkable. As expressed in the results of the drawing technique, children in the age group of 6 form their thoughts by being influenced by their experiences with their family and social environment (Yadav et al., 2020; Wiesel & Al-Krenawi, 2000). It can be said that the use of these expressions and the inclusion of these situations in the drawings are related to the experiences of the children.

It was determined that the results of the drawing technique of the children in the study group had more details than the writing technique. Painting is a tool that allows children to express their feelings and thoughts and communicate with the world they live in (Yavuzer 2007). It is thought that there are no more detailed explanations as children still have limited language and expression skills due to the characteristics of the age period they are in.

In addition, it can be said that the expressions “It is a place where the elderly are treated well” and “It is a house where everyone is happy” in the statements made by children about the nursing home stem from their thinking structures and perceptions. Because the perception structures of children in this age group are general (Yolcu, 2004). In other words, children in this age group tend to think of a situation or event together with a different situation or event that they think is related to it.

The expressions of “it is a house with flowers in the garden,” “it is a house with sun,” “It is a house with animals in the garden,” and “it is a house with clouds outside,” which children use, make us think that they are happy. Children used the expressions that “It is a house with flowers in its garden”, “It is a house with the sun”, “It is a house with animals in its garden” and “It is a house with clouds

outside". These expressions used again show that the children are happy. It also allows us to consider the nursing home and the elderly people staying there as a place where they perceive them as happy. As children get older, they can express their feelings and thoughts better and have the ability to evaluate situations and events from the perspective of others (Gander & Gardiner 2004).

The drawings and explanations of preschool children about the concept of nursing home:

It was determined that there were 7 themes in the data obtained by using the drawing technique of the children in the study group, and 4 of these themes were consistent with the data obtained by using the writing technique as situation, environment, emotion, and nature. When evaluated in general, children used these expressions to explain the nursing home: "It is a place where the elderly sleep", "It is where the elderly sit on the sofa/chair", "It is a place where the elderly watch television", "It is where the elderly sit in a wheelchair", "It is a house where old people's hands are kissed", "It is a house", "It is a house with windows", "It is a house where elderly women and elderly men live", "It is a house with a garden", "It is a house with elderly men with canes", "It is a house with flowers in its garden", "It is a house with sun", "It is a house with animals in its garden", and "It is a house with clouds outside".

The explanations of the children and the details in the pictures they draw are consistent each other. Details in both their descriptions and drawings are as follows: elderly men, elderly women, bed, sofa, chair, television, wheelchair, canes, window, house, garden, flower, sun, cat, dog, turtle, cloud, and hand-kissing. It is seen in Table 1. In addition, the expressions in the theme of emotion show that they are consistent with the figures that define happiness, which they frequently use in children's drawings ("It is a place where the elderly are treated well", "It is a house where everyone is happy", and "It is a house of peace"). Similarly, in the statements made by the children about what nursing home is, expressions defining happiness were used.

CONCLUSION

This research was carried out to examine the opinions of preschool children about the nursing home using the draw and write technique. In the drawing technique part of the study, 7 themes and 44 sub-themes, namely environment, human, situation, animal, emotion, other, and nature, were determined. In the writing technique part of the study, 4 themes and 18 sub-themes namely situation, environment, emotion, and nature, were determined. Children's nursing home drawings and explanations were consistent with each other.

When evaluated in general, it was determined that the children in the study group had a positive perspective. It can be said that the good and positive perceptions of children about elderly people affect this result.

According to the results obtained, it can be proposed to conduct research in which the analysis of different concepts analysis can be done using the draw and write technique, the results of the analysis of children with different socioeconomic levels can be compared, and the difference between before and after learning the concept can be examined.

REFERENCES

- Arnheim, R. (2007). *Görsel Düşünme*. (Çev. R. Ögdül). İstanbul: Metis Yayınları.
- Artut, K. (2004). *Okul Öncesinde Resim Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Burkitt, E., Barret, M. & Davis, A. (2005). Drawings Of Emotionally Characterised Figures By Children From Different Educational Backgrounds. *International Journal Of Art And Design Education*, 21(1):71-83
- Büyükkazaz Öztürk, E. (2019). *The Importance of Art Education in Preschool Child Development* (Doctoral Dissertation, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Güzel Sanatlar Eğitimi).
- Çakır, İ. A. (2009). *Visual Arts in Preschool Education*. Uluslararası Çocuk, Aile Ve Okul Bağlamında Okul Öncesi Eğitim Kongresi (45-52). Trabzon: Trabzon Valiliği Kültür Yayınları.
- Çetin, Z., & Güneş, N. (2019). Drawing As A Means Of Self-Expression: A Case Study. *Early Child Development And Care*, 1-12.
- Çetin, G., Özarslan, M., Işık, E., & Eser, H. (2013). Students' Views About Health Concept By Drawing And Writing Technique. *Energy Education Science And Technology, Part B*, 5(1):597-606.
- Demiriz, S., & Arpacı, F. (2016). A Study Into The Views OfThe Preschool Children Over Their Grandparents. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1):707-726.
- Filhol, A., Ouss, L., Amaddeo, A., Khirani, S., & Fauroux, B. (2020). Drawing Of Their Own Sleep By Children With Sleep-Disordered Breathing Gives Insight Into Their İmaginary Life. *Acta Paediatrica*, 109(11):2332-2338.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2004). *Child And Adolescent Development* (Ed. Bekir Onur). 5.Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hanita, H., & Brantasari, M. (2019). *The Analysis Of Using Picture Sketch To Improve Drawing Ability Of Preschooler Students*. In Proceedings Of The 1st International Conference On Business, Law And Pedagogy, Icblp 2019. European Alliance For Innovation (Eai).

Kalvaitis, D., & Monhardt, R. M. (2012). The Architecture Of Children's Relationships With Nature: A Phenomenographic Investigation Seen Through Drawings And Written Narratives Of Elementary Students. *Environmental Education Research*, 18 (2):209-227.

Kirişoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim. Görmek, Öğrenme, Yaratmak*. (2.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Koppitz, E. (1968). *Psychological Evaluation Of Children's Human Figure Drawings*. New York: Grune & Stratton.

Mckim, R. H. (1980). *Thinking Visually: A Strategy Manual For Problem Solving*. Lifetime Learning Publications.

Meggitt, C. (2006). *Child Development: An Illustrated Guide*. Heinemann.

Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research And Case Study Applications in Education*. San Francisco, Ca: Jossey-Bass Publishers.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2002). *The Qualitative Researcher's Companion*. Sage, Thousand Oaks.

Munro, T. (1956): *Art Education: Its Philosophy And Psychology*, New York: The Liberal Arts Pres

Paktuna Keskin, S. (2010). *Çocuk Çizimlerinde Giz Çöp Çocuk*. Boyut Yayıncılık, İstanbul.

Porcellato, L., Dugdill, L., & Springett J. (1999) Primary School Childrens' Perceptions Of Smoking: Implications For Health Education. *Health Education Research*, 14:71-83.

Saçan, S., Adıbelli, D., & Çevik Akyıl, R. (2020). Old Age From Children's Perspective. *Children And Youth Services Review*, 109:104-714

Santrock, J. W. (2016). *Lifelong Development*. 13. Basım (Çev. Ed. Yüksel, G.). Ankara: Nobel.

Silverstein, M., & Giarrusso, R. (2010). Aging And Family Life: A Decade Review. *Journal Of Marriage And Family*, 72(5):1039-1058.

Waluyanto, H. D., Rosidi, T. R., Sumaryanto, T., & Retnowati, T. H. (2020). *The Expression Of Art Drawing For Children: Psycho-Socio-Cultural Intervention Through Drawing Activities In The Save Street Child Surabaya Community*. In International Conference On Science And Education And Technology (Iset 2019) (151-156). Atlantis Press.

Weber, S., & Mitchell, C. (1996). Drawing Ourselves Into Teaching: Studying The Images That Shape And Distort Teacher Education. *Teaching And Teacher Education*, 12(3):303-313.

Wiesel, R., Al-Krenawi, A. (2000). Perception Of Family Among Bedouin Arab Children Of Polygamous Families As Reflected in Their Family Drawings American. *Journal Of The Art Therapy*, 38:99-106

Yadav, A., Garg, S., Shrivastava, A., Gupta, A., Dogra, A., & Joshi, S. (2020). Child Drawing: A Projective Tool For Dental Anxiety Assessment. *International Healthcare Research Journal*, 4(1):19-25.

Yavuzer, H. (2007). *Resimleriyle Çocuk*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ELECTRONIC REFERENCES

URL-1 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4414&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

URL-2 <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

URL-3 <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt> (Erişim Tarihi: 13.06.2020).

URL-4 <https://www.who.int/ageing/events/world-report-2015-launch/en/#:~:text=30%20September%202015%20%2D%20Comprehensive%20public,population%20ageing%20is%20urgently%20needed.&text=The%20World%20report%20on%20ageing,new%20concept%20of%20functional%20ability> (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

URL-5 https://ailevecalisma.gov.tr/media/11564/eyhgm_buelten_temmuz2019.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

POST-TİPOGRAFİNİN DÜŞÜNSEL DİLİNİ, POST-YAPISALCI TEORİLERLE OKUMAK

Dilek ÇULHA
Yalova Üniversitesi, Türkiye
dilek.culha@yalova.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3077-8943>

<i>Atıf</i>	ÇULHA, D. (2022). POST TİPOGRAFİNİN DÜŞÜNSEL DİLİNİ, POST-YAPISALCI TEORİLERLE OKUMAK. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 159-177.
-------------	---

ÖZ

Modern dönem grafik tasarımında tipografi, gelişiminin yarattığı etkiler yanı sıra, baskı ve teknolojik değişimlerin ışığında açıklanmakta ve uygulanmaktadır; ancak bu yeterli bir açılım değildir. Tasarımın önemli enstrümanı olan tipografinin; dilin doğrudan temsil ettiğinden çok daha ötesi olduğu fikri post-yapısalcı bakış açısının teorileriyle açıklanabilmektedir. Post-yapısalcı teorilerde anlamın sorgusunu dil-yazı üzerinden arayan kuramcı Jacques Derrida'nın genişleterek tanımladığı *différance* açılımları; tipografinin göstergebilimsel bir dil gibi okunmasına olanak tanımaktadır. Bu yazının amacı; Derrida'nın anlamın sistematüğini bozacak sözün-yazının sabit dizgeyi yıkarak yeniden kurduğu *différance* ile post-yapısalcı tasarımda hâkim olan; düzenli dizgenin baskın tavrının sökülme isteğinin ilişkilendirildiği bir okuma önerisi sunmaktır. Post-yapısalcı okumalar grafik tasarımın sadece kompozisyon, düzen, uyum, oranlar, okunma, ölçüler gibi uygulamalara bağlı düzenlenmeler olmadığını; aynı zamanda zihinsel kavramlaşmanın yarattığı tipografik çözümler olarak da meseleye bakmamızı sağlayan bir okuma modeli olduğunu ortaya koyar. Bu bakış, post tipografi tasarımlarının düşünsel altyapısını okumamızı sağlarken; post-yapısalcı felsefi teoriler de varlık olarak görünür kılınan anlamın saçılması ve yayılması ile gözükeneğin daha da ötesine bakma isteğinin açıklanmasına olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Post-yapısalcı Teoriler, Tipografi, Différance, Okunabilirlik, Anlam.*

READING THE INTELLECTUAL LANGUAGE OF POST-TYPOGRAPHY THROUGH POST-STRUCTURAL THEORIES

ABSTRACT

In modern graphic design, typography is explained and used in light of the changes in printing and technology in addition to the effects of its development; but this is not a sufficient explanation. Typography is an important instrument of design and it can be explained with post-structuralist theories of language being much more than what it directly represents. The concept of *différance* by the theorist Jacques Derrida, who seeks meaning in language-writing through post-structuralist theories, allows typography to be seen as a semiotic language. The purpose of this article is to suggest a reading that establishes a relationship between the concept of *différance*, in which Derrida destroys and reconstructs the fixed system of language-writing that disrupts the systematic structure of meaning, and the desire to dismantle the authoritative attitude of the regular system that dominates the post-structuralist design. Post-structuralist readings show that graphic design is not only arrangements based on practices such as composition, order, harmony, proportions, reading, dimensions, but it is also a reading model that allows us to look at the issue as typographical analyses of mental conceptualization. While this perspective allows us to read the intellectual basis of post-typography designs, post-structuralist philosophical theories allow the scattering and diffusion of the meaning, which is made visible as an entity, and the desire to look beyond the visible.

Keywords: *Post-structuralist theories, Typography, Différance, Readability, Meaning*

GİRİŞ

Tipografi, genel olarak bir düzlemde oluşturulan mesajın yazılabilir, okunabilir, algılanabilir, görülebilir düzenlenmesi nedeniyle bir yazı bilimidir. Tipografiye sadece anlamın sınırlarını keskin belirleyen yazı olarak bakmak, yapısalcı işleyişi akla getirir. Çünkü yapısalcılığın kökensel pratiklerinde yazının; temsil ve temsil olasılıklarını belirleyen dili ve sözü niteleyen bir araç olarak tanımlanmasının bu sınırlamada rolü büyüktür. Başka bir deyişle bir metnin aracı olarak anılan yazı; bir sözün-söz öbeğinin anlamını taşıma niyetindedir. Bu nedenle dil ve yazı arasındaki ikili ilişkiyi ele alan ve dili yazının öncesinde açıklayan Roland Barthes'ın yaptığı tanım burada önem kazanır. Ona göre; "Dil ile biçem birer nesnedir; yazı bir işlevidir: yaratım ile toplum arasında bağlantıdır, toplumsal amacıyla dönüşmüş yazınsal dildir, insansal amacı içinde kavranan ve böylece Tarih'in büyük bunalımlarına bağlanan biçimdir (Barthes,2009:20). Yani toplumsal varlığın işlevsel doğasında hemfikir olunan anlamlandırma pratikleri yazı üzerinde konumlanmakta, yazı biriktirme, yayma ve çoğaltma gibi unsurlarla anılmaktadır. Bu nedenle yazılan ve çizilen tüm yapıtların meselesi anlatma, bildirme ve duyurma niteliği taşıdığı düşüncesiyle kurallaşmıştır. Böylece yazı toplumsal alanlarda ortak unsurlarının kodlanmasını sağlayarak gündelik hayatın şekillenmesinde önemli rol oynar.

Anlamın sabitliğinin tartışılmaya başlanmasıyla yazının, harfin, temsilin ve gerçekliğin mevcudiyetle ilişkisi sorgulanmaya başlanır. Bu sorgu, post yapısalcı felsefenin différence açılımları ile, grafik tasarımın okunabilirlik yapısının nitelikleri açısından karakterize edildiğinde birbirine yakın olduğu fikrini açığa çıkarır. İki disiplin arasındaki bağlantı kurmamızı sağlayan temel düşünce, var olan anlamlandırma modellerinin yıkılması ve yeniden inşa etme yöntemlerinin ne'liği sorusuna cevap aranmasıdır.

POST-YAPISALCI TEORİLERDE YAZI

Post-yapısalcılık ya da yapı bozum/ yapı sökülme veya dekonstrüksiyon (déconstruction) terimleri en genel tanımıyla yıkma ve yapma eylemidir. Fransızca bir sözlük olan deconstruction şu anlamlara gelmektedir. 1) Bir cümlede sözcüklerin kuruluşunun dizilişini bozmak; 2) Bir bütünün parçasını birbirinden sökmek; 3) Uzağa taşımak amacıyla makineyi sökmek 4) Dizelerin yapısını çözmek, ölçüyü ortadan kaldırmakla, onları düzyazıya benzer kılmak; 5) Yapısı çözülmek, yapılanışını yitirmek (Yıldırım, 2012:254). Yapı bozum/ yapı sökülme merkezinde anılan Fransız filozof Jacques Derrida yıkım-sökülme düşüncesini açıklarken harap etmek anlamından çok, anlamı dönüştürerek yeniden yapılandırmak olarak ele almaktadır. Bunun içinde yapıyı kuran yapısalcı savları temel alarak meseleye yaklaşır. Yapısalcılığın temeli dilbilimci Ferdinand de Saussure'un, göstergeler dizgesi içerisinde incelediği; dil(langue) ve söz (parole) arasındaki sistemli kurulan yapının ayrımlarına dayanmaktadır. Saussure dil'i,

göstergeler sistemi içerisinde öncül kabul etmekte ve yazıyı dilin aktif olarak var olan anlamlarını temsil eden ve sonradan eklenmiş bir düzen olarak ele almaktadır. Saussure yazıyı iki sistem içinde inceler; “1) Sözcüğün, onu oluşturan seslere yabancı bir tek imle temsil edildiği “ideografik sistem (...). 2) Normal olarak ‘sesçil’ denilen ve sözcüğün içinde birbirini izleyen sesleri göstermeyi hedefleyen sistem...” (Derrida, 2010:50). Saussure’un dil-söz arasındaki keskin ayırımını reddeden Derrida, Martin Heidegger’in varlık (ontiko-ontolojik) kavramı içinde ele aldığı sesin-dilin mevcudiyet olarak kökensel yok oluşu düşüncesini irdelemektedir. Heidegger’e göre; “Kaynakların sesi işitilmez. Varlığın kökeniyle sözcük, anlamla ses, «varlığın sesi» ile «phoné», «varlığın çağrısıyla» telaffuz edilen seda arasındaki sesin kopuşu [dur bu] (Derrida,2010:35). Tüm bu okumaları Derrida *ayrım*lar (différence) terimi ile genişletmiştir. Çünkü onun için dilin saf (arı) bir düzeni yoktur, bu nedenle yazının dili temsil etme gibi bir niyeti de yoktur.

“Yazı kaydetme ve en başta bir imin kalıcı “kuruluşluğu” demek oluyorsa (ki bu, yazı kavramının tek indirgenemez çekirdeğidir), genel olarak yazı tüm dil (bilim)sel imleri alanını kapsar. Sonra bu alanda sözcüğün dar ve türeme anlamıyla “grafik” nitelikli, başka kurulmuş imleyenlerle belli bir ilişkiye göre düzenlenmiş, dolayısıyla “sesçil” olsalar bile “yazılı” (denebilecek), belli bir türden “kurulmuş” imleyenler ortaya çıkabilir. ... Bu durumda yazının, her şeyden önce “şeyi” anlamı-anlamsızlığı- mesajı temsil etme, var etme ya burada ya da yokluk düşüncesiyle izleyiciye sunarak anlam üretme gibi bir misyonu vardır da denebilir olarak, dünyanın dışında düşünülemez” (Derrida, 2010:67-68).

Yazının ve metnin anlamını deşecek mevcudiyet sorgusu, yapı bozum/yapı sökülüm eylemlerinin kök sebebi kabul edilmektedir. Derrida’nın; yazının, sözcüklerin, metinlerin mevcut-namevcut olma durumunu tartıştığı *différance* terimini Sarup; “(...) [ayırma; ayırım] diye adlandırdığı, hem “ayrı olmak” fiiline -doğaca, nitelikçe, biçimce aynı olmamak ya da benzer olmamak- hem de “sonra ya bırakmak”-ertelemek, geciktirmek (Fransızca da différer fiili her iki anlama da gelmektedir)-fiiline gönderen kavram geliştirmiştir (Sarup, 2019:73) diye açıklamaktadır. Différance mevcut olan yapısal özelliklerin sökülmesi ve parçalara ayrılarak yeniden birleştirilmesi düşüncesini önceleyen bir eylem olarak açıklanabilir. Bu eylemin ortaya attığı savlar yapıyı yıkmaktan çok yeniden kurmak niyetindedir. En genel açılımıyla bir mevcudiyetin anlam olarak sabitlenmiş yapısının aslında sabit olmadığını ve anlamın ertelenmesi-saçılması- ve yeniden üretilmesini ele alan bir okuma modeli olduğu öne sürülmektedir. Başka bir deyişle; “Différance’ın kendisi sonu olmayan bir sonraya bırakma sürecidir” (Sarup, 2019:74). Bu sebeple différence, eğer bir erteleme ise kelimeler, formlar ve anlamları sonsuz bir döngüde deneyim alanına taşınır. Bu deneyimde, “...

kurulmuş bir ayırım değil, her türlü içerik belirlenmesinden önce, ayırımı üreten saf hareket söz konusudur. (Saf) iz ötelemedir.” (Derrida, 2010:96). Derrida, ertelenmiş anlam yaratan “iz” açılımlarını, göstergenin yokluğunda beliren varlık-yokluk ilişkisi ile ele almaktadır.

“1-İz (Spur), yol-açma (Bahnung), yol açan güçler ile ilgili kavramlar Entwurf’ dan beri ayırım kavramından ayrılamazlar. Yalnızca yol açmalar arasındaki ayırım göz önünde bulundurularak belleğin ve gene anlamında (bilinçli ya da bilinçsiz) bellek olarak ruhsal mekanizmin kaynağı anlaşılır kılınmaz. Yol-açma olmadan ayırım olmaz, ayırimsız da iz.

2-Bilinçsiz izlerin üretimi ve yazılma (Niederschrift) süreci içindeki bütün ayırımlar, yedeğe koyma anlamında différance’ın öğeleri olarak yorumlanabilir” (Derrida, 2008:59).

Derrida’nın iz(tspur) olarak açılımlarında göstergelerin anlamları sürekli değişime tabi tutulur ya birbiriyle bağlanır ya da anlam olarak kopartılarak yeniden inşa edilir. Ona göre “... iz anlamın mutlak kökenidir. Bu şu demektir ki, bir kez daha, genel olarak anlamın mutlak kökeni yoktur. İz, gözükmeyeni imleyeni açan öteleme (différance)dir” (Derrida, 2010:100). Derrida metinlerinde izi bir silinti olarak ele alır; ona göre bir metnin tekrar tekrar yazılmasıyla beliren lekeli kalıntılar, aslında metni yeniden ve yeniden yazmaktadır. Derrida silinti ile tekrar tekrar yazılan yazının, gösteren ve gösterilen arasında gerilim yarattığını ve bu durumun yazının döngüsel bir yeniden yazılması ve okunması halini aldığını savunur.

“Derrida’nın silen-silinen yazımı -palimpsesti- difference metafiziğin tersine çevrilmiş hiyerarşilerini sürekli yerinden eden yeniden-kayıttır. (...) Yeniden-kaydın müdahale aracı olarak silinti, iletişimi sağlar. Sözcükler, terimler, kavramlar, yüklemeler, mantık, metafizik, edebiyatlar yerinden edilir, yeniden-yazılır, yeniden okunur. (...) Derrida’nın silintisinin ve silinişinin karalamaları ve darbeleri aracılığıyla onun biçimsizleştirme ya da lekeleme (hetorejen biçimde) iletir”(Derrida, 2006:18).

İz post-yapısal felsefi kuramlarda mevcut kökenin silinme eylemidir, böylece silintiden sonra ortaya çıkan izler yeni bir okumaya izin veren diyalektiği açığa çıkarmaktadır. Böyle bir sökme-bozma ve yeniden anlamlandırma çabası yazıyı; deneyimleme alanına taşımak demektir ve tasarımda bu deneyimleme yazının okunaklılık ilkesi üzerinden gerçekleşir. Okunaklı tipografinin anlam taşıma misyonu Derrida’nın iz düşüncesiyle örtüştüğünde yeni okumalar sağlayacak okunabilirlik niteliğiyle varlık gösterir. Bu iki disiplinde ilişkilendirilmeye çalışılan ‘différance’ ayırımları; felsefede iz, tasarımda okunabilir algıya denk düşmekte, orada olmayı algılanır kılacak düşüncenin varlığına nesnesi olmasa bile dikkat çekmektedir. Böylece dile yerleşen gösterge-dil arasında kurulan baskın anlam,

silinerek bulanıklaşan gizlenmiş bir dizgeye dönüşebilmektedir. Derrida'nın anlamın sistematizmini bozacak sözün-yazının sabit dizgeyi yıkarak yeniden kurduğu différence açılımları, tipografinin okunabilirlik düşüncesini açıklamaya yardımcı olurken, aynı zamanda yazıyı okunaklılığın ötesine taşımaktadır.

OKUNAKLILIĞIN ÖTESİNDEKİ YAZI: TİPOGRAFI

Yapısalcı anlayışta alfabenin her harfi ayrıdır ve okunan bir formdur, aynı zamanda teknik olarak kurulmuş anlamları okuma ve yazma eylemi olarak mevcudun varlığına işaret etmektedir. Saussure'un fonetik yazı (sesçil) olarak adlandırdığı ve mevcudu koruyan alfabe, yazı olarak yazılan tüm yüzeylede anlamı korumak ve yaymak için belirli kurallarla yapılaşır. Yazı mevcut olarak yer aldığı metin alanlarında nasıl kurallaşmış ise tipografide de yapısal bir form kazanarak kurallaşmıştır. Teknik olarak yapısalcı tipografi; siyah-beyaz alan, düzenli espas, büyük-küçük (harf-biçim) ilişkisi, renkler, noktalama işaretleri, semboller, göstergeler, x yüksekliği vs. gibi ilişki ile varlık olarak mevcut olanı sabitleyen, okunaklılığı sağlayan anlam taşıyıcısı olarak açıklanabilir.

Post-yapısalcı tipografide ilk karşı çıkışı sabit anlamların ve formların varlığına olmuştur. Tipografide anlamın ve biçimin sabitliğini yıkmaya çabası, başkaldıran ve çığır açan dönemlere işaret etmektedir. Özellikle İzm akımları ile başlayan politik olarak başkaldırmayı ifade eden yazının anlamlarının mekaniğinin bozulması düşüncesi, post-yapısalcı tipografinin oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Bu nedenle post yapısalcı teorilerin ve grafik tasarımın hem fikir olduğu düşünce, yazının sadece alfabeden oluşmadığı, aynı zamanda alfabenin içinde ve dışında işaretleme ve göstermeye yardımcı tipografik unsurların bulunmasına odaklanmasıdır. Post-tipografide yapılan eylemsel tavır olarak açıklanabilecek; grid (ızgara) sisteminin değişimi, boşlukların varlığının keşfi gibi denemelerle yazı ve yazı düzenlemesi bilinen formundan uzaklaşabilmektedir. Post-yapısalcı tasarımda; yazının- tipografinin biçimsel formu dahi tüm kuralları inkâr edilen bir anlayışa dönüşerek, tasarımda deneme ve arayışların önünü açılmıştır. Bu denemeler yazıyı okunaklılığın ötesine taşımaktadır. Çünkü tasarımda göstergeyi anlamlandırma niyeti ile mesajlar ya okunurluk (Legibility) ya da okunabilirlik (Readability) üzerinden kodlanır. Okunurluk (Legibility) anlamlı bir dayanışmanın ürünü olarak kurulmuş bir dizgilemedir. Okunabilir (Readability) tipografi, tasarımcı tarafından bilinçli düzenlenen dizgi ile ilgilidir. Yazının okunabilirliğini etkileyen yazı tipi boyutu, yazının büyüklüğü-küçüklüğü, uzunluğu-kısalığı, yazı karakterinin taban ve tavan çizgilerindeki farklılıkları, dar-geniş satır aralıkları, sütun genişliği-darlığı, tireleme ayarları, renk ve kontrast renklerin kullanımı, negatif-pozitif alanların dağılımının kurallı yapısında gerçekleşen bozum-söküm vb. gibi yöntemlerdir. Yazının okunabilir olması, yazının-tipografinin dizgesini bozacak anlam katmanları ile yeni bir okuma alanına işaret eder. Denebilir ki; tipografide deneysellik ile, yazının silinmesi, parçalanarak düzensizleşmesi veya

yokluk düşüncesi aracılığı ile kurulan anlamı doğrudan okutma anlayışı da değişme uğramaktadır. Böyle bir okuma-yazma modeli, yazının-tipografinin zihinsel biçimlenişinin kökenindeki eskiyi yıkma ve yeniden kurma niyetindedir. Bu düşünce Derrida'nın yazı tanımlarıyla benzerlik gösterir;

“... yazı hem söze, onun «imgesi» veya «simgesi» olmadığı için, daha dışsaldır hem de bizatihi bir yazı olan söze daha içseldir. Oygu, kazgı, çizgi, desen ya da harfe, genel olarak kendi imlediği imleyene gönderme yapan bir imleyene, bağlı olmadan önce bile, yazılı im, (graphie) kavramı, tüm imleme sistemine ortak bir olabilirlik olarak, kurulmuş iz (trace instituee) olgusunu içinde barındırır” (Derrida,2010:70).

Derrida'nın kökensel olarak yazıyı incelediği ve tartıştığı iz (trace), grafik tasarımdaki bozma eyleminin içgüdüsel nedenin karşılığı olarak anlaşılabilir. Çünkü iz namevcudiyet'in varlığına gönderme yapar, yani iz orada olmayana işaret eden bir göstergeye dönüşmektedir. En nihayetinde tipografide gözükmeyen-okunmayan iz'in kökensel arayışları, harfleri bilinen formunun 'saf' anlamından uzaklaştıracak yapıyı sökme eylemine dönüşür ve bu sökme eylemi ile sadece yazı değil, aynı zamanda anlamın temsil ilkeleri de bozuma uğratılmaktadır. Derrida için bu yazı; “Saf tekrar, kendini mutlak tekrar, çoktan gönderme ve tekrar olarak kendinin tekrarı, gösterenin tekrarı, geçersiz veya iptal edilen tekrar, ölüm tekrarı, bunların hepsi birdir. Yazı canlının canlı bir tekrarı değildir” (Derrida,2012:91). Böylece yazının okur üzerinde bir bellek olarak varlığına vurgu yapan ilk anlam, tipografik arayışlar ile, (bellekteki bilindik anlamların tekrarları) sarsılabilmektedir. Bu düşünce yazıyı-tipografiyi gösteren (mevcut) veya göstermeyen (namevcut) arasında gerilime sokarak, bir fikir etrafında çözümlenecek bilinçli arayışlara itmektedir. Bu biçimsel olarak kurulu ve saf olmayan yazı, post-tipografide soran-yanıt arayan- görsel sözcükler olarak düzenlenmekte ve gizil okumaların varlığına işaret etmektedir. Bu eylemsel pratik yazının okunmadığı-anlamlanmadığı durumlarda düşünsel sorgularını açığa çıkartır. Görsel sanatların içindeki yazı ile oluşturulmuş eserler okunmuyorsa duyulur, anlaşılır, gösterir ya da imler olarak düşünülebilir. Ancak bu eylem, saf (arı) bir imleme durumu değildir, tamamen zihinsel bir algının sonucudur. Tasarımlar dünyası oyunu gizli -orada mevcut olmayan (namevcudiyet)-, üzerinden kurduğunda sadece görünenin başka bir biçiminin-anlamının bilgisinin yeniden düzenlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Buradaki bilme; “...bir yerlerde saklanan fakat önünde sonunda bulunup saklandığı yerden çıkarılacak bir hakikatin izinin dizgeli biçimde sürülmesi değildir. Daha ziyade “serbest oyun” alanıdır, “yani sınırlı sayıda oyuncunun sınırsız şekilde birbirinin yerine oyuna girdiği kapalı alandır” (Spivak, 2014:24). Bu oyun alanları yazıyı, edebi bir metin olmanın ötesine taşırken, görsel tasarımların düzenleme algısını bozguna uğratacak eylemsel hareket haline gelebilmektedir.

Tipografinin gelişiminde düzen, anlam, okunurluk gibi sabitlenmiş alışkanlıkları değiştiren tasarımcıların düzenlemeleri, post-yapısalcı algının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Örneğin; Wolfgang Weingart, İsviçre tipografisinin önemli tasarımcıları olan El Lissitzky veya Kurt Schwitters'in modernizm tarzı grafiklerinden büyük ölçüde etkilenmiştir, ancak o önce tasarımın yapısal temellerini öğrenip sonra yıkma çabasına girmiştir (Resim 1).

Resim 1. Wolfgang Weingart, Dergi Kapağı 1973

Kaynak: (HKDI Gallery, 2015)

Weingart, 1969 yılındaki bir serginin manifestosu olarak; harflerin kalınlıklarını ve boyutlarını değiştirmek suretiyle, metin ve grafiksel anlamda yaptığı hareketlerle, modern İsviçre tipografisinin yerleşik kurallarını eleştirmiştir. Weingart bu sergi için yayınladığı manifestosunda tipografinin okunaklılık yapısını ve yazının sabitliğini sorgulamaktadır.

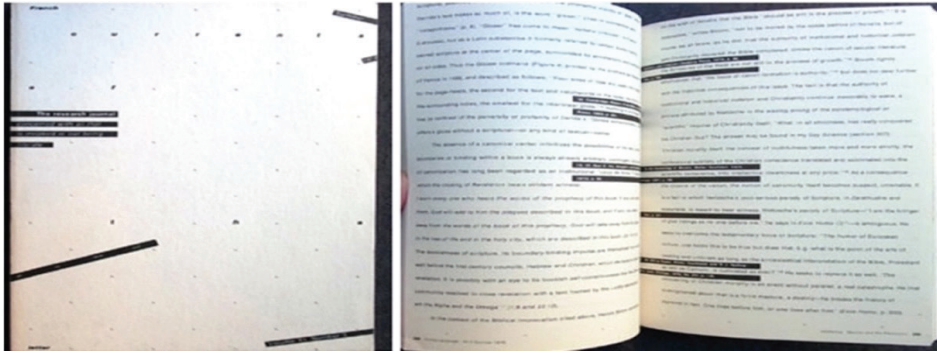
“Harfler sembollerle iç içe geçirilmiş ve aralarındaki boşluklar arttırılmış şekliyle sözcüklerin okunması daha zor hale getirilmiştir. Dizginin bazı kısımları çizginin dışındaydı ve satır aralığı büyütülmüştü. Kıvrılmış bir çizgi (Satır) dinamik sistemi bir arada tutuyordu. Bu kural ihlalleri, Emil Ruder’e ve iyi okunabilirlik ilkesine yönelikti. Ancak Weingart’ın manifestosu aynı zamanda Zürih Somut Sanatçılarının (Concrete Artists) ızgaralı tipografisine de yönelikti”(HKDI Gallery, 2015).

Şayet ortada mevcut yapının kurduğu anlama bir başkaldırı varsa, somut alanları yeniden yapılandırmak için yıkma-sökme eyleminin denemeleri ve arayışlarının koşulları oluşmaya başlamış demektir.

1980'lerin içinde bulunduğu dijital devrim post-yapısalcı metin-sözcük görüntü arasında çabuk uygulanabilir ve yayılabilir tasarımların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Geliştirilen birçok yazılım sayesinde kompozisyonların mevcut düzeni, kesilen, koparılan, yapıştırılan, parçalanan, silinen çarpıcı düzenlemelerin tasarlanmasında etkin rol üstlenmiştir. Bu durum post-yapısalcı tasarımın geleneksel okuma yöntemlerinin netliği ve temiz kodlanmış yazı tipleri yerine, okunma alışkanlığını bozacak yazı karakterleri tasarımlarının ve sayfa düzenlerinin çoğalmasında sağlamakta ve tipografinin “yapı bozuma uğramasına” ve “yeniden yapılanmasına” izin veren oyunlu ilişkiyi açığa çıkarmaktadır. Çünkü; “Yapısökümcünün yöntemi; çoğunlukla geleneksel karşıtlıkları özenle ters çevirmekten, birbirine karşıt terimler arasındaki boşluğu kendisine mesken edinmiş adı konulmamış görünmez kavramlarca şimdiye dek oynanan oyuna işaret etmekten oluşmaktadır” (Sarup, 2019:87).

1980'lerdeki tasarımlarının kökeninde yer alan mevcudiyetin sorgusu, Cranbrook Sanat Akademisinin tasarım anlayışını da belirleyen düşünsel bir başkaldırı içinde varlık göstermiştir. Yazar, tasarımcı, küratör ve post-yapısalcı dönem anlayışının açılımlarında bulunan Ellen Lupton, Cranbrook Akademisinin post-yapısalcı olarak adlandıran isimdir. O Cranbrook Sanat Akademisini “grafik eserinin yeniden formüle edilmesinde aktif olarak nasıl yer aldığını ve bu bağlamda, ‘sabit ve istikrarlı bir varlık olarak “anlam” konusunda şüpheliğe dönüşen’ daha büyük bir eleştirel harekete (Moszkowicz, 2011:243)” dönüştüğünü söylemektedir. Cranbrook Sanat Akademisi tipografinin ve yazının kullanıldığı alanların sabit okuma netliğini tartışmaya açarken, evrensel yeni okuma önerilerinin kapısını aralamıştır. Bu sanat okulu, yapısalcı dönemin okuma ve anlamın sabitliği ile sunduğu tasarım anlayışının, çözüm sürecini kısır bir döngüye yerleştirdiği düşüncesiyle eleştirmektedir. Katherine McCoy ile dönemin öğrencilerinden Jeffery Keedy'nin tasarıma getirdiği boşluk, saçılma, yayılma, dağılma ve dağıtma, parçalara ayırma, benzerleri veya ayırımları üzerinden yazıyı ikili ilişki kurma niyetleri ile tasarımın yönü dönüşmeye başladığı söylenebilir. 1990'larda McCoy'un eleştiri felsefesinin tasarıma yansımaları anlattığı açıklaması şöyledir; “Edebiyat teorisinden çıkan görsel fenomenler, anlam için kodlanmış dil olarak analiz edilir. Anlamlar, gücün dinamiklerini ve anlamın manipüle edilmesini açığa çıkararak yapıbozuma uğratılır” (McCoy, 2015). McCoy öğrencileri ile Visible Language'in özel sayısı için 8 adet post-yapısalcılık temalı makaleyi (Resim 2; Resim 3) tipografik oyunlar ile düzenleyerek felsefenin dediği ile örtüştürmektedir. Katherine McCoy, George H. Bauer tarafından bir derginin önsözünde yazılan yazıdan alıntı yaparak proje kavramını şöyle açıklamaktadır:

“Burası ne harflerin, kelimelerin ve kitapların görülmesi gereken nesnelere yeniden ortaya çıkış hikayesini yazmanın; ne de önünüzde gördüğümüz okumaların hezeyanını düzenli bir şekilde toparlamanın yeridir. Metnin şeffaflığı, opaklığa yol açar. Görünmeyen kelimeler ve harfler şimdi sihirli bir şekilde plastik nesne oyunları olarak gözlerimizin önüne geliyor. Dil bir kez daha görünür hale geliyor. Gelenek uzundur, ama kıyısında marjinaldir de. Burada, oldukça bilimsel olmayan ve kasıtlı olarak saplantılı olan Fransız Mektubu Akımları (French Currents of the Letter) derlenmiştir” (Camargo ve Velloso, 2012).

Resim 2. Mektubun Fransız Akımları: 1, 5 ve 8 numaralı makalelerden sayfalar

Kaynak: (Moszkowicz, 2011)

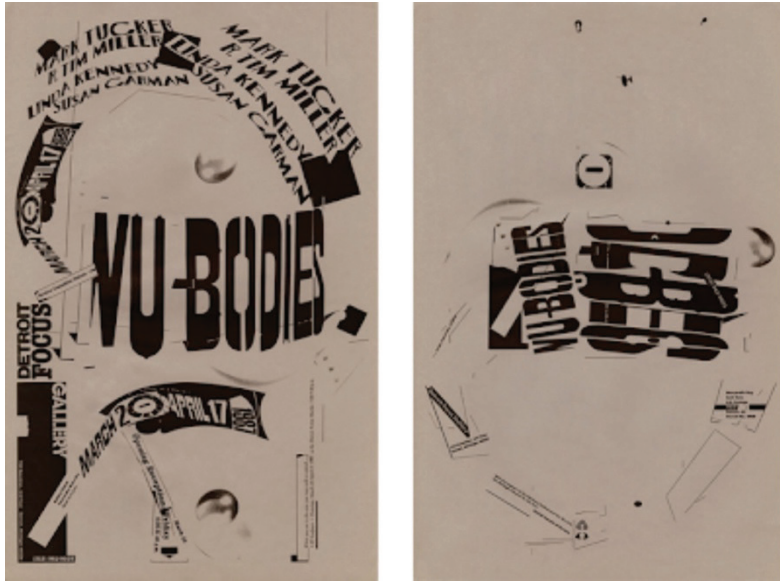

Resim 3. Visible Language, French Currents of the Letter, 8 essays (Vol. 7, No. 3, Summer 1978).

Kaynak: (McCoy, 2015)

Bu sayfalardaki tasarımda dikkat çeken; tipografide ızgara sisteminin ve boşluğun çarpıcı şekilde düzenlenmesi, metnin bazı alanlarda üstünün silinmesi, dağıtılması, anlamın saçılması, boşluklar ile beliren görsel okuma modeline dönüşmesidir. Bu burum Derrida'nın okunabilir metinlerin temel yapısına yaptığı yorum ile eşleşmektedir; Derrida'ya göre, "Yazı kaynağından kopabilir, çünkü bir kalıcılığı vardır; anlamından koparılabilir, çünkü yinelenebilir. Kalıcılık, tam anlamıyla 'yazıbirimsel'dir, ama yinelenebilirlik 'yazıbirim'i de içinde olmak üzere kendisi dışında bir şeyi temsil eden yazılı, sözlü ya da başka ne türde olursa olsun her türlü işaretin gerisinde yatan ilkedir" (Aysever, 2006:316).

McCoy'un tasarım ekibinde olan Edward Fella, tipografi düzenlemeleriyle 21.yüzyıl Amerika'sının en aykırı tasarımcısı olarak anılmaktadır. O bilindik yazı karakterlerini saf formundan ayıracak tipografik denemeler ile yapıyı söküp yeniden kurarak Cronbrook tasarım anlayışının yayılmasında etkin rol üstlenmiştir (Resim 4).

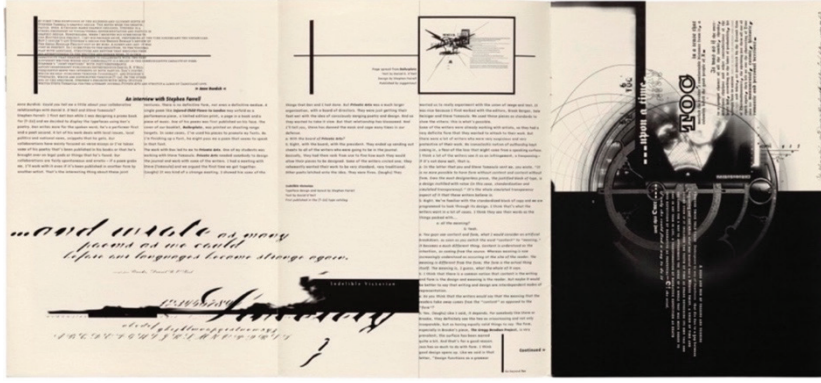

Resim 4. Nu-Bodies / 1987 Edward Fella

Kaynak: (DCAIGA, 2010).

Kuruculuğunu Rudy Vanderlans ve Zuzana Licko gibi tasarımcıların üstlendiği 1984-2005 yılları arasında süreli yayın yapan dergi olan Emigre, tipografiyi eleştirel bir dil olarak biçimlendirmiş ve deneysel tavırları ile anlamın dönüşüm sürecine aracılık edecek önemli tasarımlara imza atmışlardır (Resim 5).

Resim 5. Interior spread of Emigre Joint Venture, 1996

Kaynak: (Letterform Archive, 2020)

Cranbrook'un ve Emigre'nin post-tipografik anlayışları; ticari dergi tasarımlarının içeriğinde olmasına rağmen okunma kaygısı taşımadıklarını daha çok izleyicinin okuma alışkanlıklarını da değişime götürecek çabayı görünür kılmaktadır. Metinlerde anlam yüzeylerinin dönüşümünü sağlayan post-yapısalcı tipografinin kökeninde izm hareketlerinin yanı sıra Dada ve Fluxus izlerini görmek mümkündür. Gerçeklik ve temsil arasındaki karşıtlıktan doğan yeniden inşa süreci, öteki temsillere işaret etmektedir. Post-yapısalcı tasarım, harfler üzerindeki deformasyonlar ile yeni yazı karakteri tasarımlarının oluşmasını ve görsel dil olarak yaygınlık kazanacak Grunge yazının kullanımının arttığı dönemi içermektedir. Grunge yazı tipleri sabitliği yıkma durumu olduğu kadar okunaklılığın uygunluğunu bile inkâr eden yazı karakterleri olarak tanımlanmaktadır (Shetty, 2012). Grunge yazı tipinin ilk örneği Harriet Goren'in Morire'si olarak bilinmektedir. (Resim 6).

Morire Solid Regular

Resim 6. Harriet Goren'in Grunge Yazı Tipi (Morire)

Kaynak: (Shetty, 2012)

Grunge yazıyı geliştiren isim olan David Carson, tipografiyi kullandığı tüm metin olan tasarım yüzeylerinde okunabilirliği öteleyerek anlamı sarsan bir tasarımcıdır. Özellikle Ray Gun gibi bir süreli yayın dergisinin içeriğinde yaptığı çarpıcı tipografi uygulamaları ile dönemin ticaret ve tasarım arasındaki ilişkilerin sorgularını da başlatan isim olmuştur. Carson'ın estetiğine "post- alfabetik estetik" adı verildi. Bu estetik anlayışı kaotik, soyut ve kendine özgüydü ve bazen de okunak-

sızdı. Ray Gun’ın sayfalarındaki içerik grafik tasarımıyla ilgili olmasa da “post-alfabetik estetik”, birçok grafik tasarımcının yaklaşımını değiştirecek bir tipografi, düzen ve görsel hikâye anlatımının keşfi olduğunu kanıtladı (Novin, 2011). Carson’ın *Ray Gun* yayını için hazırladığı dergi içeriği bilinen bir metinden çok kelimelerin anlamının silindiği bilinçli bir düzenleme olarak okunabilir. Carson’un bu yaklaşımı post-yapısalcı silinti tanımı içeriğiyle eşleşmektedir. “ (...) “silinti: bir kez daha kendi yapı bozum/ yapı sökülme edimine genişler ve onu bozar: biçimsizleştirme, yalnızca teriminin kendisine değil, ‘fikir’ ya da “kavram”a da işaret eder (Derrida, 2006:23). Carson bu çalışmasında yazılan metnin anlamla ilişkisini silecek, Zapt Dingbat yazı karakteriyle düzenlemiştir (Resim 7, Resim 8). Bu yazı karakteri tamamen sembolik olan, bilinen alfabenin harf formlarından bağımsız bir yapıda olduğu için harflerin iz’i konumundadır.

a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
*	⊗	*	*	*	*	*	*	*	*	●	○	■	
o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z		
□	▢	□	□	▲	▼	◆	♣	♠	♣	♠	♣	♠	
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
☆	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z		
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
'	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	-	=	\
⊗	⊗	⊗	✓	✓	X	X	X	X	+	+	+	+	*
~	!	@	#	\$	%	^	&	*	(	)	-	+	
~	~	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
[	]	{	}	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Resim 7. Tasarımcı: Zapt Dinbat Yazı Karakteri

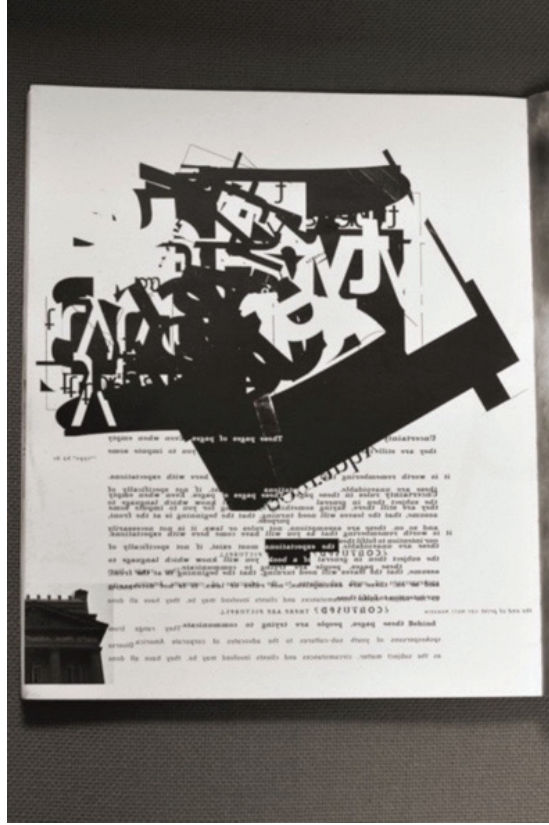
Kaynak: (Alchetron, 2020).

Resim 8. David Carson 1994 Ray Gun Magazine Spread. Image: AIGA Eye On Design

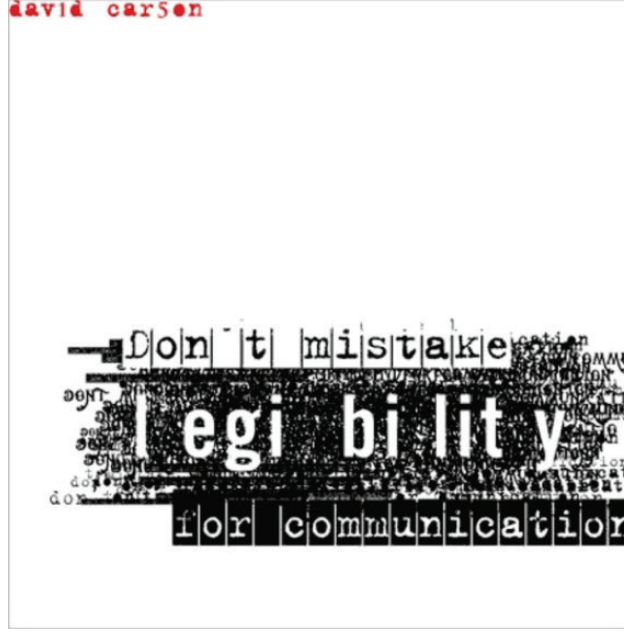
Kaynak: (Miranda, 2020).

Carson'ın tipografi anlayışında yazıyı bloklararak ve üst üste, okunmayan yapılarla düzenlemesi, bilinen okuma ve yazma alışkanlıklarını terse çevirebilmektedir. Derrida yazının namevcudiyet halinin etkisini şöyle tanımlar; “Yazılı iletimimin yazı olarak işlevini getirebilmesi, yani okunabilirliği sürdürebilmesi için ampirik olarak belirlenebilir bir alıcının mutlak yokluğunda bile okunabilir olması gerekir” (Aysever, 2006:309). Carson ile Derrida'nın söylemini birlikte düşünmememizi sağlayan Carson'ın tam da bu okunabilirlik açılımıdır; Carson'a göre “Okunabilirliği iletişimle karıştırmayın. Bir şeyin okunaklı olması, iletişim kurduğu anlamına gelmez ve daha da önemlisi, doğru şeyi iletmediği anlamına da gelmez” (aPhotoEditor, 2009), (Resim 9-Resim 10).

Resim 9. David Carson, The End of Print (2000)

Kaynak: (Reynold, 2015).

Resim 10. David Carson – Don'tconfuse

Kaynak: (Selz, 2005).

Tipografiyi harflerin ötesinde kavramsal duyularla algılayan ve düzenleyen Neville Brody, geleneksel tipografinin tüm kurallarını öğrenerek tipografinin formlarını söküme uğratan isimdir. O tasarımın çözümünde uygun yazıyı bulabilmek için tasarımcının kendi yazı tiplerini tasarlaması gerektiğinin düşünür. Brody, tipografinin bilinen yazı karakterleri üzerinden temellendirerek tasarladığı fontları ile tasarım dünyasına deneysellik getirmiştir. O biçim ve kavramın soyut algılarını bozacak şekilde düzenlediği dikeyleri ve yatayları, üst üste bindirmeleri, harflerin bilindik formlarında yaptığı koparmaları ve eksiltmeleri ile okunabilirliği zorlamaktadır (Resim 11).

Resim 11. Neville Brody FUSE 1 -Issue 1 1991

Kaynak: (Johnstone, 2016).

Tasarımda okunaklılıktan okunabilirliğe geçişe izin veren, tipografik eylemlerle kurulan dilsel oyunlar anlamının kayganlığına yöneliktir. Anlamın kaygan yapısına işaret etmek ve anlam-yazı-metni-tipografi içeriğinde var olan dogma sabitleyicilerin arındırılması fikrini güçlendirmektedir. Bu eylem felsefenin différence açılımlarının ortaya attığı saçılma ve yayılmanın çıkardığı anlam boşluklarının genel yapısı ile grafik tasarımda anlamı sürekli ertelenerek öteki-okunmayan namevcut durumlara işaret eden bilinçlilik halini ilişkilendirmemize olanak tanıyan tutumdur. Çünkü okunabilir metnin parçalanarak anlamını kaybetmesi ile metin sadece görsel yazı statüsüne yerleşerek görülebilir olmaktadır. Bu düşünceye Sarup'un Derrida okumasıyla bakılabilir. Ona göre; “Derrida bizden belli zihin algılarımızı değiştirmemizi istiyor; metnin üstümüzdeki yetkisinin kalıcı bir yetke olmadığını, tersine geçici bir yetke olduğunu söylüyor, metnin kökeninin ya da kaynağının peşine düşülmesi gereken bir iz olduğunu düşünüyor” (Sarup, 2019:84). Böyle bir okuma ile yazı-tipografi göstergenin gösterdiğinin çok ötesine taşınır. Bu döneme ait tasarım anlayışlarının ortak yanı özgürleşen sözcükler, düzenlemelerle yeni okuma ve yazma önerilerinin varlığına işaret etmesidir. Böylece yapısalcı kuramların yazıyı ‘dili yansıtan yapay temsiller’ olarak algılayan statik düşüncenin karşısına çıkan post-yapısalcı teoriler, tipografi tasarımlarının zihinsel algıya dayalı tasarım modellerinin düşünsel altyapısını okumamıza olanak tanımaktadır.

SONUÇ

Jacques Derrida'nın yazı ve metindeki mevcudiyeti sorgulayan yapı bozum/ yapı sökülme eylemlerinin ana gerekçesi, anlamın sabitlenmediği ve her okumada yeniden ve yeniden yazılarak dönüştüğü üzerinedir. Bu bağlamda post-yapısalcı tasarımda yazının/ tipografinin dayattığı tüm kuralları reddederek protest bir tavır sergilemiş olması, Derrida'nın yapı bozum/ yapı söküm düşüncesiyle örtüşmektedir. Çünkü tasarımda yeni türden anlayış biçimlerinin arayışları ve yeniden okuma ve yazma denemelerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Böylece yazının okunur olma gayreti yerini deneysel tipografiye bırakmış ve yeniden üretilmiş dizgelerin tek bir anlamdan ziyade yeni anlam katmanlarının oluşmasına olanak tanımıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan Derrida okumasından anlaşılması beklenen; metnin-yazının belli bir sabit anlamı ve doğru üretmek gibi bir niyeti ve kesin bir sonucu olmadığıdır. Bu yazı, post-yapısalcı felsefeci Derrida'nın yapı bozum/ yapı söküm teorilerinin sorgulamaları ile deneysel tipografinin temel düşüncesi ilişkilendirilerek yapılan bir okuma önerisidir. Çünkü artık anlam gözükenin daha da ötesindedir, gözükmeyen ama varlık olarak görünür kılınan izler yeni anlamların saçılması ve yayılması fikrini içermektedir. Felsefe bu durumun sorgusunu metin-yazı üzerinden açıklarken, tasarım tipografik olarak uygulamalarla görsel metinler üzerinden gerçekleştirmektedir. Başka bir deyişle yazı-tipografi her iki disiplinde de bilinen anlamının dışına taşarak okuma ve yazma çabasına dönüşmektedir. Bu çaba, yapısal olarak kurulan bir dil-söylem ve tasarımda hiyerarşik kuralına karşı geliş olması yanı sıra, boşlukta beliren anlamlarla yeniden yazma eylemini de geliştirir. Yazının anlam akışındaki boşluk, gösteren ve gösterilen arasında ortaya çıkarak anlamı başkalaştırarak değiştirir, bir yorum bilim değildir; farklı bir öteki anlamın varlığına işaret etme durumudur. Bu nedenle böyle bir okuma modelinde anlamın yol haritası öngörülemez, çünkü post-yapısalcılığın geniş uçlu bir okuması vardır. Belki de post-yapısalcı tasarım ve felsefenin en önemli birleşkesi, aklı uyuracak bu farkındalığı hatırlatmasıdır. Bu yazının oluşmasını teşvik eden ve post-yapısalcılık eylemini zinde tutan şey, sürekli ve yenilenebilir olan anlamın tamamlanmamış ve devam eden sürece de işaret edebilme düşüncesidir denebilir.

KAYNAKÇA

- Aysever, R. (2006), *Derrida Ve Söz Edimleri Kuramı*, Cogito Dergi, İstanbul: Yky Yayınları, 287.
- Barthes, R. (2009), *Yazı Ve Yorum*, (Çev.T. Yücel), İstanbul: Metis Seçkileri.
- Derrida, J. (2006), *Önemsizin Arkeolojisi Condillac Okuması*, (Çev.A. Utku, & M. Erkan), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Derrida, J. (2008, 08), *Differance*. (Çev.Ö. Sözer), *Toplumbilim Dergisi*, Jacques Derrida Özel Sayısı(10), 59.
- Derrida, J. (2010), *Gramatoloj*, (Çev.İ. Birkan), İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Derrida, J. (2012), *Platon'un Eczanesi*, (Çev.Z. Direk), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Sarup, M. (2019), *Post-Yapısalcılık Ve Postmodernizm*, (Çev.A. Güçlü), Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Spivak, G. C. (2014), *Gramatoloji'ye Önsöz*, (Çev.İ. Yılmaz), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2012, 01), *Differance'm Serüveni*, *Felsefe Dünyası*, Sayı:55, 255.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1 <https://aphotoeditor.com/2009/04/21/dont-confuse-legibility-with-communication>. (Erişim Tarihi: 08.07.2021).
- URL-2. <https://alchetron.com/Zapf-Dingbats> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).
- URL-3 <http://pdf.blucher.com.br.s3-sa-east-1.amazonaws.com/designproceedings/icdhs/icdhs-012.pdf> (Erişim Tarihi: 06.05.2020).
- URL-4 <http://dcaiga.blogspot.com/2010/09/postmodernismeward.html> (Erişim Tarihi: 02.09.2021).
- URL-5 www.hkdi.edu.hk/hkdi_gallery/2015/weingart/exhibits_highlights.html (Erişim Tarihi: 09.03. 2021).
- URL-6 <http://www.christianjohnstone.com/journal> (Erişim Tarihi: 03.10.2021).
- URL-7 <https://letterformarchive.org/news/view/new-in-the-online-archive-complete-emigre-magazine> (Erişim Tarihi: 05.09.2021).
- URL-8 <https://designtraveler.wordpress.com/2015/04/19/katherine-mccoy-thoughts-on-design-writing/> (Erişim Tarihi: 01.08.2021).
- URL-9 <https://medium.com/@yopaulmiranda/david-carson-surfing-the-unconventional-waves-of-zapfs-dingbats-52a520186c64> (Erişim Tarihi: 03.10.2021).

URL-10 <https://ssudl.solent.ac.uk/id/eprint/2783/4/J%20Design%20Hist-2011-Moszkowicz-241-54.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2021).

URL-11 <http://guity-novin.blogspot.com/2011/07/is-graphic-design-dead.html> (Erişim Tarihi: 08.10.2021).

URL-12 <https://medium.com/@reynoldsjosh/research-deconstruction-in-graphic-design-6180ec2f1b58>, (Erişim Tarihi: 04.08.2021).

URL-13 <https://vandivergroup.com/typography-matters-part-2-2/> (Erişim Tarihi: 18.09.2021).

URL-14 <https://www.theawl.com/2012/08/the-rise-and-fall-of-grunge-typography/> (Erişim Tarihi: 09.10.2021).

URL-15 <https://www.ukessays.com/essays/design/dont-mistake-legibility-communication-2998.php> (Erişim Tarihi: 09.10.2021).

THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON CONSUMER SHOPPING HABITS: CASE STUDY OF UNIVERSITY STUDENTS

Engin AKÇAGÜN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye

engin.akcagun@msgsu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3668-7268>

Abdurrahim YILMAZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türkiye

abdurrahim.yilmaz@msgsu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9877-8990>

Nuray ÖZ CEVİZ

Marmara Üniversitesi, Türkiye

nuray.ceviz@marmara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9670-6176>

<i>Atf</i>	AKÇAGÜN, E.; YILMAZ, A.; ÖZ CEVİZ, N. (2022). THE EFFECT OF COVID-19 PANDEMIC ON CONSUMER SHOPPING HABITS: CASE STUDY OF UNIVERSITY STUDENTS. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 179-197.
------------	--

ABSTRACT

The changing shopping habits gained speed with the Covid-19 pandemic and online shopping sites started to be used more. The application development process has gained momentum and web interface designs have tended to keep individuals staying at home in quarantine more on the screen and to shop more. The effect of the Covid-19 pandemic on consumers' shopping habits was examined within the scope of this research. For this purpose, university students were taken as a sample and a survey was developed to understand the impact of the pandemic. The research was carried out with the participation of 257 people in

Geliş tarihi: 09.11.2021 – Kabul tarihi: 27.01.2022, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2003

Araştırma-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

total. The questionnaire was administered online via e-mail and social media. Survey questions, along with questions containing demographic features, include hedonistic behavior developed by Babin, Darden and Griffin (Babin et al., 1994), impulsive behavior developed by Rook and Fisher (Rook and Fisher, 1995), and social media and advertising questions developed by us. The data obtained from the questionnaire containing 5-point Likert type questions were evaluated in statistical package programs. According to the results of the research obtained by the interpretation and evaluation of the data; the Covid-19 pandemic has had an impact on the shopping habits of consumers in the sample of university students. 85.3% of the participants stated that they used online shopping sites during the pandemic. The basic need, food shopping (23%) has left its place to clothing with 34.2%. While there was a great increase in online food shopping, which was the basic need at the beginning of the pandemic, it was seen that clothing shopping came to the fore in the following period. As a result, it has been seen that there has been a great change in people's consumption shopping methods compared to the period before the pandemic, and the pandemic has affected the growth of online shopping with great acceleration.

Keywords: *Consumer Behaviors, Pandemic Effect, Online Shopping.*

COVID 19 PANDEMİSİNİN TÜKETİCİ ALIŞVERİŞ ALIŞKANLIKLARINA ETKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Bu araştırma kapsamında Covid 19 pandemisinin tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarına etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda üniversite öğrencileri örnekleme alınmış ve pandeminin etkisini anlayabilmek için bir anket geliştirilmiştir. Araştırma toplam 257 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Anket elektronik posta ve sosyal medya aracılığıyla çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Anket soruları demografik özellikler içeren sorular ile birlikte, Babin, Darden ve Griffin (Babin ve ark., 1994) tarafından geliştirilen hedonist davranış, Rook ve Fisher (Rook ve Fisher, 1995) tarafından geliştirilen iç tepkisel davranış ve tarafımızdan geliştirilen sosyal medya ve reklam soruları içermektedir. 5'li likert tipi sorular içeren anketten elde edilen veriler istatistiksel paket programlarda değerlendirilmiştir. Verilerin yorumlanması ve değerlendirilmesi ile elde edilen araştırma sonuçlarına göre; Covid 19 pandemisinin üniversite öğrencileri örnekle-

lemindeki tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarına etkisi olmuştur. Araştırmaya katılanların %85.3'ü pandemi sürecinde online alışveriş sitelerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Burada şaşırtıcı olan temel ihtiyaç olan gıda alışverişinin (%23) ilk sırayı %34,2 ile giyime yerini bırakmış olmasıdır. Pandeminin başlangıcında temel ihtiyaç olan online gıda alışverişinde büyük artış görülürken ilerleyen dönemde giyim alışverişinin daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak pandemi öncesindeki döneme göre insanların tüketim alışveriş yöntemlerinde büyük bir değişim olduğu, pandeminin online alışverişin çok büyük bir ivme ile büyümesine etki ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Tüketici Davranışı, Salgın Etkisi, Çevrimiçi Alışveriş.*

INTRODUCTION

Covid-19, which was seen in Wuhan, China in late December 2019, was diagnosed on January 13, 2020, as a result of research conducted on a group of patients who developed respiratory symptoms (fever, cough, difficulty breathing). (URL-1). The disease, which was thought to be limited to China in its first release period, was declared as a pandemic by WHO on March 11, 2020 (URL-2). Pandemic is the general name given to epidemic diseases that spread over a wide area in more than one country or continent in the world. (Şeker et al., 2020).

Countries have started to apply many methods to struggle with the disease, which has started to spread rapidly in Europe, America, and other continents since May 2020. While the strictest measure to control the pandemic was lockdown restrictions, many practices such as the obligation to wear a mask and social distance have become a current issue. These practices have started a great impact on individual and social lives of people.

In addition to the measures taken with the pandemic, many changes have occurred in business life. Virtual meeting tools and project management technologies, which were used before the pandemic, started to be used much more widely in this period. Businesses prepared for this digital transformation have adapted more easily to this pandemic process (Hardy, 2020).

Literature Review

Many studies have been conducted on the social and economic effects of Covid-19 on consumers. He et al. (2020), in their studies examining the impact of Covid-19 on corporate social responsibility and marketing philosophy, stated that the pandemic will have a long-term impact on many dimensions such as the political, cultural, social, and economic dimensions of societies, and this change

was the biggest environmental variable in the history of modern marketing after the 1930 Great Depression (He and Harris, 2020). As lockdowns were imposed and travel was restricted, communication instruments between buyers and suppliers have changed. There has been an increase in the use of online communication tools such as Skype, WhatsApp and Zoom (and many others). The digital age of online, mobile, and social media marketing has progressed quickly within weeks (He and Harris, 2020). With Covid-19, there has been a great increase in e-commerce shopping volume compared to the pre-pandemic period. Especially in this period, the growth in mobile shopping trends accelerated (Fuciu, 2020), (Bhatti et al., 2020), (Pantelimon et al., 2020), (Salem and Nor, 2020), (Sardjono et al., 2021), (Elrhim and Elsayed, 2020).

In the study by Kim (2020), it is seen that consumers tend to act according to the urgency effect during the pandemic period. It has been stated that the habits of the consumers may change with the pandemic, and these changes may continue for a long time even after the pandemic has ended. Kim (2020) also stated in his study that the pandemic has an accelerating effect on digital transformation (online education, working at home, etc.) (Kim, 2020).

Baker et al., (2020) used financial data to examine the impact of the pandemic on the shopping habits of American households. With the spread of news of the pandemic, it has been seen that people are making purchases aimed at stocking food products. As the number of cases of the virus continues to increase, food expenditures continue to increase, while other sectors such as restaurants, retail sales and airlines have seen sharp declines (R. Baker et al., 2020).

Jiang and Wen (2020) investigated the possible effects of the pandemic on the hotel industry and emphasized the importance of cleaning and hygiene measures (Jiang and Wen, 2020).

In a study conducted during the pandemic period in Turkey, it is stated that the tendency of the participants to shop online has increased. According to the results of the research, it has been observed that there is a big increase in the online grocery shopping rates of individuals. They also stated that there were changes in the product groups purchased by consumers in online shopping compared to before the pandemic. According to the results, while consumers were shopping more for clothing before the pandemic, they were shopping more for food after the pandemic (Danışmaz Telli, 2020).

In another study, Nguyen et al. (2020) investigated the impact of the pandemic process on consumers' online book purchase intention in Vietnam. The results of the research show that the tendency of consumers to shop online has increased

during the pandemic period. It is observed that consumers prefer online shopping because they take into account health risks during their store visits (Nguyen et al., 2020).

Hanghun et al. (2021) examined the changes in consumer behavior of Korean citizens after COVID-19 in their study. As part of the study, they analyzed changes in consumption in the education, wholesale and retail, online purchasing, catering, entertainment, and travel sectors using credit card data between January and June 2020 in Seoul. A step-by-step correlation analysis was conducted between credit card transaction data consumption amount (card consumption) and the number of confirmed patients and policy implementations. As a result of the study, no significant correlation was found between changes in consumer behavior and the effects of COVID-19 (Jo et al., 2020).

Gürsoy (2020) conducted a study to observe the changes in the clothes buying habits of consumers with the pandemic. Within the scope of the study, the shopping habits of the consumers before and after the pandemic were evaluated through a survey. The survey was conducted with the participation of 355 people and as a result, it was observed that the shopping habits of the consumers were negatively affected (Gürsoy, 2021).

A study was conducted by Kaynak (2020) to measure how the coronavirus pandemic affected online shopping intention and behavior. He tried to measure the effect of the disease with four sub-dimensions. He defined these dimensions as duration, outcomes, emotion, and illness perception sub-dimensions. It was concluded that duration, results, and emotional subscales affect online shopping intention, but the sub-dimension of understanding the disease does not affect online shopping intention. He concluded that there was an effect caused by the course of the pandemic in the place where the study was conducted (Kaynak, 2020).

Agus et al. conducted a study to examine the effect of the Covid pandemic on e-commerce consumer shopping habits. In this context, they conducted a longitudinal study with a callback sample of 88 end-customer participants and 55 vendor participants before and after the COVID-19 pandemic. According to the results of the study, they found that before the pandemic, customer review scores had a significant positive effect on the performance of the e-commerce platform, but not after the pandemic (Agus et al., 2021).

İnce and Kadioğlu (2020) examined the effect of the desire to stock products, which increased with the pandemic, on online shopping. As a result of their studies, they stated that in parallel with the increase in stocking tendency, online shopping habits increased (İnce and Tor Kadioğlu, 2020).

The aim of this study is the effects of the pandemic on the purchasing behavior of university students. It is aimed to contribute to both businesses and the literature about consumer behavior with this study.

MATERIALS AND METHODS

Research Methodology

The research was performed to determine the status of university students to choose clothing products in their purchases from e-commerce sites during the Covid-19 pandemic. The research was conducted with a general scanning model. University students who attended distance education in the 2019-2020-2021 academic years and graduates of the university constitute the universe of research. The universe is limited only to students and graduates who studied between these years. In this context, the results of the research cannot be generalized to all students. Students who can be easily accessed by the convenience sampling method which is one of the non-probabilistic sampling methods constitute the sample of the research. The study seeks answers to the following questions:

- What are the levels of interest of individuals who are studying at university or have graduated from university to online shopping websites during the Covid-19 pandemic?
- Shopping habits of university-educated individuals during pandemic; Does it differ significantly according to variables such as gender, age, class level, number of family members, and earnings?
- Do these variables vary according to the factors determined?

The survey method was used as a data collection tool in the research. The survey consists of 24 questions containing expressions of behavior patterns displayed during shopping habits during the pandemic process. The survey was used as data collection tool composed of two parts. First part of the survey comprises personal information form created by the researchers. Second part of the survey comprises questions with a 5-point Likert scale. Questionnaire was developed by using the scale developed by Babin, Darden and Griffin (Babin et al., 1994) for the detection of hedonistic shopping behaviors, the scale developed by Rook and Fisher (Rook and Fisher, 1995) for the internal reactive buying behaviors, and the questions we developed for the determination of the effect of social media and advertising.

The survey coincided with the suspension of university education due to the Covid-19 pandemic and was applied to students online. Students were informed

that participation was voluntary before completing the survey. The students were selected from among those who studied or graduated from various universities in Turkey using the convenience sampling method. In addition, participants were informed that the collected data would be used for a scientific study and that it would be confidential.

In the analysis of the data, Percentage, Frequency, Standard Deviation and Mean were used as descriptive data. Independent t-test and factor analyses were performed for the difference between the groups. All results were evaluated in SPSS and R package program.

Research Variables

The survey study consists of 24 questions. The suitability of the selected questions was tested with the Parallel Analysis Scree Plots method, which was applied to determine the factor loads, and the factor distributions were determined. However, when the questions were analyzed by factor analysis, it was determined that the question number 24 was loaded with more than one factor and was excluded from the evaluation. According to this, the 24 questions are grouped and distributed with 4 factors as follows.

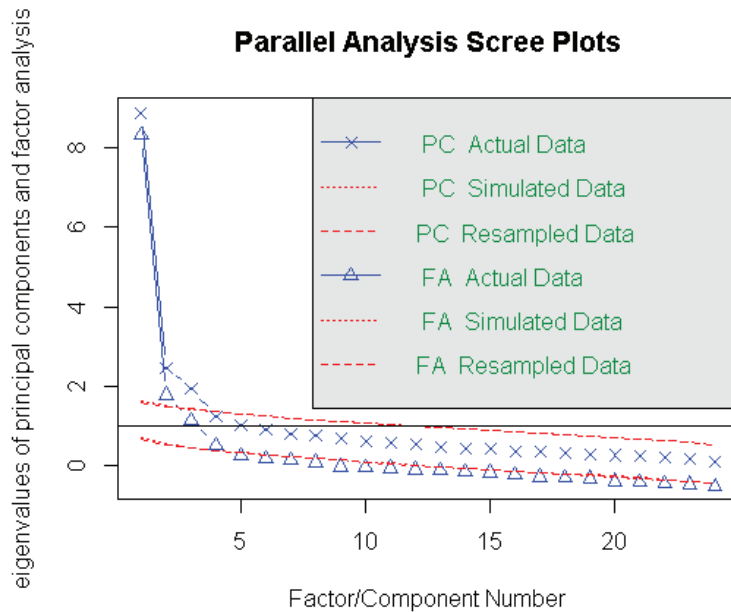

Figure 1. Determination of Factors

When Figure 1 is examined, it has been determined that the values 1 and above 1 constitute factor loads, and the following distribution has been made.

- a.** 5 questions containing expressions about the 1st factor *hedonistic* behavior,
- b.** 7 questions containing expressions about the 2nd factor *internal reactive* behavior pattern,
- c.** 4 questions containing expressions about the 3rd factor about the way of *influenced by social media*,
- d.** The 4th factor consists of 8 questions containing expressions about the behavior of being *influenced by advertising*.

Factor analysis applied to 24 statements prepared to measure the online shopping preferences of the participating students during the Covid-19 pandemic and their clothing shopping habits among these preferences, was carried out by applying the Varimax rotation. While determining the factors in the study, it was taken as the basis that item (variable) loads should be at least 0.35 and have the highest value compared to other factors. In addition, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) test was applied to determine whether the data obtained were suitable for factor analysis. KMO (Kaiser-Meyer - Olkin Measure of Sampling Adequacy) value is the value that shows the condition of applying factor analysis to the research data. Bartlett's Test of Sphericity value is the value indicating that meaningful factors or variables can be extracted from research data (Yaşlıoğlu, 2017). Therefore, whether the sample size of the scale was appropriate or not was measured by KMO and Bartlett tests, and the result was found to be 0.904 and found to be appropriate.

Table 1. Factor Loads Variance Table

Lower Dimensions	<i>B1</i>	<i>B2</i>	<i>B3</i>	<i>B4</i>
SS loadings	6.35	3.02	2.03	1.41
Proportion Var	0.26	0.13	0.08	0.06
Cumulative Var	0.26	0.39	0.48	0.53
Proportion Explained	0.50	0.24	0.16	0.11
Cumulative Proportion	0.50	0.73	0.89	1.00
Correlation of (regression) scores with factors	0.96	0.91	0.88	0.98
Multiple R square of scores with factors	0.92	0.84	0.78	0.97

Minimum correlation of possible factor scores	0.84	0.67	0.56	0.94
---	------	------	------	------

Table 1 shows the variance results of factor loadings according to the dimensions after the factor analysis applied to the data. It is an important criterion of factor analysis that the explained variances exceed 50% over the total variance. In our questionnaire consisting of 24 statements, the total eigenvalue of 4 factors with an eigenvalue greater than 1 after rotation was found 12.81, and the explanatory value of the factor structure was found 0.61 (Yaşlıoğlu, 2017). Thus, Mean item complexity is found 1.6 and test of the hypothesis that 4 factors are sufficient.

Table 2. Factor Analysis Results

Lower dimensions		S.S.	Eigenvalue	Variance Description Ratio	Cronbach's Alfa
B1: Hedonistic	3.76	1.31	13.3625	14.207	0.674
B2: Internal reactive	3.03	1.24	16.1545	37.036	0.807
B3: Social media	3.20	1.19	10.8638	10.255	0.558
B4: Advertising	3.17	1.24	19.807	55.064	0.883
KMO (Kaiser-Meyer-Olkin)				0.904	
Barlett's Test of Sphericity				2.874 E3; p<0.005	
Cronbach's Alfa				0.911	

Table 2 shows the results of factor analysis. As a result, four lower dimensions were obtained. The resulting lower dimension mean scores, respectively,

B1: Hedonic shopping $\bar{X} = 3.76$ (s.s.=1.31, $\alpha = 0.674$),

B2: Internal reactive shopping $\bar{X} = 3.03$ (s.s.=1.24, $\alpha = 0.81$),

B3: influenced by social media, $\bar{X} = 3.20$ (s.s.=1.19, $\alpha = 0.56$),

and B4: influenced by advertising. $\bar{X} = 3.17$ (s.s.=1.24, $\alpha = 0.88$).

When examined in general, it is seen that the mean scores of the lower dimensions are above three out of five.

“Cronbach Alpha” internal consistency coefficients were calculated for reliability study of the scale. The internal consistency/reliability coefficient of the scale, which consists of 24 items in total is $\alpha = 0.91$ as shown in Table 2. The Cronbach Alpha reliability coefficient obtained for the expressions in the survey is statistically sufficient and shows that its scale is consistent and reliable. Table 2 contains four factors obtained because of the factor analysis and the related eigenvalues and variance explanation rates.

Ethics Committee Approval

In this study, all the rules specified to be followed within the scope of “Scientific Research and Publication Ethics Directive of Higher Education Institutions” were complied with. Participants were informed about the research, it was stated that the data would be used for scientific research, and their written and verbal consents were obtained.

FINDINGS

Demographic Analysis

Descriptive statistics were determined by first revealing the demographic characteristics of the participants in the sample and shown in the Table 3.

Table 3. Demographic Information of Individuals Using E- Commerce websites

Variable		N	%
Gender	Female	167	65
	Male	90	35
Total		257	100
Age	18-19	92	36.1
	20-22	103	40.4
	23-25	15	5.9
	26 and above	45	17.6
Total		255	100
Education Status	First Grade	84	33.2
	Second Grade	90	35.6
	2+	34	13.4
	Graduated	45	17.8
Total		253	100

Total Number of People in the Family	2	10	3.9
	3	39	15.1
	4	96	37.6
	5	72	27.6
	6 and above	39	15.1
Total		257	100

When Table 3 is examined, 167 (65%) of the 257 people participating in the survey study are female and 90 (35%) are male. 92 (36.1%) of the participants in the 18-19 age range, 103 (40.4%) of the 20-22 age range, and the proportion of those over the age of 26 is 45 (17.6%). When their educational status is examined, 84 (33.2%) are educated individuals who are in first grade. 45 (17.8%) of them are graduates. Among the survey participants, there have generally elementary families consisting of 4 people 96 (37.6%) and consisting of 5 people 72(27.6%). The number of large families consists of 6 or above people is 39 (15.1%).

Table 4. Frequency Analysis Table of Income-Related Information of Survey Participants

Variable		N	%
Family's Monthly Total	1000 and below	8	3.3
	1001-1500	12	4.9
Income Status (TL)	1501 - 2 000	22	8.9
	2001-3000	51	20.7
	3001-4000	52	21.1
	4001-5000	32	13
	5001 and above	69	30
Total		246	100
Total Number of Employees in the Family	No employee	26	10.1
	1 person	140	54.5
	2 people	76	29.6
	3 and above	15	5.8
Total		257	100

When Table 4 is examined, total monthly income of the family members of participants is seen. Accordingly, there are 42 (16.1%) participants whose monthly income is below the 2020 Annual Minimum Wage. Most of the participants ap-

pear to have an average income, while 69 (30%) respondents stating that they have an income of 5001 TL or more.

Table 5. Frequency Analysis Table of Online Shopping Habits of The Survey Participants During the Pandemic Process.

Variable		N	%
Shopping from e-commerce sites during the pandemic process	Yes	220	85.3
	No	38	14.7
Total		258	100
The group which has the most transaction in e-commerce during the pandemic process	Books, magazines, CDs etc.	41	16.9
	Food	56	23
	Clothing	83	34.2
	Electronic	26	10.7
	Cosmetic	11	4.5
	Others	26	10.7
Total		243	100
The amount of money spent at once in e-commerce during the pandemic period (TL)	21 - 50 TL	33	13.8
	51 - 100 TL	90	37.7
	101 - 250 TL	66	27.6
	251 - 500 TL	33	13.8
	500 TL and above	17	7.1
Total		239	100
Share of monthly income allocated to e-commerce	10% and below	164	68.3
	11% to 20%	50	20.8
	21% to 30%	17	7.1
	31% and above	9	3.7
Total		240	100

When the data obtained in Table 5 are examined, it is seen that 85.3% of the participants shopped on e-commerce sites during the pandemic process, and 83 (34.2%) participants made the most clothing purchases on the sites where they shopped. Food shopping follows clothing with 23%. 37.7% of the participants spend a maximum of 51-100 TL at once and use e-commerce sites even for

small purchases. In addition, it is seen that 20.8% of the participants spent between 11% and 20% of their monthly income on e-shopping.

Table 6. Frequency Analysis Table of The Survey Participants' Social Media Usage.

Variable		N	%
Social media usage status	Yes	244	94.9
	No	13	5.1
Total		257	100
The status of following the pages online shopping sites (for discounts, campaigns, etc.) on social media	Yes	137	53.3
	No	120	46.7
Total		257	100

When the data obtained in Table 6 are examined, almost all the participants (94.9%) use social media platforms. On the other hand, the rate of following the pages of shopping sites on social media is almost half (53.3% - 46.7%).

Table 7. Independent Group T-Test Results Conducted to Determine Whether the Factors Differ by Gender Variable

Factors ** Gender	SS	df	MS	F	Sig. (2-tailed)
B1	.85	254	.16	.960	.120
B2	.85	246	.12	.173	.279
B3	.82	247	.25	.216	.024
B4	.93	247	.47	.611	.000

As a result of the T-test conducted to examine the effect of factors on gender, a significant relationship was found between gender and advertising ($p < 0.05$) and gender and social media influence ($p < 0.05$) in terms of shopping. As a result of the T-test, no significant relationship was found between hedonistic and internal reactive behavior and gender. However, studies conducted before the pandemic reveal that women do more hedonistic shopping than men (Yayla, A., Tektaş, N., Ceviz, N. Ö., Sarıkaş, A., Polat, Z., and Tektaş, 2016).

Table 8. Independent Group T-Test Results Conducted to Determine Whether the Factors Differ by Following the Pages of Online Shopping Sites on social media for Campaigns, Discounts Etc.

Factors** social media following	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Sig. (2-tailed)</i>
B1	.79	254	.40	.223	.000
B2	.85	246	.41	.698	.000
B3	.82	247	.33	.099	.002
B4	.91	247	.58	.084	.000

As a result of the T-test to examine the effect of tracking factors for discounts, campaigns, information, sweepstakes, etc. on social media, a meaningful relationship was found in all sub-factors in terms of shopping ($p < 0.05$). With the developing technology, it is observed that all groups can easily reach all companies thanks to the smartphone applications or alternative websites they use and carefully monitor the activities of these companies.

CONCLUSION

In this study, subjects such as the interest of young people who continue their university education in e-commerce sites during the pandemic period, their shopping tendencies, and the dimensions of the types of behavior they show during the pandemic were examined and evaluated after the survey study.

Due to the repeated quarantine periods with the pandemic and the reduction of contact in terms of the operability of the mask-distance-hygiene rule, people have been hesitant to go to shopping places, and they have become able to buy all kinds of products from online sites to live comfortably at home, especially their basic needs. Currently, it is seen that the use of e-commerce applications is spreading rapidly with the technological developments and especially the increase in the use of smart phones and household internet (URL-3). With the pandemic, the websites offered the opportunity to buy many products at the same time, with more interesting software, easy-to-use advantages, and a wider product range. 85.3% of the individuals participating in the study stated that they used e-commerce sites during the pandemic. What is surprising here is food shopping that is the basic need (23%) has left its place to clothing with 34.2%. The research was conducted during the first year of the pandemic period (January-March 2020). It is seen that the tendency towards basic needs and food (Danışmaz,2020) in the early days gave way to clothing over time. In fact, this result of our research is consistent with the market research (URL-4), (URL-5). In the aforementioned

study, a remarkable trend is observed in comfortable clothing products such as home clothes, pajamas and tracksuits, and slippers. Our survey participants stated that they spend 11-20% of their monthly income on e-commerce. This indicates a serious increase.

They are the most used social media platforms among smartphone applications. Among the 5.22 billion smartphone users worldwide, there are 4.20 billion active social media users (URL-6). Therefore, e-commerce sites also use social media effectively and try to speed up their processes and make them more effective, especially during the pandemic period. 94.9% of the individuals participating in our survey stated that they actively use social media. The number of users who stated that they follow and try to benefit from the advertisements, campaigns or promotions of e-commerce sites is also above the average (53.3%).

The 24 questions, including the Likert-based questionnaire applied to the participants, were evaluated by factor analysis in four dimensions, and a question affecting factor analysis was excluded from the study. The four dimensions obtained were examined by making an independent t-test on both demographic variables, social media, and shopping habits. Since the results obtained were similar in both groups, only one sample was shared. Accordingly, gender, age, education level and the total number of people in the family differ according to the size of being affected by advertisements. Here, it can be said that the diversification of advertising platforms, the creation of interesting content, the use of celebrities or social media influencers as the face of advertising affected all participants. It can be said that advertisements, which are not watched much in the absence of a pandemic, become more watched with the increase in the rate of being online during the pandemic (Ulukan). This increase of time spent in front of the screen has brought content consumption with it, and it forces advertisers to make various innovations. The results of our research show that these advertising campaigns increase participants' tendency to shop on e-commerce sites. Because especially the content produced in social media affects the shopping of individuals in all dimensions (Table 7). It is seen that the content used and produced on these platforms triggers the feeling of pleasure in the individual in terms of realizing the shopping behavior and acts as a natural reaction.

As a result, it is thought that the investment tools of e-commerce sites will increase and diversify even more. Because the pandemic has not yet ended, and it will take time for the vaccines found to reach all individuals. The increasing number of cases pushes each country into situations such as re-lockdown, travel restrictions, etc. from time to time. Working at home, distance education etc. which started in March 2020, has started to be discussed whether distance educa-

tion can now be permanent. Some companies make their employees permanent in terms of working from home. These and similar situations make it necessary for individuals to make their time at home a more comfortable, more enjoyable, and less stress-free environment. Due to the contact situation, individuals have also started to turn their shopping habits from home into continuous behavior. In this sense, the interfaces of e-commerce sites have been simplified in a way that makes it easier for anyone who has never used these sites to shop, regardless of their age group. It is obvious that more advanced software will be made in this regard. It is thought that shopping habits that have changed since the beginning of the pandemic may also change in studies to be carried out in six-month periods. Therefore, this and similar studies are important because they analyze the shopping trends of individuals on e-commerce sites and enable them to invest according to the increasing trend.

REFERENCES

- Agus, A. A., Yudoko, G., Mulyono, N., & Imaniya, T. (2021). E-Commerce Performance, Digital Marketing Capability and Supply Chain Capability within E-Commerce Platform: Longitudinal Study Before and After COVID-19. *International Journal of Technology*, 12(2), 360. <https://doi.org/10.14716/ijtech.v12i2.4122>
- Babin, B. J., Darden, W. R., & Griffin, M. (1994). Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644. <https://doi.org/10.1086/209376>
- Bhatti, A., Akram, H., Basit, H. M., Khan, A. U., & Raza, S. M. (2020). *E-commerce trends during COVID-19 Pandemic*. 13(2), 1449–1452.
- Danışmaz Telli, A. (2020). Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Online Alışveriş Tercihine Etkisi. *Social Sciences Research Journal (SSRJ)*, 9(2), 83–90.
- Elrhim, M. A., & Elsayed, A. (2020). The Effect of COVID-19 Spread on the E-Commerce Market: The Case of the 5 Largest E-Commerce Companies in the World. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3621166>
- Fuciu, M. (2020). Effects of the SARS-COV-2 Pandemic on the Marketing and the Consumption Activity. *Land Forces Academy Review*, 25(4), 347–355. <https://doi.org/10.2478/raft-2020-0042>
- Gürsoy, F. (2021). Covid-19 Pandemisi'nin Tüketicilerin Giyim Alışverişleri Üzerindeki Etkileri. *Social Sciences Studies Journal*, 7(78), 723–730. <https://doi.org/10.26449/sss.3052>
- Hardy, Q. (2020). Covid-19 And Our Surprising Digital Transformation. *Forbes*.
- He, H., & Harris, L. (2020). The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy. *Journal of Business Research*, 116(January), 176–182. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.030>
- İnce, M., & Tor Kadioğlu, C. (2020). Tüketicilerin Covid19 (Korona) Virüsüyle Artan Stoklama İsteğinin Online Satın Alma Davranışına Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 1–1. <https://doi.org/10.26466/opus.716041>
- Jiang, Y., & Wen, J. (2020). Effects of Covid-19 on hotel marketing and management: a perspective article. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(8), 2563–2573. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-03-2020-0237>

Jo, H., Shin, E., & Kim, H. (2020). Changes in Consumer Behaviour in the Post-Covid-19 Era in Seoul, South Korea. *Sustainability*, 13(1), 136. <https://doi.org/10.3390/su13010136>

Kaynak, İ. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Algısının Online Alışverişe Etkisi. *Journal of Turkish Studies*, Volume 15 (Volume 15 Issue 4), 633–645. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44391>

Kim, R. Y. (2020). The Impact of Covid-19 on Consumers: Preparing for Digital Sales. *IEEE Engineering Management Review*, 48(3), 212–218. <https://doi.org/10.1109/EMR.2020.2990115>

Nguyen, H. V., Tran, H. X., Van Huy, L., Nguyen, X. N., Do, M. T., & Nguyen, N. (2020). Online Book Shopping in Vietnam: The Impact of the Covid-19 Pandemic Situation. *Publishing Research Quarterly*, 36(3), 437–445. <https://doi.org/10.1007/s12109-020-09732-2>

Pantelimon, F.-V., Georgescu, T. M., & Posedaru, B.-S. (2020). The Impact of Mobile e-Commerce on GDP: A Comparative Analysis between Romania and Germany and how Covid-19 Influences the e-Commerce Activity Worldwide. *Informatica Economica*, 24(2/2020), 27–41. <https://doi.org/10.24818/issn14531305/24.2.2020.03>

R. Baker, S., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., & Yannelis, C. (2020). *How Does Household Spending Respond to An Epidemic? Consumption During the 2020 Covid-19 Pandemic* (No. 26949).

Rook, D. W., & Fisher, R. J. (1995). Normative Influences on Impulsive Buying Behavior. *Journal of Consumer Research*, 22(3), 305. <https://doi.org/10.1086/209452>

Salem, M., & Nor, K. (2020). The Effect Of COVID-19 On Consumer Behaviour In Saudi Arabia: Switching From Brick And Mortar Stores To E-Commerce. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9, 14.

Sardjono, W., Selviyanti, E., Mukhlis, M., & Tohir, M. (2021). Global issues: utilization of e-commerce and increased use of mobile commerce application as a result of the covid-19 pandemic. *Journal of Physics: Conference Series*, 1832(1), 012024. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1832/1/012024>

Şeker, M., Özer, A., Tosun, Z., Korkut, C., & Doğrul, M. (2020). *Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu*.

Yayla, A., Tektaş, N., Ceviz, N. Ö., Sarıkaş, A., Polat, Z., & Tektaş, M. (2016). Önlisans Öğrencilerinin Sosyo-Demografik- Ekonomik Statülerinin Alışveriş Davranış Biçimlerine Etkisi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 7/1(8–18).

ELECTRONIC REFERENCES

URL-1 <https://covid.saglik.gov.tr> (Access date:10 May 2021)

URL-2 <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline> (Access date:15 May 2021)

URL-3 [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) (Access date:10 May 2021)

URL-4 <https://www.ideasoft.com.tr/pandemide-internette-en-cok-satan-urunler/> (Accessed date: 07 May 2021)

URL-5 <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/pandemide-en-cok-moda-alisverisi-yapildi,j1HAFzEkTE-64novV7wOAg> (Access date: 16 May 2021)

URL-6 <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/> (Access date: 16 May 2021)

DERVİŞ ZAİM FİLMLERİNİN EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ: DEVİR, BALIK VE RÜYA

Seçil TURAN
İstanbul Üniversitesi, Türkiye
secilkeles@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6090-3143>

<i>Atf</i>	TURAN, S. (2022). DERVİŞ ZAİM FİLMLERİNİN EKOELEŞTİREL YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ: DEVİR, BALIK VE RÜYA. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 199-223.
------------	---

ÖZ

Çevre sorunlarının geçmişi insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, insanın çevreye karşı olan tahribatı 19. yy. Sanayi Devrimi ile birlikte ciddi boyutlarda artmaya başlamış, yine sanayi devriminin sonuçlarıyla ortaya çıkan tüketim toplumu olgusu ile de insan ve doğa kavramları bütüncülükten sıyrılan, ayrışan, ikilemlenmiş bir yapıya dönüşmüştür. Günümüzde ise bu durum artarak devam ederken, çevre sorunları ekolojik kriz boyutuna ulaşmış ve küresel ölçüğe taşınmıştır. Doğa, bir yandan nesne olarak görülüp insan faydasına olacak biçimde sömürülürken, diğer yandan, sömürmenin sonuçlarıyla gelen olumsuz etkilere karşı çevresel hassasiyetler gelişmiştir. Gerçeklikten, yani toplumsal yaşamda var olan konulardan oldukça fazla beslenen sinemada da çevresel sorunlar uzun yıllardır farklı bakış açıları ve türlerle ele alınmaktadır. Bu kapsamda üretilen filmler sayısal olarak özellikle son yıllarda artış göstermiştir. Türk Sineması, çevre problemlerini ele almada niceliksel olarak hâlâ eksikse de nitelikli ve tutarlı örnekler verebilmiştir. Bu çalışmada son dönem Türk Sineması'nda yeni içerik, dil ve üslup arayışlarında olan ve bu doğrultuda filmler yapan Derviş Zaim'in, insan türünün doğayı dönüştürme algısına vurgu yapan Devir, Balık ve Rüya adlı üç filmi, ekoeleştirel paradigma çerçevesinde incelenmiş, bulgular betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Doğa-insan üçlemesi şeklinde de adlandırılan bu filmlerin, insanın doğa ile ilişkisini sekteye uğratan kapitalizm olgusundan, insanın kendisini doğanın efendisi olarak gördüğü madunluk ilişkisine, kent ekolojisinden, şehirlerin doğanın antitezi olmayıp onun sosyal yapılanmaları olduğu

Geliş tarihi: 05.12.2021 – Kabul tarihi: 14.03.2022, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i2004

Araştırma-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.
Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

fikrine dayanan sosyodoğa kavramına kadar dikkat çekme noktasında bir toplum bilinci yaratma amacında olduğu ve -miş gibi çevreciliğin uzağında, gerçek bir yeşil söyleme sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ekoeleştirici, Çevre, Derviş Zaim, Doğa-İnsan Üçlemesi, Türk Sineması.*

THE REFLECTION OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS TO TURKISH CINEMA: THE NATURE-HUMAN TRILOGY OF DERVİŞ ZAIM

ABSTRACT

While the history of environmental problems is as old as the history of mankind, the destructions caused by the human beings against the environment started to increase with the Industrial Revolution in the 19th century. With the phenomenon of the consumption society which emerged with the results of the industrial revolution, the concepts of human and nature have turned into a disjointed structure. Nowadays, while this situation continues to increase, environmental problems have reached the dimension of ecological crisis and moved to a global scale. On the one hand, nature is seen as an object and is exploited for human benefit; and on the other hand, environmental sensitivities have emerged against the negative effects of exploitation. In cinema, which is highly influenced by reality, that is, the issues that exist in social life, environmental problems have been discussed with different perspectives and genres for many years. The films produced in this context have increased in numbers especially in recent years. Although Turkish Cinema is quantitatively lacking in addressing environmental problems, it has been able to provide quality and consistent examples. In this study, three films of Derviş Zaim, who is in search of new content, language and style in the recent period of Turkish Cinema, and who makes films in this direction, *Devir*, *Balık* and *Rüya*, which emphasizes the perception of human beings transforming nature, are examined within the framework of ecocritical paradigm, and the findings were interpreted with the descriptive analysis method. As a result, these films, also called the nature-human trilogy, have drawn attention to the phenomenon of capitalism that disrupts human relationship with nature, the relationship of the mood that man sees himself as the master of nature, urban ecology and socio-nature concept. It is found that this trilogy of Derviş Zaim has a real green discourse.

Keywords: *Ecocriticism, Environmental, Derviş Zaim, Nature-Human Trilogy, Turkish Cinema.*

GİRİŞ

İnsan var olduğu günden bugüne, doğa ile sürekli bir etkileşim içerisinde olmuştur. Bu etkileşim, ekosistemin canlı bir parçası olan insanda zorunlu olarak süregelmiştir. İnsan ve doğa ilişkisine içkin olan bu sürekliliğin başlangıç noktasını ise, “Levinas ve Adorno’nun da belirttiği gibi, doğanın, tahakküm ve sömürüyü içerenler de dahil olmak üzere, insan arzuları ve pratikleriyle iç içe geçmiş halde” (Nelson, 2019: 85-86) olduğu fikrinde bulmak mümkündür. İnsanın doğa üzerinde tahakküm kurma ve sömürü arzusu, 19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile önemli ölçüde artmış, ardından 20. yüzyılda kalıcı etkilerinin görünür hale gelmesi ile derinleşmiştir. Günümüzde ise özellikle kapitalist dünya sisteminin işleyişi ve neoliberal ekonomi politikaları ile birlikte, insanın doğa üzerindeki tahribatı her geçen gün artmakta, küresel bir ekolojik krizin etkileri giderek daha çok hissedilmektedir.

İklim krizi, biyolojik çeşitlilik kaybı, hiyerarşik güç/iktidar ilişkileri etrafında gelişen sürdürülemez politikalar ve hızlı nüfus artışı ile ortaya çıkan çevresel yıkım gibi tüm ekosistemi tehdit eden sonuçlar karşısında, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekoloji temelli bir perspektiften çeşitli yaklaşımlar gelişmiştir. İklim değişimi, ormansızlaşma, canlı türlerinin yok olması, doğal kaynakların tüketilmesi gibi çeşitli çevre problemlerinin artmasıyla daha fazla duyulmaya başlanan ekoloji, doğa araştırmacısı olan Ernst Haeckel’in ortaya koyduğu bir kavramdır. *Oikos* (ev, yaşam alanı) ve *logos* (bilgi) sözcüklerinden türetilen ekoloji (Çelik, 2019: 54), iki bölümde incelenmiştir. Klasik ekoloji, bitki ve hayvanların ya tek tek, ya da gruplar halinde çevreleriyle etkileşimlerini inceleyen bilim dalı olarak gelişirken, ekolojinin ikinci bölümü ise doğada birlikte bulunan bitki ve hayvan gruplarının bir arada alınmasına ağırlık vermiştir. Bu ikinci yaklaşım, 19. yüzyıl sonlarında ekolojinin temel fikri olan ekosistem kavramını geliştirmiştir. Ekosistem kavramıyla birlikte, canlı ve cansız doğa tek bir bütün, bir sistem olarak görülmeye başlanmıştır (Kışlalıoğlu & Berkes, 2018: 38-39). Bugün gelinen noktada, tüm canlı varlıkların karşı karşıya olduğu çevre krizinin çözümü ise, etikte, politikada, hukukta ya da sanatta, hangi alanda aranılırsa aransın, çözüm önerilerinin etkili olması için başvurulması gereken alan, canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan etkileşimini inceleyen ekoloji bilimidir (Çelik, 2019: 54).

Edebiyat alanında doğa üzerine yazılmış metinlerin incelenmesi ile başlayan ekoeleştiri çalışmaları ise, günümüzde diğer tüm kültürel ürünleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir. Kültürel metinlerde insana verilen ayrıcalıklı rolü sorgulayarak, doğanın tüm varlıklarına özne konumunu geri verme amacıyla olan bu çalışmalar, kültürel metinlerdeki doğa temsillerinin sorunlu ve eksik yanlarına dikkat çekerek doğanın etkenleşmesine imkân tanımakta ve insanın doğa ile olan karşılıklı bağına vurgu yapmaktadır (Şen, 2018: 34).

Doğal yaşama yönelik tehditleri insanlara anlatabilmek, aktarabilmek ve nihai olarak kolektif bir duyarlılık yaratmak amacıyla kitle iletişim araçlarından faydalanmak en yaygın ve etkili yöntemlerden biri olmuş, sinemanın rolü ise bu konu kapsamındaki yapımlarla birlikte yıldan yıla artmıştır. Bir anlatı ve temsil sanatı olan sinema, çevresel krizlere dikkat çekme ve çevre bilincini toplum bilincine dönüştürme noktasında, bugün, oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Bu perspektiften hareket eden çalışma, kültürel metinleri de kapsamı ile birlikte filmlerdeki doğa ve insan-doğa ilişkisine dair temsil biçimlerinin olumlu ve olumsuz yönleriyle açığa çıkarılmasına olanak tanıyan paradigmalardan biri olan ekoeleştirel yaklaşım çerçevesinde, yönetmenliğini Derviş Zaim'in yaptığı *Devir*, *Balık* ve *Rüya* filmlerini inceleme hedefindedir. Çalışmada öncelikle araştırmancının kuramsal arka planını sağlamak için insan-doğa ilişkisinin temelleri ile ekoeleştirel yaklaşım açıklanmaya çalışılacak, akabinde çevre ve sinema ilişkisine değinilecek, devamında ise çalışmanın örneklemini oluşturan filmler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

İNSAN/DOĞA DÜALİZMİNİN TEMELLERİ

Raymond Williams (1985: 219) doğa kelimesinin dildeki en karmaşık kelime olabileceğine vurgu yaparak doğayı, (i) bir şeyin temel niteliği ve karakteri, (ii) dünyayı, insanları ya da her ikisini de yöneten içsel güç ve (iii) insanları içerebileceği gibi içermeyebileceği olan maddi dünyanın kendisi olmak üzere üç şekilde tanımlamıştır. Doğa sözcüğü birinci ve en eski anlamıyla 13. yüzyılda, ikinci anlamıyla 14. yüzyılda ve üçüncü anlamıyla da 17. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır.

Tarihsel süreç boyunca doğa-insan etkileşimi, insanın da geçirdiği evrimle birlikte farklı aşamalardan geçmiştir. Her ne kadar ilkel avcı toplayıcıların doğa karşısında uyumlu, etkisiz, savunmasız, çaresiz ve baş eğmiş bir konumda olduğu sıklıkla dile getirilse de, aslında araştırmalar bunun tam tersini kanıtlar niteliktedir. Avcı toplayıcıların tarihsel süreç bakımından etkisi, çoğunlukla yok sayılma eğiliminde olunmuş, fakat tam aksine bu topluluklar önemli olarak nitelenebilecek birçok şey yapmışlar, dünyayı fark edilenden çok daha fazla şekillendirmişlerdir. Çevre felaketleri kapsamında ilk dalga avcı toplayıcıların, ikinci dalga çiftçilerin yayılmasıyla gerçekleşirken, sanayi faaliyetlerinin sebep olduğu üçüncü dalga ise bu ikisini takip etmiştir.

İnsan eliyle oluşturulan yapay ortamlar ve doğanın evcilleştirilmeye çalışılması Tarım Devrimi'ne rastlamaktadır. Tarım Devrimi'yle birlikte insanlar ormanları yok edip kanallar açmış, evler ve korunaklı yapılar inşa etmiş, insanın doğayla mücadelesinin temelleri tam anlamıyla bu dönemde atılmıştır. İnsan yerleşik yaşama geçişiyle birlikte, var olduğu çevreyi büyük ölçüde biçimlendirmeye ve denetlemeye başlamıştır. Bu süreçten sonra insan, doğadaki kaynakları sömürmeye

başlamış, doğal kaynakların sömürülmesi temeli de doğrudan endüstrileşmeye giden yolu açmış ve bu gelişmeler sonuç olarak kapitalist gelişimi beraberinde getirmiştir.

Bu süreci hızlandıran temel etken ise 17. yüzyıl sonlarına doğru yaşanan Aydınlanma ve bunu izleyen bilimsel gelişmelere paralel olarak gelişen Bacon'un "bilmek egemen olmaktır" ve Descartes'ın mekanik dünya görüşü, yani insanın merkeze alındığı ve ölçünün insan olduğu anlayışının egemen olmasıdır (Gül, 2013: 18). "*Cogito ergo sum*" ifadesinde ortaya çıkan René Descartes'ın düşüncesi, zihni bedenden ayırarak kartezyen düalizmin temelini atarken, bu düşünce varoluşu akla bağlayarak onun ölümlü bedenle olan ilişkisini tamamen ortadan kaldırmıştır. Benzer şekilde modern bilimin kurucusu Bacon'a göre, "insanın görevi Cennet Bahçesini dünyada yeniden inşa etmektir." Bunun önündeki en büyük engel ise insanın denetiminden çıkmış kaotik doğadır (Gökçen, 2018: 88). Bu paradigmlar doğanın insanlara refah içinde yaşaması için sunulmuş bir nimet olduğunu ve insanların onu sınırsızca tüketme hakkının olduğunu savunmaktaydı. Bu yeni paradigma ile çevre krizlerinin temelleri atılmış ve doğa kendini yenileme kapasitesinin üzerinde kullanılmaya başlanmıştır (Karakoç'tan akt. Karaca, 2007: 2). Bu süreçten sonra insanın doğayı algılayış biçimi değişmiş, organik doğa anlayışı yerini mekanik doğa anlayışına bırakmış, insanın iktidar mücadelesiyle etik değerlerden uzaklaşmasına ve her şeyin talan edildiği bir toplumsal düzenin inşa edilmesine neden olmuştur (Gül, 2013: 18).

Mekanik dünya görüşü ile temelleri atılan endüstri devrimi, toplumsal hayatta yeni bir örgütlenme yaratmış, büyük kentleri doğurmuş ve üretim miktarındaki artışla çevreye bırakılan atık miktarı önceki dönemdekilerle kıyaslanamayacak kadar artış göstermiştir. Endüstrileşmeyle birlikte başlayan yoğun sanayileşme dönemi daha fazla kirliliğe ve çevresel felakete yol açmış, kentleşme ve demografik sorunlarla doğal yaşam sekteye uğramış, insanın diğer canlı türleri üzerindeki egemenliği artmıştır. 20. yüzyılda endüstri üretimi ve enerji tüketimindeki devasa artışlar, dünya tarihinde bir benzeri daha görülmemiş ölçüde bir çevre kirliliği yaratmıştır. 19. yüzyıldaki düzensiz endüstrileşme büyük kentlerde akut çevre sorunlarına açmış, birçok alan endüstri dumanları ve atıklarıyla zehirli çöplüklere dönüşmüş ve çevre sorunları değişmeye başlayarak yerellikten bölgesel, ardından da küresel bir görünüm kazanmıştır (Ponting, 2017: 775-777).

Son yıllarda iklim değişikliğinden nesli yok olan hayvanlara, doğal kaynakların aşırı tüketiminden çevre kirliliğine, kıyı ve körfezlerin sanayi atıklarıyla dolmasından patlayan çöplüklere kadar çok geniş bir alanda kendini gösteren çevre sorunları ile birlikte, insan/doğa ilişkisi çok daha karmaşık bir hale gelmiştir. Nitekim 21. yüzyılda söz konusu çevre sorunlarının daha önce hiç görülmemiş bir hızla arttığı açıktır. Ormanlar, düşüncesizce yapılan ağaç kesimleri ve asit yağmurları yüzünden yok olmakta, ozon tabakası florokarbon kullanımı sonucunda

incelmekte, gezegenin her tarafı toksik atıklarla dolmakta, çevre kirliliğine neden olan oldukça tehlikeli, çoğunlukla da radyoaktif maddeler içilen sulara ve tüketilen besinlere karışmaktadır. Giderek daha fazla insan, gayet makul nedenlerle 1970'lerin başlarında etkin olmaya başlayan yavan çevreciliğin ötesinde ekolojik felsefe, etik, duyarlılık, doğa imgesi ve en nihayetinde mütehakkim piyasa toplumu, üyeleri birbirlerine uyum sağlayabildikleri için doğayla uyumlu yaşayan ve hiyerarşi yerine iş bölümüne dayalı topluma dönüştürecek bir ekolojik hareket ve ekolojik yaklaşıma yönelmektedir (Bookchin, 2019: 148). Söz konusu çevre sorunları ise kendiliğinden ortaya çıkmamakta, doğrudan insanlar ve yine insanların ürettiği sistemler sonucunda kendini göstermektedir.

Günümüzde karşılaşılan ekolojik problemlerin sebeplerinden bir diğeri de, doğayı, insanlığın ve kültürün gelişmesi için aşılması gereken bir ilkel aşama olarak nitelendiren inançtır. Bu inancın karşısında ise yaban doğaya dönme çabası vardır. Oysa doğayı, yolunu kaybetmiş insanın dönmesi gereken bir ana kucağı ya da bir cennet bahçesi olarak tasarlamak da insan/doğa bağlantısına ilişkin farkındalıktan uzaklaşmaktır. İnsanı ve doğayı iki ayrı kategori olarak ele almak yerine, insanın doğanın bir parçası olduğu ve kültürlerin, insan/insan olmayanların karşılıklı etkileşimi sayesinde oluştuğu unutulmamalıdır. Yani, insan olmayanlarla ilişkimiz sadece barınma, beslenme gibi maddi gereksinimlerin karşılanması ve doğal kaynakların kullanılması gibi pragmatist bir yaklaşımla değil, duygu, düşünce ve estetik haz bakımından da değerlendirilmelidir (Çelik, 2019: 56-57). Fakat tarihsel süreç bunun tam aksini, yani doğanın insandan ve kültürden ayrı, salt bir alan olarak düşünüldüğünü kanıtlamaktadır. “Doğa, yaban bir alan, sığınılacak bir yer, korkulacak bir güç, günahın ve sapkınlığın bulunduğu kötü bir uzam, başkalaşmanın veya kurtuluşun bir mekânı ve meta olarak sömürülecek bir kaynaktır” (Byrant’tan akt. Yazgünoğlu, 2018: 69). Hâlbuki çevre sorunlarının çözümü Radkau’nun belirttiği gibi (2017: 15) çoğunlukla toplumsal ve kültürel tarihin içinde gizlidir. Örneğin homoseksüellik yönündeki kültürel bir tercih, Attika’nın klasik dönemdeki aşırı nüfusu ile uyumluydu; çok sonra görülen Tibet’te çok kocalılık ve yüksek sayıdaki evlenmemiş kesiş de sınırlı gıda arzı ile bağlantılıydı.

Çevre etiği alanında çalışan çoğu filozof, geleneksel etik kuramları ile kurallarını çevre ve iklim sorunlarına yol açan bir dünya görüşünün parçası olarak görmekte ve buna dayanarak, insan dışındaki varlıklarla ilgili değer sorunlarını da içerecek yeni etik yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir. Çevre etiği yaklaşımları genel olarak insan merkezli (antropomerkezcilik), canlı merkezli (biyomerkezcilik) ve çevre merkezli (ekomerkezcilik) yaklaşımlar olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir (Yobaş, 2019: 268). Bununla birlikte insanmerkezcilik ve insanmerkezsizcilik arasındaki tartışma Aristoteles’in öğrencisi olan Theophrastus’un, ustasının teleolojik, yani ereksel doğa kavramını sorgulaması ve doğanın, insanlar için var olmasına hiçbir neden bulamaması kadar eskidir (Radkau, 2017: 28).

Canlı merkezli etik yaklaşım, bütün canlıların ahlâki konumu hak ettiği görüşüne dayanmaktadır. Bu kurama göre, insan diğer canlılardan üstün olmayıp, onlara karşı saygı duyma yükümlülüğündedir. Bu yaklaşımda bütün canlılar, salt canlı oldukları için kendilerinde bir değer taşımaktadırlar. Bu düşünceyi kabul etmek ise doğrudan doğaya saygı duymayı kabul ederek, başka canlıların da iyiliğini hem korumaya hem de geliştirmeye hazır olmak anlamına gelmektedir. Çevre merkezli yaklaşım ise, geleneksel çevre kavrayışından daha bütüncül bir ekolojik odağı varsaymaktadır. Çevresel bütünlüğü sağlayabilmek için insanla birlikte canlı ve cansız tüm varlıklara değer verilmesini öngörmektedir (Birden'den akt. Yobaş, 2019: 268-269). İnsan merkezli ya da başka bir ifadeyle çevre korumacı yaklaşımlarda ise, ekosistem içindeki tüm türler hiyerarşik bir düzen içindedir ve insan bu hiyerarşik piramidin en üstünde yer almaktadır. Piramidin en üstünden aşağı doğru gidiş, insanın pragmatist beklentilerinde göre oluşturulmaktadır (İğit, 2017: 177).

Çevresel problemlerin bu denli arttığı insan merkezli/antroposen çağda, insanların hem kendileriyle hem de dünyadaki diğer canlılarla olan ilişkisini yeniden düzenleyecek yeni bir benlik ve dünya görüşü oluşturma noktasında bireysel ve kolektif anlatılar oldukça önemlidir (Tosuner, 2018: 246). İnsan dışı varlıklara bakışı, yeni yaklaşımlarla ve farklı bakış açılarıyla ele alan bu gibi anlatıların, çevre sorunlarının krize dönüşmesiyle yoğunluk kazandığını ve insanmerkezci bakışın uzağında konumlanmaları ile de, insanlığa doğa ile ilişkisi konusunda yeni bir yol haritası çizme noktasında ışık tutabilecek düzeyde olduklarını söylemek mümkündür.

Bu noktada bolluk, çevrecilik, derin ekoloji, ekofeminizm, toplumsal ekoloji ve eko-Marksizm ile Heidegger'ci ekofelsefe etrafında temellenen (Garrard, 2017: 35-57), yani tek bir yaklaşımın altında birleşmeyen ekoeleştirel yaklaşım, kültürel metinlere geniş bir çerçeveden eleştirel bir bakış imkânı sunmasıyla oldukça önemlidir.

EKOELEŞTİRİ (ECOCRITICISM)

En geniş tanımıyla, insan ile insan dışı arasındaki ilişkinin, insanlığın kültürel tarihi boyunca incelenmesi ve direkt olarak insan kavramının eleştirel bir incelemesi olan ekoeleştiri (Garrard, 2017: 17), kökleri çok daha eski dönemlere uzanmakla birlikte, tam anlamıyla 1990'ların başlarında, bir edebi eleştiri akımı olarak ortaya çıkmıştır. Bir terim olarak ekoeleştiri ilk kez 1978 yılında yayımlanan "*Literature and Ecology*" başlıklı makalede William Rueckert tarafından kullanılmıştır (Yılmaz, 2018: 10). Ekoeleştiri alanının öncülerinden olan Cheryll Glotfelty'nin 1996 yılında, Harold Fromm'la birlikte derlediği ve 1970'li yıllardan beri ekoeleştirel perspektiften yazılmış ilk makaleleri bir araya getiren *The Ecocriticism Reader* adlı kitap alanın gelişimi için önemli bir basamak oluş-

tururken, kitabın giriş bölümünde Cheryll Glotfelty, ekoeleştirisinin ilk tanımını “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi” şeklinde yapmıştır (Glotfelty, 1996: xviii).

Edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi incelemek için ortaya çıkan ekoeleştiri, daha önceki edebi eleştiri akımlarından ayrılarak, eleştirisinin merkezine insanın fiziksel çevresi ile kurduğu ya da kuramadığı ilişkiyi almıştır. Bu anlamda ekoeleştiri, liberal ve hümanist bakış açısının insanmerkezci yaklaşımını sorgulayan ve bu yaklaşımı yıkan bir akım olarak değerlendirilebilir (Göçmen, 2018: 53).

Ekoeleştiri temelde ekolojinin birinci yasası olan bütünsel evren görüşüne dayanmaktadır. Gezegendeki bütün ekosistemler içinde yaşayan tüm canlı ve cansız varlıklar (toprak, su, hava gibi) birbiriyle ilişkili olduğu için, ekoeleştirisinin ilgi alanı insanın bu sistemdeki yeri ve doğaya verdiği zararın edebiyat bağlamında incelenmesidir. Öte yandan 1990’lı yıllardan itibaren önemli bir akademik bir disiplin olarak kabul edilen ekoeleştiri, metin analizi çalışmalarının ötesine geçerek tüm kültürel ürünlerin incelenmesini kapsayan bir çalışma alanı olmuştur. Bu anlamda disiplinlerarası çalışmanın sağladığı çok boyutlu yaklaşımlara sahip olan ekoeleştirisinin en önemli temel prensiplerinden biri, insan ve insan olmayan tüm toplulukların birbirleriyle olan ilişkilerini, insan merkezci olmayan bir perspektiften incelemektir (Oppermann, 2009: 4-5). Tam da bu açıdan bakıldığında ekoeleştiri dünya ya da eko merkezci şeklinde ifade edilebilecek bir yaklaşım sergileyerek, pratiğe ve eyleme dayalı bir tutum öngörmektedir (Yılmaz, 2018: 11).

Ekoeleştiri akımının üç evresini “dalga metaforu” şeklinde niteleyen Lawrance Buell’e göre, ekoeleştirisinin ilk dönemine karşılık gelen ve Amerikan edebiyat yazınında ekolojik bilinç yaratmayı hedefleyen birinci dalgasında çevre, her zaman doğal çevre anlamına gelmekteydi (Buell, 2005: 21). Birinci dalga ekoeleştiri, çeşitli ekolojik akımlardan etkilenmiş ve çoğunlukla bu akımlar paralelinde gelişim göstermiştir. Bu dönemde Derin Ekoloji hareketi² ise, ekoeleştirisinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Doğadaki her şeyin birbirine bağımlılığı ilkesine daya-

² Derin ekoloji kavramı 1973 yılında ilk kez Arne Naess tarafından “*The Shallow and the Deep, Long Range Ecology Movements*” adlı makalede kullanılmıştır. Arne Naess, daha derin olarak nitelenen bu yaklaşımın, kendimize ve bizi çevrelemiş insan olmayan yaşama karşı duyarlılıkla yaklaşmamız sonucunda oluştuğunu düşünmektedir. Derin ekolojinin temeli ise, Sokratesçi Batı felsefesi geleneğinde yapılageldiği üzere insan yaşamı, toplum ve doğa üzerine daha araştırıcı sorular sormak ve bu irdelemeyi devam ettirmektir. Söz konusu bu yaklaşım, çevrecilik akımı gibi (sığ ekoloji) her bir krizle ayrı ayrı ilgilenme eğiliminden, yani çevresel sorunlara yönelik bölük pörçük, sınırlı yaklaşımın ötesine geçerek, kapsamlı geniş tutulmuş bir görüşü eklemlenmeye gayret etmiştir (Devall & Sessions, 2019: 136). İnsan merkezci ahlak ve politika yerine bu alanlarda kendini gerçekleştirme ve biyomerkezci eşitlik gibi iki temel normu içeren derin ekoloji yaklaşımına göre, *Gaia* olarak bir kişilik kazandırılan dünya, asıl değerli olandır. Yaşadığımız dünyanın değeri ise doğanın kendisinden ibarettir (Roussopoulos, 2017: 65).

nan Derin Ekoloji, ekoeleştirenin doğanın tüm unsurlarını bir bütün olarak kabul eden “bütünsellik” ilkesi ile örtüşmekte ve etkisini bugün de sürdürmektedir.

Buell’in ikinci dalga olarak adlandırdığı ekoeleştirenin ikinci evresi, birinci dalga ekoeleştirenin yarattığı çevre anlayışını sorgulayarak, hem çevre hem de çevreciliğin kapsamını genişletme eğiliminde olmuş, çevre adaleti veya adaletsizliği gibi konuları öne çıkararak kültürel bir çevre anlayışı geliştirmiştir (Buell, 2005: 22-25). 2000’li yıllarla birlikte etkili olmaya başlayan bu yeni bakış açısı ile birlikte ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kültürel ve toplumsal kavramlar da çevre sorunları kapsamında düşünülmüş, dolayısıyla sosyo-kültürel ağırlıklı ekoeleştirel yaklaşımlar gelişmiştir (Oppermann, 2012: 22-23).

Ekoeleştirenin üçüncü evresini ise, “sömürgecilik dönemi sonrası edebiyat ve kültür çalışmaları, sınıf, cinsiyet ve ırk üzerine geliştirilen ekolojik temelli yeni kültür kuramları, biyoetik, biyosemiyoloji ve biyoteknolojiler gibi posthümanizm şemsiyesi altında ortaya çıkan yeni açılımlarla bağlantılar kurarak genişlemesi oluşturmaktadır” (Oppermann, 2012: 26). Bugün, ekoeleştiri, üçüncü evresini tamamlamış değildir ve dolayısıyla sosyo-kültürel kapsamını son dönemde yapılan çalışmalarla birlikte genişletmeye ve yeni söylemler üretmeye devam etmektedir. Serpil Oppermann’ın “postmodern ekoeleştiri” olarak tanımladığı çağdaş ekoeleştirel bakış açısı, çok yönlüdür ve realist epistemolojilerden posthümanist ve feminist kuramlara, eko-küreselleşmeden ulus ötesi ve queer ekolojiye kadar uzanan farklı kuramlarla genişlemeye devam etmektedir (Oppermann, 2012: 32-34).

Ekoeleştirenin bu heterojen yapısını daha iyi anlamlandırabilmek için, klasik dogmatik düşünce imgesini yapıbozumuna uğratan ve “insan-doğa arasında önemli bir ayrılık yoktur: doğanın insani özü ve insanın doğal özü, doğada, yani aynı zamanda insan türünün yaşamında, üretim ya da endüstri olarak özdeş hale gelirler” (Deleuze ve Guattari, 2014: 17) diyerek insan ve doğa kavramlarını karşıtlık içinde değil, birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendiren Gilles Deleuze ve Felix Guattari’nin *Bin Yayla (A Thousand Plateaus)*’da geliştirdikleri rizom (köksap) kavramı iyi bir bakış açısı sunmaktadır (Oppermann, 2012: 32; Çebi, 2020: 35). Bir başlangıca veya sona, başka bir ifadeyle merkezi bir köke sahip olmayan, çokluğu, farklılığı esas alan ve hiyerarşik yapılanmadan uzak yatay yayılmaya dayanan rizomatik düşünce modeli, bugün halen gelişmekte olan ekoeleştirenin üçüncü evresindeki genişleyen kuram ve bakış açılarını açıklamakta ve aynı zamanda alternatif yaklaşımlara da potansiyel oluşturabilecek bir düşünce modeli olarak görünmektedir.

Nitekim, Willoquet-Maricondi’nin (2010: 3) de ifade ettiği gibi, “ekoeleştiri dünyanın sosyal alan ve ekosferden oluştuğunu, bu ikisinin birbiriyle ilişkili olduğunu ve ikincisinin bağlamı dışında düşünülmemeyeceğini kabul etmektedir.” Ekoeleştirenler ise en temelde, “doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın

kendisini doğadan ayrı bir konumda değerlendirmesini ve doğanın hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesini” eleştirmektedirler (Oppermann, 2009: 5). Ayrıca modernleşme kavramı da ekonomik, siyasi ve sosyal yönleriyle birlikte çevre problemleri ekseninde ekoeleştirmenler tarafından irdelenen diğer bir temel konuyu oluşturmaktadır. Bu sebeple ekoeleştiri, çeşitli disiplinlerde çalışmalar yapan araştırmacılar için disiplinlerarası bir alan açarak, farklı sanat alanlarında üretilmiş metinleri, doğayı merkeze alarak incelemeye ve yorumlamaya imkân vermektedir.

ÇEVRE VE SİNEMA İLİŞKİSİ

Slavoj Žižek’in ifadesiyle (2016: 15) “bir film asla yalnızca bir film ya da bizi eğlendirmeyi ve dolayısıyla dikkatimizi dağıtarak bizi asıl sorunlardan ve toplumsal gerçekliğimiz içindeki mücadelelerimizden uzaklaştırmayı amaçlayan hafif bir kurgu değildir. Filmler yalan söylerken bile toplumsal yapımızın canevindeki yalanı anlatırlar.” Dolayısıyla sinema sanatının doğuşundan bugüne, filmlerin çeşitli ve birbirinden farklı tür ve biçimsel özelliklerle birlikte, farklı zaman dilimlerinde geçtikleri, buna karşılık daima üretildikleri dönemin toplumsal ve kültürel koşullarını, içinde buldukları mevcut durumu yansıttıklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan sinema, dolayısıyla da filmler, toplumsal gerçekleri yansıtıp, zaman zaman da meşrulaştıran ve aynı zamanda toplumların kendilerini yeniden ürettiği bir alandır.

Küresel çevre krizi ile birlikte oluşturulması amaçlanan ekolojik toplum, yeni bir toplumsal yapının yani toplumsal bilincin yaratılmasından geçer (Güngör, 2015: 6). Bu noktada ise sinema, hem kitleleri en çok etkileyen sanat dalı olarak, hem de toplumsal ve kültürel koşulları görsel-işitsel biçimde anlatabilme olanaklarıyla devreye girmiştir. Söz konusu çevre krizinin sinemada görünürlüğü, kimi zaman mevcut koşulların filmlere ister istemez yansımından dolayı bilinçsiz, kimi zamanda yeni bir toplumsal yapı oluşturma amacıyla bilinçli bir eylem olagelmıştır. Özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren, sinemanın ekolojik boyutları ve filmlerin bu yönünün izleyici açısından ne gibi etkileri olduğu eleştirel bir biçimde sorgulanmaya başlanmış (Rust ve Monani, 2013: 2), böylece eko-sinema çalışmaları şeklinde tanımlanabilecek bir alanın varlığından söz edilebilir hale gelmiştir.

Sinema tarihi boyunca çevre konulu filmler kurgu dışı belgesel anlatılarda ele alındığı gibi, kurgusal anlatılara da pek çok kez konu olmuştur. Amerika merkezli Hollywood film endüstrisi söz konusu alanda ilk üretimleri yaparken (Yaslıkaya, 2015: 412), zamanla tüm dünyada yankılanan ekolojik problemlerle birlikte, Avrupa başta olmak üzere diğer ülke sinemalarında da çevre konulu filmler üretilmiştir. Eko-sinema kapsamında değerlendirilebilecek olan bu filmler kendi içinde de belli türler etrafında senaryolaştırılmışlardır. Bu türleri ise, kıyamet

sonrası anlatılardan oluşan apokaliptik/post-apokaliptik, bilim-kurgu, animasyon türünde sıkça başvurulan distopyalar ve film endüstrisinde son yıllarda ortaya çıkıp gelişen, tüm yaşamlarını çevreyle uyum içinde geçiren toplulukları anlatan ekotopyalar olarak sınıflandırmak mümkündür.

Sinemanın başlangıcından beri var olan kıyamet ve kıyamet sonrası anlatılarının ilk örneklerinden biri *The End Of The World* (August Blom, 1916) filmi (Nashawaty, 2014) olmakla birlikte, kötümser bir dünya tasviri barındıran filmlerin I. Dünya Savaşı sonrası döneme denk geldiği görülmektedir. Fakat bu filmleri tam anlamıyla çevreci sinema kategorisinde değerlendirmek mümkün değildir. Çevreci sinemanın asıl olarak başlangıcı, dünyanın da çevre konusuna ilgisinin arttığı 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir (Yaslıkaya, 2015: 413). 70'li yılların başında çevre konulu filmler *Silent Running* (Douglas Trumbull, 1972) ve *Soylent Green* (Richard Fleischer, 1973) gibi belirsiz gelecek korkusunu konu edinirken, bu dönemden sonra daha gerçek, hatta bu gerçeği parçalayan -nükleer enerji tehdidi, salgın, virüs gibi- korkular perdeye taşınmıştır. *The Crazies* (George A. Romero, 1973), *The China Syndrome* (James Bridges, 1979), *The Day After* (Nicholas Meyer, 1983), *Delicatessen* (Jean-Pierre Jeunet, Marc Caro, 1991), *Twelve Monkeys* (Terry Gilliam, 1995), *28 Days Later* (Danny Boyle, 2002) gibi filmler söz konusu korkuları konu edinen filmlere örnek gösterilebilir. Öte yandan yakın tehditleri merkeze alan filmlerin ilgi görmesiyle daha da ileri gidilerek, dünyanın gelecek bir tarihteki karanlık görüntüsüne odaklanan distopya türünde değerlendirilen filmler de sıklıkla yapılmıştır. *Blade Runner* (Ridley Scott, 1982), *The Day After Tomorrow* (Roland Emmerich, 2004), *Children of Men* (Alfonso Cuaron, 2006) ve *Hunger Games* (2012-2015) serisi bu film kategorisinde ilk göze çarpanlar olmakla birlikte, distopik filmlerin bazıları zaman zaman post-apokaliptik bir dünyayı da resmetmişlerdir. Diğer yandan çevresel sorunların çözümüne ve değişimin nasıl olacağına odaklanan *Erin Brokovich* (Steven Soderbergh, 2000), *The Day The Earth Stood Still* (Scott Derrickson, 2008) gibi filmler yapılmış, sinemanın ekotopya kurgusunu keşfettiği *Avatar* (James Cameron, 2009) ise çevreci sinemanın en çok öne çıkan filmlerinden olmuştur. Bu noktada çevre konulu filmlerin keskin çizgilerle türlere ayrılmadığını da belirtmekte fayda vardır. Örneğin bir film, aynı zamanda hem distopik hem de post-apokaliptik bir temaya sahip olabilmektedir.

Öte yandan sanayi devrimini takip eden modernleşme sonucunda ortaya çıkan kentleşme de çevresel bir sorun olarak zaman zaman filmlere konu olmuştur. Özellikle bilim-kurgu türünün ortaya koyduğu kent temsilleri aracılığıyla insanlığa sunulan ve sunulabilecek yaşam biçimleri sorgulanmış, modern kentleşmeden postmodern kentleşmeye geçişle birlikte ise, sinemada kentsel temsillerin geleceğe yönelik umutlu olmadığı görülmüştür (Kılıç Çalgıcı, 2013: 65).

Türk sineması özelinde ise *Tanrı'nın Bağışı Orman* (Ömer Lütfi Akad, 1964) belgeseli ile *Tuzak* (Atıf Yılmaz, 1976) erken dönem çevreci sinema örneklerindenken, *Manisa Tarzanı* (Orhan Oğuz, 1994) ilk gerçek çevreci film olarak gösterilmektedir (Güngör, 2012: 10). Sinemamızın ilk dönemlerinde fonda doğanın, çevrenin yer aldığı filmlerin sayısı çok fazla olmakla birlikte, gerçek çevre konulu filmlerin hem belgesel hem de kurgu dahilinde anlatılarda asıl olarak son dönem Türk sinemasında etkin bir tema haline geldiğini söylemek mümkündür. Örneğin Nuri Bilge Ceylan'ın erken dönem filmlerinden taşra üçlemesinde (*Kasaba* 1997, *Mayıs Sıkıntısı* 1999, *Uzak* 2002) insan-doğa ilişkisi üzerine pek çok vurgu vardır. “*Taşra üçlemesi*, Kracauer'in de altını çizdiği doğa ve insan arasındaki diyalogu yeniden kurmaya çalışarak (ya da en azından problematize ederek) modern toplumun, teknolojik kaos içerisinde kaybolmuş, yabancılaşmış bireyine farklı bir yaşamın mümkün olduğunu” hatırlatmaktadır (Daldal, 2018: 291-294). Bu üçlemenin yanı sıra, Semih Kaplanoğlu'nun *Bal* (2010) ve distopik/post-apokaliptik olarak değerlendirilebilecek *Buğday* (2017), Reha Erdem'in *Beş Vakit* (2006), *Kosmos* (2010), *Jin* (2013) ve *Koca Dünya* (2016) ile bu çalışmanın da konusunu oluşturan Derviş Zaim'in insan-doğa üçlemesi *Devir* (2012), *Balık* (2016), *Rüya* (2016) filmleri Türk sinemasında ekoloji teması kapsamında öne çıkan filmlerdir.

Eko-film eleştirmenleri için sinema ve eko-sinema çalışmaları, ahlâki evrene bireysel insan arzularını yerleştiren insan merkezli bakış açısının dışındaki olanakların görülmesini sağlamaktadır (Rust ve Monani, 2013: 11). Nitekim eko-sinema, insan varlığının bağlı olduğu fakat görmeyi unuttuğu, bu yüzden de etik davranmayı ihmal ettiği doğayı kendisine tekrar hatırlatmakta, insan türü olarak ekosistemin merkezinde olmadığını, diğer canlı/cansız varlıklarla aynı dünyayı paylaştığını, tarihin ve kültürün doğadan ayrılamayacağını ortaya koymaktadır. Belgesel ya da kurmaca olması farketmeksizin, doğanın doğru ya da yanlış temsillerini analiz eden ekoloji merkezli bir film eleştirisi ise, doğanın filmlerdeki varlığı kadar yokluğunu da kayıt altına alarak kültürün sorgulanmasında bir aracı olmaktadır (Şen, 2018: 46).

BULGULAR

Bu bölümde çalışma kapsamında incelenen *Devir*, *Balık* ve *Rüya* filmleri hakkında kısaca bilgi verilerek, konularından bahsedilmiş, ardından çalışmanın amacına uygunluk gösteren sahneler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Devir

Devir filmi, Anadolu'nun gerçek insanlarını ve onların günlük gerçek döngülerini anlatan belgesel-kurmaca bir film olarak, Burdur'un Hasanpaşa köyünde düzenlenen geleneksel bir çoban yarışmasına odaklanmaktadır. Anadolu'da yüzyıllardır süregelen ve kökleri Orta Asya'ya dayanan bu çoban şenlikleri iki şekilde

gerçekleşmektedir. Birincisi, koyunların bahar başlangıcında dağa, yaylaya ya da meraya çıkarılırken yakılan iki büyük ateş arasından geçirilmesi; ikincisi ise sonbaharda, yüksek yerlerden köye dönerken suyun içinden geçirilmesi şeklindedir. Bu, bir tür dağın çöpünden, kirliliğinden temizlenme, arınma ritüelidir (Seçkiner, 2014: 166). Birincisi tamamen unutulmuş, fakat ikincisi kısmen de olsa Hasanpaşa köyünde, Eylül aylarında sürdürülmektedir ve bu bir tür yarışa dönüşmüştür. Söz konusu bu gelenekten yola çıkan filmin, hem bu yönüyle hem de üç çoban karakterin gerçek yaşamlarında da bu işle uğraşıyor olmasından dolayı belgesel ve kurgu öğelerini birbiri içinde eriten bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu gelenek sürdürülürken, bir yandan koyunları kırmızıya boyama geleneği de sürdürülmektedir. Köyün çobanları, çevredeki kırmızı kayaları toplayıp ezmekte ve ardından eleyerek toz boya elde etmektedirler. Fakat köyün bu doğal yapısı ve bundan ileri gelen doğal koşullar altında devam ettirilen bu boyama işlemi, maden ocağı işletmesi ile tehdit altına girer. Genç çobanlardan biri olan Ali, yardım etmek amacıyla şehirden kırmızı toz boya getirerek çobanlara dağıtır. Ali sayesinde koyunlar boyanır, fakat o sene de birinci olamayan Ali, çobanlığı bırakarak yeni açılan maden işletmesinde şoför olarak işe başlar. Sürüsüyle birlikte suyu en hızlı geçen kazandığı yarışmada, Takmaz lakaplı Ramazan Bayar ise, sekiz yıldır birinciliği elinde bulundurmaktadır.

Filmin ilk sahnesinde boynuzları tahtadan yapılmış bir geyik temsilinden, Ramazan Bayar (Takmaz)'ın kırdan uyanmasına kesme yapılmakta, ardından da köylülerin topluca yağmur duası yaptığı sahneye geçilmektedir. Filmin henüz ilk sahnesinde tanık olduğumuz bu yağmur duası, küresel ısınma ve bu durum doğrultusunda da yağmurların azaldığına işaret ederek çevresel bir probleme atıf yapmaktadır.

Yağmur duası sahnesinden sonra kamera, izleyicisini, kesilmiş olan koyunun yendiğine ve Ramazan Bayar'ın koyunun kemiklerini toplayarak gömdüğüne tanık ettirmektedir. Neden bunu yaptığı sorulduğunda ise, yeni doğacak olan kuzuların eksik organla dünyaya gelmemeleri için bu eylemi yaptığını söylemekte, eğer kemikler eksik kalırsa da, yerine tahta konulması gerektiğini eklemektedir ki bu durum, gelenek ekseninde de okunabilecek eski bir inanıştır. Bu durumla bağlantılı olarak filmin son sahnelerinde, Ali'nin çalıştığı maden ocağındaki mühendislerle birlikte bir geyiği vurdukları görülmektedir. Mühendis, geyiğin boynuzlarını keserek, cansız bedenini öylece bırakmakta ve Ali kendi içinde anlamsız bulunduğu bu avlanmadan dolayı içsel bir huzursuzluk yaşadığı için Takmaz'ın evinden birkaç tahta alarak boynuz yapmaktadır. Avlandıkları yere geri dönen Ali, eksik boynuzların yerine tahtadan olanları bırakmasının ardından köye geri dönerken gizli kalmış bir köşede yeni bir kırmızı kaya bulmaktadır. Filmin ilk sahnesinde gördüğümüz geyik temsiline işaret eden bu olay, avlanmaya olumsuz bir bakış atarken, aynı zamanda doğaya ve ekosistemin içinde barındırdığı insan dışı diğer canlılara gösterilen minnet eylemiyle birlikte, insanın ekosistemin yalnızca bir

parçası olduğuna, yani doğadan üstün olmadığına vurgu yapmaktadır. Ali, doğaya karşı göstermiş olduğu bu minnet sonucunda, karşılığını yine doğal olan kırmızı kayayı bularak almaktadır. Karakterin burada üstlendiği ahlâki sorumluluk, insan-hayvan ayırımını keskin sınırlarla belirleyen ve hiyerarşik bir yapılanma içinde insanı en üst seviyeye konumlandıran ikici/düalist düşünceye, özellikle de Descartes'ın hayvanlar için yapmış olduğu makine benzetmesine eleştiriler getiren Jacop Von Uexküll'ün görüşleri ile açıklanabilir. Uexküll'e göre, duyu organlarımızın algılamaya, motor organlarımızın da etki üretimine hizmet ettiğini düşünen birisi, artık hayvanları da mekanik bir montaj olarak kabul edemeyecek; aynı zamanda vücuda gelmiş ve organlardan oluşmuş öznelerin bir makine operatörü gibi olduklarını keşfedecektir. Bu keşiften sonra, hayvanlar bir nesne olmaktan ziyade, algı ve etki üretimi olan özneler olarak düşünülecektir. Öznenin algıladığı her şeyin kendi algısal dünyasına (Merkwelt), yine öznenin ürettiği her şeyin kendi etki dünyasına (Wirwelt) ait olduğunu keşfeden bu kişiler, canlıların her birinin kendi öznel dünyaları olduğunu ve bu dünyalardan birinin diğerinden üstün olmadığını, dolayısıyla insanın diğer canlılardan üstün olmadığını kavrayacaktır (Uexküll, 2010: 41-43). Ali'nin de geyik avına karşı geliştirdiği tutum, bu türden bir kavrayış içinde olduğunu göstermektedir.

Görsel 1. Devir Filmi

Kaynak: (URL-4)

Görsel 2. Devir Filmi

Kaynak: (URL-5)

Bununla birlikte filmde, yine Ali karakteri üzerinden, kapitalist sistemde hayvanlara yönelik geliştirilmiş pragmatist düşünceye yapılan vurgu, doğa-insan ilişkisi bağlamında dikkat çekmektedir. Çobanlığı sürdürmekte pek istekli olmayan Ali, sürüsünü Takmaz'a emanet ederek şehre çalışmaya gitmekte ve belediyeye ait bir et kombinasında çalışmaya başlamaktadır. Mezbahada hayvanlara birer nesne gibi davranılmaktadır ve Ali, hem bu durumdan rahatsız olduğu hem de kent yaşamına ayak uyduramadığı için işini bırakarak köye geri dönmektedir. Bu noktada et kombinasındaki sahneler, Derrida'nın perspektifinden açıklanabilir. İnsanların kendilerini diğer tüm hayvan türlerinden kesin bir biçimde ayırma girişimine eleştirel bakan Derrida'ya göre mezbahalar, hayvanların soykırımı uğradığı toplama merkezlerine benzemektedir (Derrida, 2008: 26). Filmde ilgili sahneler bu görüşü doğrular şekilde ilerlemektedir.

Aynı zaman diliminde, Ali işini bırakmadan bir gün önce koyunlar için aldığı kimyasal boyayı koyun postu üzerinde denemektedir. Bu sırada da televizyonda açık olan haber kanalında, Karadeniz’de organları eksik doğan hayvanlarla ilgili bir haber geçmektedir ve bunun sebebi olarak genetiği değiştirilmiş olan, yani GDO’lu yemler gösterilmektedir. Böylece film, kapitalist sistemde insan kategorisi dışındaki canlıların birer meta olarak görülüp, nesneleştirildikleri gerçeğine işaret etmektedir.

Filmin ilerleyen dakikalarında koyun yıkama şenliğinden önce, sürüyü yönlendiren lider koyunu kırmızıya boyamak için çobanlar, her zaman olduğu gibi köyün yakınlarındaki bir arazide bulunan kırmızı kayalardan toplamaya gitmektedir. Bu esnada kırmızı kayaların bulunduğu arazide, mühendisler ölçüm yapmaktadır ve izleyici bu sahnede, mermer ocağının satın alınıp işletilmeye başlatılacağını öğrenmektedir. Ölçüm yapan mühendis çobanlara, şimdilik kayadan alabileceklerini ama bir dahaki sefer için izin almaları gerektiğini söylemektedir. Nitekim bir sonraki yıl bölgeye giden çobanlar, kayanın tel örgülerle çevrildiğini görmekte ve bunun üzerine de Ali’den, şehirden köye dönerken toz boya almasını istemektedir. Böylece senelerdir insan-doğa arasındaki doğal bağlarla devam ettirilen geleneğin arasına kapitalizm olgusu girmekte ve bu olguyla birlikte doğa ile ilişkisi sekteye uğrayan insanın durumuna dikkat çekilmektedir. Nitekim bu sahneler, köylülerin yaşadığı geleneksel ile modern olan arasındaki sıkışmışlığa ve dolayısıyla da doğadan kopan insana vurgu yaparak, sadece köylüler özelinde bir anlatım olmaktan çıkarak evrensel bir gerçeği anlatmaktadır.

Son olarak, filmde kapitalizmin insan-doğa ilişkisine set çektiğine dair en önemli sekanslardan biri, Ali’nin şehirden döneceği sırada maaşını almaya gitmesi, parayı saydığı anda eksik olduğunu fark ederek bunu dile getirmesi ve patronunun maaşın tam olduğunu, bunun devlet tarafından yapılan rutin kesintiler olduğunu söylemesinin ardından yapılan kesmelerdir. Bu sahneden sonra sırayla, bacası tüten bir fabrikaya, yeşillikler içindeki ovaya, bir ağacı kesen ormancıya, koyunları kırpan çoban Mustafa’ya, Takmaz’ın berberde sakallarını kestirmesine, Ali’nin yeğeninin Ali’yi beklerken bir uçurtmanın parçasını kesmesine geçiş yapılmaktadır. Arka arkaya gelen tüm bu kesmeler, yine doğa ve insan ilişkisinin kapitalizm tarafından sekteye uğratıldığına güçlü bir vurgu yaparken, Murray Bookchin’in piyasa sisteminde insanın insana olan tahakkümü ile doğa üzerindeki sömürü arasında ilişki kuran düşüncesini hatırlatmaktadır (Bookchin, 1994: 238). Tüm bu kesmelerden sonra, Ali kutsal olduğuna inanılan bir ağaca dua etmeye giderken görülmektedir. Ali, ağaca gittiği sırada bir örümceğin büyük bir ağ ördüğünü fark etmekte ve örümceğin ağına zarar vermeden üzerinden atlamaktadır. Bu sahneler kapitalist sistemin doğurduğu ekolojik krizin ancak insanın kendini doğayla eşit görerek aşılacağı mesajını vermekte ve aynı zamanda Ali karakteri üzerinden bugün doğanın hakim türü olan inorganik doğadan (Bookchin, 1994: 238) organik doğaya geri dönen -en azından dönme çabasında olan- yeni bir özne modeli de sunmaktadır.

Nitekim Derviş Zaim (2012) de, *Devir* filmine, geç kapitalist dönemde doğa ile ilişkisine eski dönemlere kıyasla mesafe koymuş olan insan(lık) için bir hatırlatma ritüeli olarak bakma taraftarı olduğunu ve koyun yıkama şenliği olsun, koyunları kırmızıya boyama geleneği olsun, bütün bunların aslında doğayla günümüzdekinden daha başka türlü bir ilişki kurmak ve unutulmuş olan değerleri hatırlayabilmek için gerekli olduğunu belirtmektedir.

Balık

Doğa ve insan üçlemesinin ikinci filmi olan *Balık*, göl kenarında yaşayan ve geçimini balıkçılıkla sağlayan bir ailenin hikâyesini anlatmaktadır. Tüm yaşamları, gölde balık tutup avladıkları balıkları satmak ve kazandıkları parayla borçlarını ödemek döngüsünde geçen ailenin en büyük sorunu, kızları Deniz'in konuşamamasıdır. Filiz, gölden getirdiği nadir bulunan bir balık türünü yemesi sonucunda kızının konuşacağına inanmakta, -ki kendisi de çocukluğunda konuşamazken, dedesinin yedirdiği bu balıklar sayesinde konuşabilmiştir- Kaya ise modern tıba inanarak, eline para geçtiği her an kızını doktora götürmektedir. Hikâyenin çatışması da burada, yönetmenin genel anlatım tarzına paralel olarak modern-geleneksel ekseninde ortaya çıkmaktadır. Kaya daha fazla kazanmak, daha fazla sahip olmak için bir yandan malzeme deposundan aldığı kimyasallarla balık avına çıkarken, diğer yandan da Filiz'in getirdiği ender bulunan balıkları çoğaltıp satabilmenin yollarını aramaktadır. Kimyasal madde ile avlayıp sattığı balıklar ise köy ahalisini zehirleyip, nihayetinde Filiz'in ölümüne sebep olduğunda, Kaya karakola giderek suçunu itiraf etmekte ve hapishaneye girmektedir. Filmin sonunda Deniz konuşmaya başlar fakat bunun annesinin rüya aracılığıyla bağ kurduğu dedesi ve ender bulunan balıklar sayesinde mi yoksa tıbbi yollarla mı gerçekleştiği sorusunun cevabı seyirciye bırakılmıştır.

Filmin ilk sahnelerinde Kaya ve Filiz'le tanışmamız, Filiz'in Kaya'ya gördüğü rüyadan bahsetmesi eşliğinde olmaktadır. Filiz, rüyasında dedesini görmüştür ve dedesi ona göl hayrına bir şey yaptığı takdirde Deniz'in iyileşip konuşacağını söylemiş, ender bulunan balıkların yerini tarif etmiştir. Filiz, kızının bu yolla iyileşeceğine inanmakta, Kaya ise Filiz'e bu tarz düşünceleri benimsediği için tepki göstermektedir. Yönetmen bu sırada kirlî göle ve göldeki ölen balıklara kesme yapmaktadır. Bu sekansla birlikte Filiz'in eko-merkezli bir karakter olduğu anlaşılmakta, öte yandan insanların doğaya verdiği zarar ve avlanma eylemine karşı yapılan vurguyla güçlü bir giriş yapılmaktadır. Filiz de küçükken konuşamayan bir karakter olarak, dedesinin ona yedirdiği bu balıklar sayesinde konuşmaya başlamıştır. Filmin ilerleyen kısımlarında Filiz, Kaya'ya bu hikâyeyi anlattığı sahne- de, dedesinin son kalan balığı besleyip büyütmesi için ona verdiğini ve dedesinin, "balık ona saygı duyduğunu anlamalı" cümlesini kurduğunu söylemektedir. Burada da balığa, yani insan-dışı bir varlığa saygı gösterme yükümlülüğüne yapılan işaret, canlı merkezli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan-dışı bir

canlıya saygı duyma yükümlülüğü ise hayvanların ahlâki statüsünün yeniden düşünülmesine imkân veren Peter Singer'ın görüşlerini anımsatmaktadır. Singer, ahlâki statü için öznellik ve/ya benlik duygusunun gerekli olduğunu belirtmekte, dolayısıyla hissedebilen tüm varlıkların özne olduğunu ifade ederek insanın ayrıcalıklı konumunu yıkmaktadır (Steiner, 2005: 6).

Sonraki sahnede Kaya ve Filiz balıkları satmaya gitmekte, bu sırada yerde çırpınan balıklara ve sayılan paraya art arda kesme yapılmakta, aynı zamanda kaç tane balığın olduğu ve ne kadar ederi olduğu sayılmaktadır. İnsan-dışı canlı varlıkların nesneleştirilip ticarete döküldüğü insan merkezci bakışa eleştiri olarak değerlendirilebilecek bu sahneden sonra Filiz, orada bulunan köy halkına, göle fitre vermeleri gerektiğini, gölün yoksul kaldığını, mahvolduğunu, 50 sene sonra göl diye bir şey kalmayacağını ve bu durumun ise ancak avlanmayarak önlenebileceğini söylemektedir. Kaya ise bu duruma yine tepki göstererek cevap vermektedir. Filmin henüz ilk sahnelerinde avlanmaya, gölün yani aslında doğanın kurtarılması gerektiğine dikkat çekilmekte ve yine *Devir*'de olduğu gibi doğaya verilen karşılığının alınacağı vurgusu, Deniz'in konuşabilmesi ile bağdaştırılarak anlatılmaktadır. Bu vurgu ilerleyen sahnelerde, Dumrul Amca ile Kaya'nın karşılaştığı sahnede de tekrarlanmaktadır. Dumrul Amca, Kaya'ya rahmetli ağabeyi yaşasa, Deniz'i gölün yardımıyla iyileştireceğini söylemektedir. Yine avlanmaya karşı bir tavır daha, elektrikler kesildiği için balıkların telef olmasıyla gösterilmektedir. Verilmek istenen mesaj nettir; hayvanların doğal yaşam ortamlarından koparılması -ticari bir amaç güdülmese dahi- insan-doğa ilişkisini sekteye uğratmaktadır. Burada üzerinde durulan ve aynı zamanda filmin geneline yayılan insanın doğaya karşı geliştirdiği tahakküm arzusu, Donna Haraway'ın görüşlerini hatırlatmaktadır. Haraway (1992: 296), doğanın insanın yeniden üretimine hizmet eden bir kaynak, araç, bir "öteki" olmadığını ifade etmektedir. Yönetmenin geliştirdiği tavır, Haraway'ın düşüncesi ile örtüşmektedir.

Diğer yandan insan merkezci bir karakter olarak Kaya, biriken borçları ve Deniz'in hastane masrafları karşısında daha çok para kazanmak istemekte ve çözümü şehre gittiğinde malzeme deposundan aldığı kimyasallarla avlanmakta bulunmaktadır. Kaya, balıkları zehirleyerek yakalamakta ve bu saldırgan yöntemle daha fazla balık avlanmaktadır. Kaya'nın kimyasalla avlanmaya gittiği sahnede, çığlık atan martılara kesme, ardından kimyasalı döktüğü sırada da daha fazla martının çığlık çığlığa uçmasına tekrar kesme yapılarak hem anlatım güçlendirilmekte hem de bir anlamda doğanın dili olduğuna, bütünsellik içinde olan ekosistemdeki herhangi bir parçanın zarar görmesiyle diğer varlıkların da zarar göreceğine işaret edilmektedir. Buradaki bütünsellik vurgusu, hatırlanacağı üzere ekoeleştirisinin temel ilkelerindedir.

İlerleyen sahnelerde, Kaya'nın insan-merkezci karakterini destekler bir durum olarak, Filiz'in getirdiği nadir bulunan balıkları çoğaltıp satma, bunu ticarete dökerek para kazanma isteğine şahit olunmaktadır. Kaya, bu isteği doğrultusunda balıkların türünü ve nasıl üreyeceklerini anlamak için üniversitede çalışan arkadaşı aracılığıyla bir hocaya balıkları göstermekte, hoca da balıkları fakülteye getirmesini söylemektedir. Bu sahnenin devamında göle düşen ölü bir martıya geçiş yapılmaktadır. Nitekim anlatılmak istenen, doğanın nesneleştirildikçe, insanın pragmatist amaçları uğruna kullanıldıkça bütünüyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğudur.

Görsel 3: Balık Filmi

Görsel 4: Balık Filmi

Kaynak: (URL-6)

Ardından Kaya, Filiz'den balıkları bulduğu yere kendisini de götürmesini istemektedir. Gittiklerinde, bölgede avlanmaya engel olmak için göle demir atan kişiler olduğunu görürler. Filiz, onları işaret ederek köydeki balık kooperatifiyle görüşeceğini, göle saygılarını göstermeleri için bir şey yapmaları gerektiğini söyleyeceğini belirtmektedir. Kaya ise buna karşılık olarak Filiz'e kimseyle konuşmamasını, kendisinin kimse anlamadan göle demirlerden atacağını söylemektedir. Sahnede, film anlatısıyla paralel olarak, göle duyulması gereken saygının ve bunun için bir şeyler yapılması gerektiğinin tekrar vurgulanması, canlı merkezli bir yaklaşımın altını çizmektedir. Yine aynı sahneden önde avlanmaya çalışan Kaya, arkada avlanmayı engellemek için göle demir parçaları atan insanların görüntüsüyle hem Kaya'nın insan-mekezci tutumu pekiştirilmekte hem de insan-doğa ilişkisinin çelişkisi perdeye taşınmaktadır.

Son sahnelerde ise Dumrul Amca ile başlayan olaylar silsilesi, insanın doğaya verdiği zarara karşılık bir cevap niteliğindedir. Dumrul Amca, ölen ağabeyinin hayrına turna balığı dağıtmak istemekte ve bunun üzerine Kaya'nın kimyasal yoluyla zehirleyerek tutup, sonrasında satmış olduğu balıkları Melih'ten almaktadır. Filiz, Dumrul Amca'dan aldığı turna balığını pişirmiş yerken, köylülerden biri Kaya'nın yanına gelip hastasının olduğunu, arabayla hastaneye götürmeleri gerektiğini söylemektedir. Hasta, turna balığından zehirlenmiş, Filiz ise yediği

zehirli balıktan dolayı hayatını kaybetmiştir. Kaya, bu olaydan sonra karakola gidip suçunu itiraf ederek hapis haneye girmektedir. Belli bir zaman sonra Kaya, bayram izniyle kızını görmek için gelmekte ve Deniz’le birlikte Filiz’in mezarına gitmektedirler. Kaya kızının artık konuşabildiğini burada öğrenmektedir. Deniz, babasının yanına gelirken son balığı beslediği akvaryumu da getirmiş, akvaryumu orda unutunca balık donarak ölmüştür. Bunu farkedene Kaya, aynı balığı bulmak için çabalamış, son olarak da çareyi su fakültesine gidip balığı zorla almakta bulmuştur. Kaya, balığı götürüp kızına verir ve ardından donmuş haldeki göle, daha önce bırakmamış olduğu demir parçalarını bırakır. Filmde üzerinde durulduğu üzere, insanın doğaya verdiği zararın karşılığı geri döndürülemez sonuçlara yol açmaktadır/açacaktır. Bu anlamda filmin, insan merkezci olan karakterin çevre ya da eko-merkezli olarak adlandırabileceğimiz yaklaşıma evrilmesiyle iyimser bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu karakterin çizilirken, sonuçların bütünüyle gösterilmesine bağlı olarak, izleyiciye, doğayı sınırsızca sömüren insanın kaybettiklerinin yerine koyabileceği bir şeylerin hâlâ olduğunu fakat bir gün doğanın sonu getirilirse, yerine koyulabilecek bir şeyin kalmayacağını, doğaya verilen zararın sonuçlarının yine insanın kendisine döneceği mesajını vermesi noktasında film, ekoeleştirel bir yaklaşıma sahiptir.

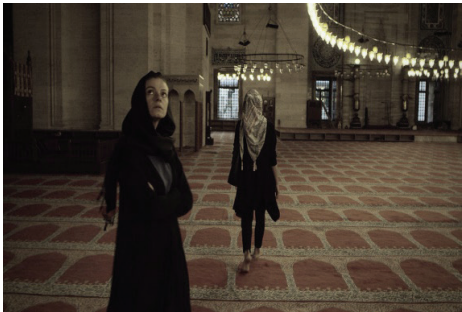
Rüya

Derviş Zaim’in insan-doğa ilişkisini ele aldığı filmlerin son basamağını oluşturan *Rüya*, amcasının inşaat şirketinde çalışan ve idealist bir mimar olan Sine’nin hikâyesine odaklanmaktadır. Sine, alışıldık meslek kalıplarını reddeden, günümüzdeki mimarlık pratiğinin aldığı biçimden hoşlanmayan biri olarak, toplu konutlara cami yapımı işini aldığı anda, farklı bir cami tasarlamak için çalışmaya başlamaktadır. Fakat tasarladığı bu cami inşaatı, birçok problem nedeniyle yarım kalır. Camiyi tasarlayıp hayata geçirmeye çabalaması sırasında hikâyede bir kırılma yaşanmaktadır; Sine amcasının inşaat şirketinin yapmış olduğu toplu konutların dere yatağında olduğunu farketmekte, ki çok bir süre geçmeden şiddetli bir yağmur sırasında toprak kayması nedeniyle toplu konutlar yıkılmaktadır. Mahkeme sürecinde ise inşaat firması suçlu bulunmamaktadır. Zaten uyku problemi yaşamakta olan Sine, bu noktadan sonra uyku hastalıkları merkezine giderek tedavi olmaya başlamaktadır. Buraya her geldiğinde rüya görmekte olan Sine, uyanıldığında farklı bir bedende, farklı bir yüzle karşılaşmaktadır. Her değişimde ise, karşılaştığı olumsuz durumlara öncekilerden farklı tepkiler vermektedir. Sine’nin gördüğü rüya ise, filmin Ashab-ı Kehf kıssasına yaptığı göndermeyi içermektedir. Bu anlamda çok katmanlı bir yapıda olan *Rüya* filmi, doğa-insan ilişkisine *Devir* ve *Balık* filmlerinden farklı olarak, kent, kentleş(eme)me, kent mimarisi özelinde yaklaşmaktadır. Günümüzdeki “inşaat çılgınlığına” sadece dikkat çekmekle kalmayıp, mevcut sorunsallara cevaplar da üreten bir film olarak Rüya’yı, özelden Türkiye’nin “yenileşme” çabalarına, fakat bu yenileşmenin hayata geçirilirken doğanın katledilip beton yığınına dönüştürülmesine, genelde ise betonlaşma yo-

luyla, rant odaklı dönüştürülen tüm şehirlere getirilen bir eleştiri olarak ele almak mümkündür. Filmde bu konuya dair iki önemli nokta vardır.

İlk olarak, Sine'nin tasarladığı farklı cami, bir tepeye yapılacaktır ve Sine, eğime ve araziye uygun, çevresiyle bütünlük oluşturacak bir cami tasarlamak istemektedir. Burada eğime ve araziye uygun bir yapı tasarlanması, aslında o yapının tabiat ile iç içe geçen bir yapıda, doğaya uygun olması esasına dayanmaktadır. Hikâye anlatımı içerisinde, eğime ve araziye uygunluk gösteren yapı anlayışına paralellik gösteren bir başka anlatım da Süleymaniye Camii'si üzerinden yapılmaktadır. Rüstem Bey (Sine'nin amcası), batmakta olan şirketini kurtarmak adına yeni bir toplu konut ihalesini alabilmek için, avukatı sayesinde iktidara yakın bir aracı ile tanışmaktadır. Aracı, ihale karşılığında park ve cami yapmalarını da istemekte ve bunun üzerine ellerindeki mevcut planı gösteren Hakan ve Sine'ye "eski köye yeni adet getirmeyelim" cevabını vererek, bu caminin Süleymaniye ile aynı olmasını talep etmektedir. Bunun üzerine Süleymaniye ile içi, dışı, kubbesi birebir aynı olan bir proje çizilmekte, fakat aracı, caminin harim kısmında bir tuhafılık olduğunu bunun neden kaynaklandığını sormaktadır. Caminin harim kısmı, diğer cami projesine paralel olarak araziye ve etrafa uygun yapılmıştır, aracı ise projenin bu şekilde geçmeyeceğini söyler. Burada dikkat çekilmekte olan, "Süleymaniye'yi aynı şekilde kopyalamak, kopyalanacak olan mekânın arazi şartlarını yok saymak demek" düşüncesidir. Süleymaniye, bulunduğu mekâna eklenmiş, bütünlük bir yapıdadır, fakat o cami veya herhangi bir yapı aynı şekilde başka bir mekâna kopyalandığı takdirde binanın mekâna uyumu ortadan kalkacaktır. Bu noktada karşımıza ekoeleştirin, Buell tarafından ikinci dalga şeklinde tanımlanan evresi, yani fiziksel çevrenin değişken tüm özellikleriyle ele alınması gerektiğini savunan yaklaşım karşımıza çıkmaktadır, ki bu kapsamlı tanım içerisinde, insanların kurmuş oldukları şehir hayatına özgü ekosistemleri inceleyen kentsel ekoloji kavramını barındırmaktadır (Göçmen, 2018: 56). Filmde böylelikle, kent doğasının doğal olmayan sentetik yapısına değinilerek, kentleşmenin bir sonucu olarak doğal çevrenin sosyo-ekonomik uygulamalarla sömürülmesine vurgu yapılmaktadır.

Görsel 5. Rüya Filmi
Kaynak: (URL-7)

Görsel 6. Rüya Filmi
Kaynak: (URL-8)

İkinci önemli nokta, Rüstem Bey'in inşaat firmasının yapmış olduğu toplu konutların, dere yatağına konumlandırılmış olmasından dolayı şiddetli bir yağmur sırasında yıkılmasıdır. Konutlar büyük bir zarar görmekte ve birçoğu yaşanamaz hale gelmektedir. Birçok kenti beton yığınlarına boğan toplu konut vahşetine dikkat çeken sahne, şehirlerin beton blokları haline gelmesine bir eleştiri niteliğindedir. Rüya filmi, Lefebvre'nin de bahsettiği (2015: 37), kamusal ve yarı kamusal örgütlerin önceliklerini belirleyen şeyin, bir şehircilik düşüncesi değil, mümkün olan en fazla sayıda konutu en az maliyetle ve en kısa sürede hayata geçirme projesi olduğu düşüncesinin perdeye yansıma biçimidir. Sine'yi ise bu noktada, tüm bunların bir alegorisi olarak, değişmek isteyen ve her uyanışında bunu dile getiren bir karakter olarak okuyabilmek mümkündür.

SONUÇ

Tüm kültür ve sanat metinlerinde kullanılabilen bir paradigma olan ekoeleştirel yaklaşımın sinemaya yansıma noktasından yola çıkılan bu çalışmada incelenen üç filmin de temel olarak, doğa-insan ilişkisiyle ilgili unutulmaya yüz tutan tarafları tekrar hatırlattığı, filmlerin, insanın doğayı dönüştürüp sömürmesini, süregiden bu sömürünün sonuçlarını ve kapitalist sistem içinde insan-çevre arasındaki dengelerin sarsıldığına vurgu yapan yönleri konu edindiği görülmüştür.

İlk olarak hem belgesel hem de kurmaca niteliği taşıyan, Burdur'un Hasanpaşa köyünde geleneksel olarak her sene yapılan çoban yarışmalarına odaklanan *Devir* filmi, içinde bulunduğumuz bu kapitalist ve modern dünyada hâlâ doğal bir şekilde geleneklerini sürdüren köy ve köylülerle, düzenin ve doğal yapının bozulduğu gelişmeler karşısında bu geleneğin ne şekilde sürdürüleceğini gösterirken, bir yandan da sürdürülüp sürdürülemeyeceğini düşündürmektedir. Gelenek ve modern dünya arasında sıkışık kalan insanların doğa ile bağımlı kesen olgu kapitalizmdir. Hasanpaşa köylüleri kendilerini doğanın bir parçası olarak görüp, yaşamlarını bu anlayışla devam ettirirken, dışarıdan gelen müdahale hem insanların hem de hayvanların doğayla olan ilişkisini sekteye uğratmış ve yapaylaştırmıştır.

Doğa üçlemesinin ikinci filmi olan *Balık*, doğanın hor kullanılmasını ve yine doğayı hor kullanan insanın bu durumdan alacağı zararları konu edinen, tıpkı *Devir*'deki gibi insan doğa ilişkisini, kâr-zarar dengesi üzerinden sorgulayan bir filmidir. Doğanın dengesine karşı yapılan müdahalenin ve insanın çıkarlarına fayda sağlayacak şekilde kullanılmasının geri dönüşü olmayan sonuçlar doğuracağı, insanın doğaya dönmesi gerekliliğine yapılan vurgu film boyunca işlenmiştir.

Doğa üçlemesinin son filmi olan *Rüya* ise, rant odaklı kentsel dönüşüm olgusuna toplu konutlar özelinde bakarak, şehirleşme anlamında genel olarak varlığını sürdüren bir problemi vurgulamakta, bu yapılaşmanın olası etkilerini ve sonuçlarını çözüm önerileriyle birlikte perdeye taşımaktadır. Hızlı kentleşme ve insanın mad-

di menfaatine olacak şekilde yapılanmaya karşı doğanın verdiği cevap bu filmde de nettir. Dere yatağına yapılan toplu konutlar, heyelanla birlikte yıkılmıştır. Doğal ve kentsel olan arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılmasını önceleyen bir film olarak *Rüya*, kentsel ekoeleştirici ile paralel bir düşünce sergilemektedir.

Derviş Zaim'in insanın doğaya karşı olan tahribatını, doğayı dönüştürmesini ve bu durumun sonuçlarının farklı çevresel sorunlar bağlamında işlediği bu üç filme ekoeleştirici perspektiften bakıldığında, filmlerde vurgulanan temel fikir, doğaya karşı insan merkezci denilen sığ ekoloji anlayışının terk edilmesi gerekliliği, insanın kendini doğadan üstün gördüğü bir düzenin, yani insan-doğa ikileminin devam ettiği sürece çevre sorunlarının devam edeceği ve sonuçlarının geri döndürülemez olacağıdır. Bu temel vurgudan yola çıkarak üçlemenin, insanın doğa ile ilişkisini sekteye uğratan kapitalizm olgusundan, insanın kendisini doğanın efendisi olarak gördüğü madunluk ilişkisine, kent ekolojisinden, şehirlerin doğanın antitezi olmayıp onun sosyal yapılanmaları olduğu fikrine dayanan sosyodoğa kavramına kadar dikkat çekme noktasında, toplum bilinci yaratmak isteyen güçlü bir yönünün olduğunu ve –miş gibi çevreciliğin uzağında gerçek bir yeşil söyleme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Disiplinlerarası çalışmalara imkân veren ekoeleştirici, doğanın ciddiye alınıp, çevre sorunlarını somut kanıtlarla destekleyerek doğanın bir gerçeklik olarak kabul edilmesini sağlayabilecek oldukça önemli bir alandır. Ekoeleştirici yaklaşıma sahip çalışmalar ve daha özel olarak eko-sinema, bu kapsamda izleyicinin çevreyle olan ilişkisini yeniden gözden geçirmesini sağlayarak kolektif bir duyarlılık yaratma, dolayısıyla toplumsal bilinç oluşturma ve doğanın yıkıcı bir biçimde sömürülüp, dengesini bozacak müdahalelerin önüne geçebilme noktasında dünyayı algılama biçimimizi dönüştürme potansiyeline sahiptir. Sinemanın yerel ve küresel ölçekli ekolojik problemleri kayıt altına alarak ifşa etme gücü ve ulaşabileceği geniş kitleler düşünüldüğünde sinemada ekoeleştirici yaklaşım ve çalışmaların önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu anlamda ekolojik problemlerin tartışmaya açılması için sinema belki de en önemli kültürel araçtır.

Paula Willoquet-Maricondi, ana akım ya da bağımsız olması farketmeksizin belgesel, kurmaca ve deneysel filmlerin ekoeleştirici bir yaklaşımla incelenmesinin iki önemli işlevinden bahsetmektedir. Birinci olarak, bugün politik olarak karşı karşıya olduğumuz çok yönlü çevresel problemler için ekoeleştirici düşünmenin temellerini oluşturarak bireysel bir yanıt sağlamak ve ikinci olarak ekolojik ve çevresel adalet sorunlarına ilişkin daha fazla farkındalık yaratarak bu alandaki tartışmaları canlandırmak (Willoquet-Maricondi, 2010: xii). Böyle bir bakış açısından hareket eden bu çalışmanın, ekoeleştirici yaklaşım ile Türk sinemasının kesişimi üzerine düşünmeye odaklanarak, Türkiye coğrafyasında henüz yeni gelişmekte olan bir alan olarak nitelenebilecek eko-sinema çalışmalarına küçük bir katkı yapması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Bookchin, M. (1994). Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü. (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı.
- Bookchin, M. (2019). Derin Ekolojiye Karşı Toplumsal Ekoloji. (Çev. E. Günok). *Cogito*, 93, 147-166.
- Buell, L. (2005). *The Future of Environmental Criticism: Environmental Crisis and Literary Imagination*. Malden, MA: Blackwell.
- Çebi, S. S. (2020). Ekoloji, İdeoloji, Özneleşme ve Hukuk. *Doğu Batı*, 95, 11-44.
- Çelik, E. (2019). Yerkürelilerin Ortakyaşamı, Mevcut Ortaklıklar, Yeni Yaşamlar. *Cogito*, 93, 54-68.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2014). *Anti-Ödipus: Kapitalizm ve Şizofreni 1*. (Çev. F. Ege, H. Erdoğan, M. Yiğitalp). Ankara: Bilim ve Sosyalizm.
- Devall B. & Sessions G. (2019). Derin Ekoloji. (Çev. E. Günok). *Cogito*, 93, 136-146.
- Daldal, A. (2018). 1995 Sonrası Türkiye Bağımsız Sineması'nda Yeni "Siyasallaşma" Biçimleri: Masumiyet, Doğa, Kimlik. *Doğu Batı*, 83, 275-299.
- Derrida, J. (2008). *The Animal That Therefore I Am*. New York: Fordham University Press.
- Garrard, G. (2017). *Ekoeleştirir: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. (Çev. E. Genç). İstanbul: Kolektif.
- Glotfelty, C. (1996). Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm (Der.), *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* içinde (s. xv-xxxvii). Athens, Georgia: University of Georgia Press.
- Göçmen, G. (2018). Kentsel Ekoeleştirir: Doğa'dan Kentdoğa'ya Ekolojik Bir Yolculuk. *Doğu Batı*, 83, 53-66.
- Gökçen, N. (2018). Hawthorne'un Zehirli Bahçesi, Bilim ve Ölüm. *Doğu Batı*, 83, 85-105.
- Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(1), 17-21.
- Güngör, A. (2012). Türk Sinemasında Çevre Sorunlarının Toplumsal ve İdeolojik Boyutta Ele Alınmasının Filmlere Yansımaları. *Akademik Bakış Dergisi*, 33, 1-13.

Güngör, A. (2015). Animasyon Sinemasına Ekoeleştirel Yaklaşım: “Wall-E” Filminin İncelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 5(1), 1-16.

Haraway, D. (1992). The Promises of Monsters: A Regenerative Politics for Inappropriate/d Others. Lawrence Grossberg, Cary Nelson, Paula A. Treichler (Ed.), *Cultural Studies* içinde (s. 295-337). New York: Routledge.

İğit, A. (2017). Yılanların Öcü Filminin Ekoeleştirel Söylem Çözümlemesi. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 174-189.

Karaca, Ç. (2007). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 1-19.

Kılıç Çalgıcı, P. (2013). Çevre Psikolojisi Kavramlarıyla Bir Filmin Analizi. *Metu JFA*, 30(2), 63-80.

Kışlalıoğlu, M. & Berkes, F. (2018). *Çevre ve Ekoloji*. İstanbul: Remzi.

Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel.

Nelson, E. (2019). Levinas ve Adorno Bir Doğa Etiği Olabilir Mi? (Çev. E. Demirel). *Cogito*, 93, 85-111.

Oppermann, S. (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü. Serpil Opperman (Ed.), *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* içinde (s. 9-57). Ankara: Phoenix.

Ponting, C. (2017). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. (Çev. E.B. Özbilen). İstanbul: Alfa.

Radkau, J. (2017). *Doğa ve İktidar: Global Bir Çevre Tarihi*. (Çev. N. Güder). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Roussopoulos, D. (2017). *Politik Ekoloji*. (Çev. F. Elhüseyni). İstanbul: Sümer.

Rust, S. & Monani, S. (2013). Introduction: Cuts to Dissolves-Defining and Situating Ecocinema Studies. Stephen Rust, Salma Monani, Sean Cubitt (Der.), *Ecocinema Theory and Practice* içinde (s. 1-13). New York, London: Rotledge.

Seçkiner, S. (2014). *Derviş Zaim Üzerine Notlar*. Ankara: Efil.

Şen, A. (2018). Bilimkurgu Sinemasında Ekolojik Adalet ve Ekoeleştiri. *İlef Dergisi*, 5(1), 31-59.

Steiner, G. (2005). *Anthropocentrism and its Discontents: The Moral Status of Animals in the History of Western Philosophy*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Tosuner, A. (2018). Neoliberalizme Karşı Ekolojik Anlatıyı Kurgulamak. *Doğu Batı*, 83, 237-249.

- Uexküll, J. V. (2010). *A Foray Into The Worlds of Animals and Humans*. (Çev. J. D. O'Neil). Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Yaslıkaya, R. (2015). Ekolojik Paradigmada Bir Kavşak: Çevreci Sinema. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 3, 410-428.
- Yazgünoğlu, K. (2018). İnsan Çağında Çevresel Estetik: Güzelin ve Çirkinin Ötesinde "Doğasonrası" Ekolojiler. *Doğu Batı*, 83, 67-83.
- Yılmaz, H. (2018). Hetero Doğa(l) / Norm(al) Anlayışa Queer Ekoeleştirel Bir Bakış. *Doğu Batı*, 83, 9-33.
- Yobaş, M. (2019). Mühendis Gözüyle Ekolojik Tahribata Bir Örnek: BP Çevre Felaketi. *Cogito*, 93, 266-294.
- Zizek, S. (2016). Sunuş: Toplumsalın Kalbindeki Film. Bülent Diken & Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji* içinde (s. 11-15). İstanbul: Metis.
- Williams, R. (1985). *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.
- Willoquet-Maricondi, P. (2010). Preface. Paula Willoquet Maricondi (Der.), *Framing the World: Explorations in Ecocriticism and Film* içinde (s. xi-xv). USA: University of Virginia Press.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- URL-1 <https://ew.com/article/2014/06/27/brief-history-cinematic-apocalypse/> (Erişim Tarihi: 15.04.2019)
- URL-2 <http://www.pen.org.tr/s/13/i/GreenPEN-Ekoele%C5%9Ftiri-Prof-Dr-Serpil-Opperman.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2019)
- URL-3 <http://www.derviszaim.com/?p=26> (Erişim Tarihi: 12.05.2019)
- URL-4 <https://www.derviszaim.com/film/devir/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021)
- URL-5 <https://www.derviszaim.com/film/devir/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021)
- URL-6 <https://www.derviszaim.com/film/balik/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021)
- URL-7 <https://www.derviszaim.com/film/ruya/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021)
- URL8 <https://www.derviszaim.com/film/ruya/> (Erişim Tarihi: 02.12.2021)

AB’NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

Sıla Turaç BAYKARA
İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
silaturac.baykara@idu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-6744-3901>

<i>Atıf</i>	BAYKARA, S. T. (2022). AB’NİN YÖNETİŞİMİNİ İHRAÇ ETME GİRİŞİMİ OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 14(2), 225-244.
-------------	--

ÖZ

Avrupa Birliği (AB) ve komşuları arasındaki ilişkiler 2004 ve 2007 genişlemeleriyle birlikte çok önemli hale gelmiştir. Genişleyen AB, komşularıyla siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik iş birliğini derinleştirmek için Avrupa Komşuluk politikasını (AKP) geliştirmiştir. AKP’nin amacı AB ile komşuları arasındaki ilişkilerde yeni engellerin yaratılmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır. AB, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla, AB, modelinin işe yaradığını iddia etmekte ve bu başarılı hikâyesinin devamı için komşularına AKP kapsamında yönetişimini ihraç etmek istemektedir. Bu çalışma, AKP’nin nasıl AB’nin yönetim ihraç planı olarak geliştirildiğini ve neden bu planı gerçekleştirmede başarısız olduğunu tartışacaktır. Makalenin temel iddiası AB’nin yönetişimini AKP aracılığıyla komşularına ihraç etme ihtiyacının olduğudur. Bu ihtiyacın güvenlik ve ekonomik temelli nedenlerini kabul etmekle beraber AB’nin bu ihtiyacının temelinde kendisinin dünyaya örnek olmasını sağladığı normlarını ihraç etmek olduğuna odaklanan çalışma, AB’nin yönetim ihraç planına hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirileri inceleyerek AKP’nin AB’nin yönetim ihraç planı olarak geliştirilmede başarısız olduğu sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa Yönetişimi, Norm İhraççı, Avrupalılaştırma.*

EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AS AN ATTEMPT TO EXPORT EU GOVERNANCE

ABSTRACT

Relations between the European Union (EU) and its neighbors became very important with the 2004 and 2007 enlargements. For this reason, the enlarged EU has developed the European Neighborhood Policy (ENP) to deepen its political, economic, cultural and security cooperation with its neighbors. ENP aims to prevent the formation of borders between the EU and its neighbors and to ensure stability in these regions. Today, the EU claims to be an example worldwide, with its position as the source of peace, stability, and prosperity. Therefore, the EU claims that its model works and wants to export its governance under the ENP to its neighbors to continue this successful story. This study will discuss how the ENP was developed as the EU's governance export plan and why it failed to deliver on this plan. The main argument of the article is that there is a need for the EU to export its governance to its neighbors through the ENP. While accepting the security and economic reasons for this need, the study focuses on the fact that the EU's basic need is to export its norms, which sets an example to the world. The study examines both internal and external criticism of the EU's governance export plan and concludes that the ENP has failed to be developed as the EU's governance export plan.

Keywords: *European Neighbourhood Policy, European Governance, Norm Export, Europeanization*

GİRİŞ

2004 ve 2007 yıllarındaki AB genişlemeleriyle 12 yeni üye AB'ye katılmış ve AB doğu sınırlarına büyük ölçüde ulaşmıştır. Özellikle Güney Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'nın AB üyesi olmasıyla beraber sınırlarında ciddi bir değişiklik olan AB, tarihindeki en büyük genişleme sebebiyle güvenliğini korumak ve komşu ülkelerle ilişkilerini sağlam temellere dayandırmak için yeni bir politika oluşturma girişiminde bulunmuştur. Genişleyen AB, komşularıyla siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik iş birliğini derinleştirmek için Avrupa Komşuluk Politikasını (AKP) geliştirmiştir. Çünkü genişleme sonucu AB'nin komşu olduğu bölgeler AB için fırsat ve tehdit unsurlarının ikisini birden içermektedir. AKP ile AB'nin amacı hem yeni komşularla ilişkilerde ortaya çıkacak fırsatları değerlendirmek hem de oluşacak tehditleri en aza indirmektir. Bu amaçtan yola çıkarak AB, AKP ile demokrasi, insan hakları, özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerini, ekonomik ve sosyal standartlarını ihraç ederek komşu bölgelerin refahını artırmak suretiyle kendisi için iyi komşular oluşturmaya çalışmaktadır. AB'nin kendi değerlerini ihraç etme güdüsünün temeli kendisini bir cazibe merkezi görmesinden kaynaklanmaktadır (Sönmez, 2010). AKP'nin amacı AB ile komşuları arasındaki sınırların oluşmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır. Bazı akademisyenler için AKP, karşılıklı yarar sağlayan iş birliğini keşfetme girişimini temsil eden ve potansiyel olarak AB'nin yumuşak ve dönüştürücü gücünü sınırlarının ötesine yansıtmak için bir araç olarak görülen yenilikçi bir dış politika biçimi olarak görülmektedir (Delcour ve Tulmets, 2008). AB'nin uluslararası kimliğinin bir parçası olan normatif ve yumuşak gücünü dış politikasının bir ifadesi olarak AKP için kullanmasının doğal olduğunu kabul etmek gerekmektedir (Chaban ve Vernygora, 2013). Başka bir grup akademisyen ise AKP'na daha şüpheci yaklaşmakta ve AKP'ni, ilgili ülkeler için çok az katma değeri temsil eden AB merkezli, bürokratik ve esnek olmayan bir uygulama olarak görmektedir (URL-1). AKP'nin değer ve normları destekleme bileşeni ise en çok yorum ve eleştiri alan kısım olmuştur. Dünya dönüşürken Avrupa da dönüşmektedir. AB, dönüşen Avrupa'nın, bir zamanlar çatışmaların merkeziyken, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir deyişle, AB'ye göre, Avrupa'nın başarısı, modelinin işe yaradığını göstermektedir. Dolayısıyla da AB, bu başarılı hikâyesinin devamı için komşularına AKP kapsamında yönetişimini ihraç etmek istemektedir. Çalışmada ilk bölüm, AKP'nin arka planından, araçlarından ve ortaklarından bahsetmiştir. Sonraki bölüm, AB'nin yönetişimini AKP aracılığıyla komşularına ihraç etme ihtiyacının nedenlerine odaklanmıştır. Üçüncü bölümde AB'nin yönetim ihraç planına hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirilere değinildikten sonra son bölümde ise AKP'deki 2011 ve 2015 yılında meydana gelen yeniliklerden bahse-

dilmiş ve bu yeniliklerin AKP'nin yönetim ihraç planına katkıda bulunup bulunmadığı irdelenmiştir. Çalışma hem içeriden hem dışarıdan gelen eleştirilerden yola çıkarak AKP'nin AB'nin yönetim ihraç planı olarak başarısız olduğunu açıklamaya çalışarak sonuçlandırılmıştır.

Makalede bir nitel araştırma yöntemi olan belge incelemesi (içerik analizi) yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, AKP hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren belge incelemesi yapılmış, makale özelinde çalışma konusuyla ilgili makalelerden, raporlardan, gazete haberlerinden ve gözlemlerden faydalanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi bütüncül analiz yöntemi ile yapılmıştır.

AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI (AKP)

Öncelikle doğu genişlemesinin Rusya'dan dolayı sorunlu bir genişleme olması, Ukrayna ve Rusya arasındaki sorunların AB'ye özellikle enerji güvenliği bakımından yansması endişesi, Suriye İç Savaşı'nın sebep olduğu mülteciler, komşularını AB için bir güvenlik sorunu haline getirmiştir. AB'nin içerisinde ise AB'nin doğu genişlemesini içselleştirmede yaşadığı zorluk ve Avro krizi Birlik içinde genişlemeye alternatif AKP'nin yükselişine katkıda bulunmuştur (Yazgan, 2015). Çıkış amacı AB'nin çevresinde duyduğu güvenlik endişesi olan AKP yayımlanmadan önce Avrupa Komisyonu Mart 2003'te Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkiler için Çerçeve belgesini hazırlamış ve Mayıs 2004'te ise mevcut politikanın temel belgesi olan Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) yayımlanmıştır (Ergan ve Doğan, 2019). AKP, AB'nin Doğu (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) ve Güney (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus) komşularıyla ilişkilerini yönetmektedir. Bir bakıma, AKP, 2003 yılında yayımlanan 'Daha iyi bir dünyada güvenli bir Avrupa' isimli Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinin de uygulama biçimlerinden biridir. 2003 tarihli Avrupa Güvenlik Stratejisi AB'nin çözüme sadece askeri yöntemle değil ekonomik ve sivil yöntemlerle de ulaşabilecek bir aktör olmasını amaçlamıştır. Avrupa Güvenlik Stratejisi temelinde AKP, istikrarlılaştırma modelini esas almıştır. 2004 genişlemesinin yeni bölünmeler yaratmaması ve AB'ye üye olamayan komşuların yabancılaştırılmaması için üyelik hedefi içermeyen ülkeye özgü destek AKP'nin tanımlarından biridir (Türkeş-Kılıç, 2018).

AKP, AB'nin sınırlarıyla ilgili meselelerde kullandığı dış politika araçlarını tek bir çatı altında toplamasını sağlamış ve AB bu politikayla sınır ötesi ilişkilerine bir tutarlılık getirmeye çalışmıştır (Balfour ve Rotta, 2005). AKP en başından beri, genişlemeye alternatif olarak tasarlanmıştır. Hedef, aday veya potansiyel

aday olamayacak komşu ülkelerdir. Bu ülkelere çeşitli AB politikalarına Birliğe üye olmadan katılım hakkı vermiştir. Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi bu durumu ‘kurumlar hariç her şey’ şeklinde açıklamıştır (URL-2). AKP’nin komşuların istikrar, güvenlik ve refahının güçlendirilmesine katkıda bulunmaya yönelik kapsayıcı ve oldukça iddialı hedefi, Prodi’nin ‘kurumlar hariç her şey’ vaadinde en iyi şekilde anlaşılmıştır. Fakat, bu retorik, önemli ölçüde AB’nin genişleme politikasından ve onun yerleşik Avrupa ötesinde Avrupalılaşma mantığından yararlandığından, AKP’nin evriminde güçlü yol bağımlılıklarının varlığını ve etkisini göstermektedir (Schimmelfennig 2012). Diğer bir deyişle, genişleme politikasına dahil edilmeyen yani birinci dereceden Avrupalılaştırmayan bölgelerin AB değerlerine AKP ile yakınlaştırılması amaçlanmıştır. Özetle, AKP, AB’nin genişleme ile sağlamaya çalıştığı Avrupalılaştırma politikasının başka araçlarla devamıdır. Bu araçların genişlemeden farkı kapsadığı ülkelere üyelik perspektifi sunmamasıdır. Yine de AB, AKP ülkelerinin hepsine üyelik kapısını kapatmıştır da denilemez (Sönmez, 2010).

AKP, politika kapsamındaki komşularına ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarını bir araya getiren tek ve uyumlu bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır (URL-3). Bunun yanı sıra, AKP, AB ile komşu ülkeler arasında ayrıcalıklı bir ilişki kurmaktadır. Aynı zamanda demokrasi, özgürlük insan ve azınlık hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, piyasa ekonomisi ilkeleri ve sürdürülebilir kalkınma gibi iki tarafı birbirine bağlayacak ortak değerler oluşturmaya çalışır. AKP, AB için üyelik hedefi olmadan genişleme şeklinde tanımlanabilecek kazan-kazan stratejisine dayalı bir dış politika aracı olarak tasarlanmıştır. Bunun temelinde Doğu Avrupa genişlemesinin AB’nin yeni sınırlarında siyasi olarak istikrarsız ve otoriter, ekonomik olarak az gelişmiş, yeni komşularıyla beraber ortaya çıkardığı güvenlik riskleri bulunmaktadır (Kızılkın, 2018). Bu noktada AB’nin komşularından istikrarsızlık ithal etmek yerine komşularına istikrar ihraç etmeyi tercih ettiği görülmektedir (URL-4). Sonuç olarak, AKP, genişlemenin ikamesidir (URL-5) ve amaç katımsız bütünleşmedir. Dolayısıyla AKP, genişlemeye göre çok daha az maliyetli bir dış politika aracıdır ve yine genişleme olmadan Avrupa’nın sınırlarını genişletme hedefindedir.

AKP, AB’nin komşularının her biri ile ilişkilerindeki farklılıklara dayanmaktadır. Fakat aynı zamanda da bir bütünlük sağlamayı amaçlamaktadır. Temel kavramlar olarak farklılaşma ve tutarlılığın arkasındaki neden, AB komşularının büyük ölçüde farklılık göstermesidir. Her komşunun farklı iç siyaseti ve ekonomik geçmişi vardır. AB’nin de farklı türde ortak çıkarları ve paylaşılan farklı değerleri vardır. AKP, AB’nin komşularıyla farklılaştırılmış (tailor-made) yaklaşıma dayalı bir ikili ilişki kurmaya odaklanmıştır. Yine farklılaştırma yaklaşımıyla uyumlu olarak her devletin kendi koşullarına göre eylem planlarını hazırlamaları istenmiştir.

Bu da derinlik meselesini ön plana çıkarmıştır. Çünkü, AB'nin AKP kapsamında her komşusuyla kuracağı ikili ilişkinin derinlik düzeyi de farklı olmuştur. Bu, AB'nin tam üyelik sürecindeki aday ülkelere yönelttiği bireysellikte paralel bir yöntemdir. Bu yöntem ayrıca AB'nin komşularıyla daha esnek ilişkiler kurabilmesine vesile olmuştur (Kızıllıkan, 2018). AKP kapsamında ülkeler üç grupta ele alınmaktadır: 2009 yılında başlayan doğu ülkeleri Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Belarus, Moldova ve Ukrayna'yı kapsayan Doğu Ortaklığı; 1995 yılında başlayan, Akdeniz boyutunu oluşturan bir diğer deyişle güney komşularını kapsayan Barcelona Süreci olarak bilinen fakat bugün Akdeniz için Birlik şekline dönüşen girişim ve 2008 yılında başlatılan Karadeniz Sinerjisi (Yazgan, 2015). Bu ülkelerden, Doğu Ortaklığı'na dahil olan AKP kapsamındaki ülkeler ile ilişkilerdeki en önemli aktör Kırım'ın ilhakıyla da daha da önem kazanan Ukrayna'dır. Akdeniz için Birlik girişimi tarafından bakıldığında ise 2011'den beri karışıklık ve iç savaş yaşanan Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'nin içinde bulunduğu ülkeler, AB'nin güney komşularını kapsamaktadır (Yazgan, 2021). AB'nin güney komşularıyla ilişkilerini belirleyen en öncelikli iki konu ise mülteciler ve terörle mücadelede (Nas, 2019).

Son olarak, AKP'nin yürütülüş araçlarına bakılacak olunursa, AB'nin sınır komşularıyla ilişkilerini düzenleme amacıyla 2003 yılında geliştirdiği bir dış politika aracı olan AKP, Lizbon Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 2011 yılına kadar Avrupa Komisyonu, 2011 yılından sonra ise Avrupa Komisyonu ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi tarafından İletişim Belgeleriyle yürütülmektedir (Türkeş-Kılıç, 2018). AKP'nin en önemli uygulama aracı ise, 2004 yılından itibaren hazırlanmaya başlayan karşılıklı mutabakata varılan ve iki taraflı olan Eylem Planlarıdır. Eylem Planları AKP dahilindeki ülkeler için 3-5 yıllık planlamaları içeren yol haritalarıdır. Eylem Planları güvenlik tehditleri ile mücadeleden AB'nin ekonomik ve siyasi standartlarına uyumuna kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir (Yazgan, 2015). Esasen, Eylem Planları, siyasi diyalog ve reform, ekonomik ve sosyal iş birliği ve kalkınma, ticaret ve piyasa ve düzenleyici reform, adalet ve içişlerinde iş birliği, ulaştırma, enerji, bilgi toplumu, çevre, araştırma ve geliştirme sektörlerinde iş birliği ve sivil toplum, eğitim, halk sağlığı gibi insan boyutunu içermektedir. AB, Eylem Planlarının uygulanmasıyla, komşularına hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük ve insan haklarına ve azınlık haklarına saygı gibi değerlerin normlar ve standartlar (siyasi çoğulculuk, ifade özgürlüğü ve medya, medya, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı, cinsiyet, siyasi, dini ve etnik temelli ayrımcılık yapmama) çerçevesinde benimsenmesini sağlamak istemektedir (Panebianco ve Rossi, 2004). Eylem Planları, ülkenin ihtiyaç ve kapasitelerinin yanı sıra onların ve AB'nin çıkarlarına dayalı olarak her ülkeyle müzakere edilir ve her ülke için özel olarak hazırlanır. Diğer bir deyişle, her ülkenin kendine has özellikleri olduğu için AB'nin ülkelerle ayrı

ayrı ilgilenmesi gerekmektedir. Genellikle 3-5 yıl arasında olan kısa ve orta vadeli öncelikler aracılığıyla siyasi ve ekonomik reformların gündemini ortaklaşa tanımlarlar. Eylem Planlarında yer alan reformların uygulanması sektörel dağılıma göre her ülkenin alt komiteleri tarafından düzenli olarak izlenmektedir. Ayrıca, Komisyon ilerleme hakkında düzenli raporlar yayınlar. Bu dinamik bir süreçtir çünkü her şey herhangi bir zamanda gözden geçirilebilir. Eylem planlarının üç ana ilkesi bulunmaktadır: farklılaştırma, sürece ortak sahip çıkma ve koşulluluk. Eylem planları yasal olarak bağlayıcı olmayıp AKP kapsamındaki her ülke için ayrı ayrı hazırlanmış stratejik belgelerdir. Eylem Planlarında komşu ülkeler için önemli olan imzacı ülkenin insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi AB normlarına bağlılığı kabul etmesidir. Koşulluluk, yumuşak ve açık sınırların Avrupa standartlarını karşılamadaki ilerleme için bir ödül oluşturduğu bir sopa ve havuç sistemidir. Koşulluluk asimetrik komşuluk ilişkileri üretse de AKP'nin hedefi hem dış hem de iç politika hedeflerini tutarlı bir çerçevede birleştiren daha bütünleşik bir yaklaşımdır (Berg ve Ehin, 2006). Koşulluluk ilkesinin sonucu olarak da AKP kapsamındaki bir ülke eylem planındaki taahhütlerinin ne kadarını yerine getirirse o kadar ilerleme sağlamaktadır (Ergan ve Doğan, 2019). Esneklik açısından bakıldığında ise, AKP kapsamındaki her ülke AB ile istediği derecede iş birliği geliştirmeyi seçme hakkına sahiptir (Comelli, 2004).

Eylem Planları AKP ülkelerinin önceliklerine göre oluşturulan Ortaklık Anlaşmaları ile yürütülmektedir. Ortaklık Anlaşmaları, Doğu Ortaklığı ülkeleri ile daha önce oluşturulan Ticaret ve İş birliği Anlaşmaları Barselona sürecine dahil edilen ülkelerle daha önce oluşturulan İş Birliği Anlaşmalarının devamı niteliğindedir. Ortaklık Anlaşmalarının amacı derin siyasi ve ekonomik ilişki kurmak diğer bir deyişle AB hukukuna ve iç pazarına uygun bir bütünleşme sağlayabilmektir. AKP'deki gelişmeler Avrupa Komisyonu tarafından hem ülkeler hem de sektörler için hazırlanan İlerleme Raporları ve ülke Strateji Belgeleri ile izlenmektedir. AKP ülkelerinin AB'nin mali desteğini alması için Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı oluşturulmuştur. Arap Baharının da etkisiyle AKP ülkelerine artırılan mali destek ile beraber yeni destek mekanizmasının adı Avrupa Komşuluk Aracı olarak değiştirilmiştir. AKP ülkelerinin AB mevzuatına uyumu için ise Taiex ve Twinning teknik destek programları geliştirilmiştir (Yazgan, 2015).

AB'NİN YÖNETİŞİM İHRAÇ PLANI OLARAK AKP

Avrupa yönetişimi ifadesi, AB'de yetkilerin kullanılma şekliyle ilgili kurallar, prosedürler ve uygulamalar bütünüdür. Amaç, AB düzeyinde demokrasiyi güçlendirmek ve vatandaşları AB kurumlarına yaklaştırmaktır. Avrupa yönetişimi aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır: AB kurumlarının açıklığı ve şeffaflığı, sivil toplumu karar alma süreçlerine dahil etme, tutarlı ve iyi yönetilen politikaların uygulanması, büyümeyi ve istihdamı destekleyen açık, istikrarlı ve öngörülebilir

bir düzenleyici çerçeve sağlamak, orantılılık ve yetki ikamesi ilkelerine saygı, AB kurumlarının ve AB Üye Devletlerinin her birinin AB’de yaptıklarını açıklamasını ve sorumluluk almasını sağlamak; ve uluslararası kurumların işleyişini iyileştirmek amacıyla küresel yönetim tartışmasına katkıda bulunmak (URL-6). Avrupa yönetimi, aslında AB’nin karşılaştığı krizlere yanıt vermesi beklenen farklı yönetim biçimlerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Eliçin, 2011). Bir kavram olarak Avrupa Yönetimi, AB’nin siyasi sistemindeki çok düzeyli ve çok aktörlü yapıyı açıklar. Bu çok düzeyli ve çok aktörlü yapı AB’nin pazar sisteminden ulus üstü hiyerarşik karar alma süreçlerine kadar çok farklı yönetim biçimlerinin birleşiminden oluşmaktadır (Eliçin, 2011). AB bu yapıyı kendi siyasi düzenini inşa etmek için kurmuştur. AKP, AB’nin komşularıyla ilişkilerinde siyasi bir düzen kurmanın bir aracı olarak kullanılacaktır. Avrupa Komisyonu tarafından Temmuz 2001’de Avrupa Yönetimi üzerine bir Beyaz Kitap yayımlanması, Komisyon’un, AB’nin doğası ve nasıl işlediğine ilişkin bir dizi uzun süredir devam eden endişeleri giderme girişimi olarak AB’de yeni bir aşamanın açıldığının sinyalini vermiştir. Beyaz Kitap, Avrupa’nın ötesine bakmakta ve küresel yönetim tartışmasına katkıda bulunmaktadır. Birlik, iyi yönetim ilkelerini küresel sorumluluklarına uygulamaya çalışmalıdır. Uluslararası kurumların etkinliğini ve yaptırım güçlerini artırmayı amaçlamalıdır. Beş ilke, iyi yönetimin ve bu Beyaz Kitapta önerilen değişikliklerin temelini oluşturur: açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık. Her ilke daha demokratik bir yönetim kurmak için önemlidir. Bu ilkeler, Üye Devletlerde demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün temelini oluşturur. Sivil toplum da hesap verebilirlik ve açıklığı içeren iyi yönetim ilkelerini takip etmelidir (URL-7).

AB içerisinde yönetimin başka bir tanımı da toplu olarak bağlayıcı anlaşmalar üretmeyi amaçlayan kurumsallaşmış koordineli eylem biçimleridir (Lavenex ve Schimmelfennig, 2009: 795). Dolayısıyla da AB’nin yönetimi AB’nin resmi sınırlarında bitmemektedir. AB, üyesi olmayan ülkelerle de kendi iç kurumsal yapısını ve politikalarını yaymak için kurumsal düzenlemeler inşa etmektedir. İşte dış yönetim, devlet-merkezli bir terim olan dış politikayla daha genel bir terim olan uluslararası iş birliği kavramlarının ortasında bir yeri işaret etmektedir. Dış yönetim, AB’nin yönetimini resmi sınırlarının ötesine taşıdığı kurumsal biçim ve yöntemlerle ilgilenmektedir. Dış yönetim aynı zamanda dış aktörlerin politikalarını AB politikalarıyla uyumlu hale getirmeye zorunlu oldukları bir resmi ve hiyerarşik bir tahakküm ve bağlılık ilişkisini kapsamaktadır (Lavenex 2009; Lavenex ve Schimmelfennig 2009). AKP’nin kuruluş ilkelerine bakıldığında, AKP’nin, AB ile her bir ortak ülke arasındaki ikili ilişkilerin devamı olduğu görülmektedir. Ayrıca AKP, AB’nin komşularıyla ortak değerlere ve ortak çıkarlara dayalı ilişkiler geliştirmeyi amaçlamaktadır. AB’nin komşularında kurmak istediği modelin, AB’nin kendisinden alınan model olduğu ise

açıktır. Diğer bir deyişle AB, komşularını Birliğe dönüştürmek yani Avrupalılaştırmak istemekte fakat bunu yaparken komşularına dönüşmek istememektedir. Bu nedenle AB, 2001 yılında Avrupa Yönetişimi üzerine yayımladığı Beyaz Kitap'tan bu yana yönetişimini dışsallaştırmak istemektedir. Bunun bir aracı olarak da AKP'yi geliştirmiştir. AB, yönetim sistemini AKP aracılığıyla ihraç edecek ve komşularıyla ilişkilerinde genişlemeden bütünleşme sağlayarak sürdürülebilir bir bağlantı sağlayacaktır. Bu noktada, bütünleşme, yönetim ve Avrupalılaştırma arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Bütünleşme temel olarak devletten uluslar üstü bir birliğe yetki devrinin kapsamına işaret eder. Yönetişim, otoritenin içinde bulunduğu biçimler ve yöntemlere odaklanır. Devletin ötesinde bağlayıcı toplu kurallar yapmak için kullanılır. Avrupalılaştırma ise, Avrupa yönetişiminin bu mekanizmalar aracılığıyla, devletleri ve politikalarını etkilemesine işaret etmektedir. Bu bağlamda AB'nin AKP ile yapmak istediğinin komşularını Avrupalılaştırmak olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Diğer bir deyişle, AB kendisine özgü siyasal örgütlenmesini ve yönetim modelini AB sınırları dışına ihraç etmek istemektedir (Sönmez, 2010).

AB'nin komşularına AB norm ve müktesebatını ihraç etmeyi AKP yoluyla yani Eylem Planlarının yanı sıra yönetişimini komşularına ihraç ederek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Böylece AB, komşularına refah, istikrar, demokrasi ve güven ortamı yaratarak kendisine sıçrayabilecek tehditleri bertaraf edebilecektir. Bu ortamı sağlamak için AB AKP'ye koşulluluk ilkesini dahil etmiş ve böylece komşularının AB'nin normlarını ithal etmesini bir zorunluluk haline getirmiştir (Türkeş-Kılıç, 2018). Yine AKP, komşuluk politikası ile 'pozitif şartlılık' ilkesini getirmiştir (Del. Sarto ve Schumacher, 2005). Pozitif şartlılık ilkesine göre, AKP'nin finansal araçlarından yararlanabilmesi için öncelikle komşu ülkelerin AB'nin değerlerine saygı göstermesi, AB'nin talep ettiği ekonomik ve politik gereklilikleri gerçekleştirmesi bağlıdır (Usul, 2008 s: 110). Bu şekilde AB, komşularında tam üyelik perspektifi olmadan demokratikleşmeyi sağlamayı amaçlamıştır (Silander ve Nilsson, 2013: 441).

Arap Baharı isyanları ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakı da AB'nin yurtdışında özellikle sınırlarında güvenlik konusunda sorumluluklarını artırması gerektiğini göstermiştir. AB, uluslararası arenadaki rolünü geliştirmesinin yanı sıra, siyasi, ekonomik, ticari, insani değer ve normlarını komşularına da yaymak için AKP'yi geliştirmiştir. AB'nin demokratik değer ve uygulamaları, hukukun üstünlüğü, insan hakları standartları AB'nin iyi yönetim normları olarak görülmektedir. AB'nin sınırlarında bulunan ülkelerin iyi yönetim ilkelerine sahip olması AB'nin çıkarına uygundur. Sorunlu ülkelerin kendini sorunlarını AB'ye ihraç etmemesi için AB'nin kendi normlarını bu ülkeler ihraç etmesi gerekmektedir (Sönmez, 2010). Diğer bir deyişle, AKP'nin amacı, Avrupa Yönetişim sistemini

AB sınırlarının ötesine taşımaktır. Bu, AB karar alma ve politika yapma sisteminin de ihraç edileceği anlamına gelmektedir. Bunu yaparak AB, komşularının karar alma ve politika yapma süreçlerindeki etkisini artırmaya çalışmaktadır (Panebianco ve Rossi, 2004).

Özetle, AKP, AB normlarını, değerlerini, kurallarını ve düzenlemelerini ihraç etmeye çalışarak, AB'nin aktörlüğünü daha da geliştirme ve kendisini bir güç olarak kurma arzusunun bir ifadesi ve test vakası haline gelmiştir. Bu yüzden de AB, yönetişimini AKP yoluyla ihraç etmek istemektedir. AB'nin bu anlamda AKP'yi kullanılmasının en önemli nedenlerinden biri, AKP'nin üyelik teklif etmemesidir. AKP, üyelik ödülü vermeden komşu ülkeleri dönüştürmeye çalışır. Ayrıca, AB'nin AKP'yi mevcut kurumsal yapı üzerine inşa etmesi nedeniyle AKP, Birlik için yüksek maliyetli herhangi bir kurumsal dönüşüm gerektirmemektedir. AB yönetişimi, tam bütünleşmeden daha az iş birliğinden daha fazla değişiklikleri gerçekleştirmek için AKP aracılığıyla sınır ötesine ihraç edilmeye çalışılmaktadır. Bu ihraç planı ile ayrıca AB'nin hedefi, Doğu ve Güney sınırlarını yasadışı göç ve ekonomik dalgalanmalar gibi dış risklere karşı güvende tutmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için AB, geniş Avrupa'da siyasi istikrar ve güvenlik için önemli olduğundan, özellikle Doğu ve Güney sınırındaki komşularında demokratik, ekonomik ve sosyal reformları teşvik etmeye çalışmaktadır. Yine AB, komşularının da beklentilerinin bu yönde olduğu inancına sahiptir. *Örneğin*, Bengtson ve Elgström'e (2012) göre, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Moldova'da halk arasında insan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi değerler sıklıkla AB ile ilişkilendirilmektedir. Aynı şekilde, normların teşviki açısından, AKP, AB'nin en temel değerleri olarak kabul edilen ve Lizbon Antlaşması'nın da önsözünde yer verilen demokrasi, insan hakları, özgürlük, eşitlik ve hukukun üstünlüğü kavramlarının da içinde olduğu geniş bir ortak değerler dizisini teşvik etme hedefini içermektedir. Bu teşvik mekanizması AKP'nin koşulluluğunda vücut bulmaktadır.

AB'NİN YÖNETİŞİM İHRAÇ PLANINA ELEŞTİRİLER

AKP kapsamında AB'nin komşularıyla ilişkileri ortak değerlere karşılıklı bağlılık temelinde kurulmaya çalışılmış ancak AB'nin bunu nasıl sağlayacağı ve yönetişimini nasıl ihraç edeceği tam anlamıyla netlik kazanamamıştır (Ganzle, 2009). Bu muğlaklığın sebebi AKP'nin üyelik perspektifinin bulunmamasıdır. AB'nin eski Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen de AKP'nin doğu genişlemesinin deneyimi üzerine inşa edileceğini açıklamıştır. Yani aslında, AKP, hem AB'nin genişleme yoluyla kendisini bir taahhüt altına sokma konusundaki isteksizliğini yansıtmakta hem de genişlemiş birliğin yeni sınırlarının getireceği karşılıklı bağımlılıkla ilgilenmesi gerektiğinden AB'ye bir hareket alanı sağla-

maktadır. Sonuç olarak, genişlemeyle Doğu Avrupa ülkelerine normlarını ihraç ederek onların ekonomik ve politik dönüşümüne destek veren AB, AKP ile tam üyelik değil ancak ve ancak Avrupalılaşma perspektifini sunabilmiştir (Kahraman, 2006). İşte bu, AKP'nin sınırlı etkisinin temel sebebidir ve AKP'ye yapılan en ciddi eleştiridir. Çünkü, AB, komşu ülkelerle ortak değerlere sahip olmak istemektedir. Ancak bu ortak değerler komşularda henüz mevcut değildir. Schimmelfennig'e göre AB, Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin katılımını ahlaki bir görev olarak görmüştür (Schimmelfennig, 2001). Doğu ve genişlemesinde olduğu gibi, AB de AKP'yi komşularına karşı ahlaki bir görev olarak görmektedir. Bu nedenle, AB'ye komşu ülkelerin izlemesi gereken yolu bilen bir öğretmen rolü verilmiş olması mümkündür. Bir bakıma AB'nin kendi kimliği, değerleri ve çıkarları vardır ve bunları komşularını sınırlamak için kullanmaktadır.

Diğer yandan, AB, kendisini yeni bölünme çizgilerinden korumak için komşularına bir yönetim ihraç planı olarak AKP'yi hazırlamış olsa da AKP'den yeni bölünme çizgilerini temsil edebilecek bir kimlik inşası çıkarılabileceğini iddia eden akademisyenler vardır. Birincisi, Neumann'a göre *sosyal kimlikler, bir grubun üyesi olmanın ne anlama geldiğinin içeriğini ve alt yapısını tanımlar. Ayrıca grubun sınırlarını, yani kimin «içeride» ve kimin «dışarıda» olduğunu da tanımlarlar* (Neumann, 1996). AKP ülkeleri AB'nin komşusu olarak tanımlanıyor, yani dışarıdadalar. Ayrıca, Risse'ye (2005) göre de bir siyasi örgütlenme ve kurumsallaşma alanı olarak Avrupa'nın net sınırları yoktur. Ötekileştirmenin bağlama bağlı olduğunu, çünkü Avrupa'nın olumlu olarak oluşturduğunun sabit bir anlamı olmadığını ve sabit Avrupalı başkaları olmadığını ekler. Ancak, AKP'nin komşularla barış, istikrar ve refah içinde yaşamak ve iyi yönetim, insan hakları, demokrasi hukukun üstünlüğü gibi ortak değerlere sahip olmak hedeflerinde 'biz' ve 'onlar' inşası görülebilir. Dahası, AB'nin komşuluğundaki birçok sivil toplum aktörü tarafından benimsenen bir görüş, AB'nin norm teşvikinin belirli tutarsızlıklar nedeniyle tam potansiyeline ulaşmaktan uzak olduğu yönündedir.

Son olarak, AKP kriz yönetimi odaklı olmadığı konusunda da eleştirilmektedir. Bu eleştirinin temelinde ortaklık kurulan ülkelerde yaşanan krizlere hızlı yanıt verilememesi yatmaktadır (Ünal, 2017). Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da yaşanan krizlere ve Mart 2022'de Rusya tarafından işgal edilen Ukrayna'da yaşanan savaşa hızlı yanıt verememesi AKP'nin eleştirilmesinde haklı noktalar olduğunun göstergesi olmuştur.

AKP'ye İki Yönlü Eleştiri: AB Komisyonu ve AKP Ülkeleri

AB içindeki iş bölümü açısından bakıldığında Komisyon, AB'ye katılmak isteyen ülkelerle ve AB ile ekonomik veya kültürel iş birliği arayan ülkelerle müzakerelere öncülük etmektedir. Dolayısıyla Avrupa Komisyonu, AKP'nin oluşturulmasından ve uygulanmasından sorumludur. AB genişleme süreci sona erdiğinde, Komisyon AB'nin yeni komşu ülkeleri için bir politika oluşturma görevini üstlenmiştir. Komisyon, yetkisini yeni komşularla olan ilişkilerinde kullanmıştır. Doğu genişleme sürecinde Komisyon kendisini önemli bir dış politika aktörü olarak görmeye başlamıştır (Kelley 2006). AKP, Komisyon'un AB'nin doğu genişlemesi sırasında edindiği yüksek dış politika profilini korumasına izin verdiği için başlangıçta Avrupa Komisyonu tarafından oldukça olumlu algılanmıştır. Komisyonun bakış açısından, AKP, insan haklarına destekten yargı reformuna, seçimlere, kurumsal yapılanmaya, artan siyasi diyaloga ve krizle ilgili iş birliğine kadar yelpazenin her yerinden araçları kullanan ve bütünleştiren gerçekten modern bir dış politikadır (URL-8). Ayrıca, Komisyonun 2000'li yılların ortalarında AKP aracılığıyla geliştirmeye çalıştığı değer ve normların yeterli olduğuna dair hiçbir şüphesi yokmuş gibi görünmektedir. Aslında AKP'nin Komisyon'daki başlangıçtaki iyimser görüşü, genişlemenin 2004'ten itibaren AB gündeminde daha az yer almasına rağmen, AKP'nin Komisyonun AB'nin dış eyleminde bir baş kahraman olarak devam etmesine izin vermesiyle bağlantılıdır. Fakat, 2000'lerin sonlarına gelindiğinde Komisyon, komşu hükümetlerin, vatandaşların, sivil toplumun ve AB üyelerinin benzer şekilde AKP'den ve Komisyonun politikayı ele alma biçiminden memnun olmadıklarının ciddi bir şekilde farkına varmıştır.

2009 Lizbon Antlaşması'ndan sonra AKP için gündem belirleme ve izlemeden sorumlu başlıca kurumsal aktörü olan Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi de başlangıçta politika hakkında olumlu bir görüşe sahiptir. Ancak 2000'li yılların sonunda, AKP'nin AB üyeliğinin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde sahip olduğu dönüştürücü etkiye ve normatif ikna edici etkiye sahip olamadığı gerçeğiyle yüzleşmeye başlanmıştır. Dahası, 2011'de Arap ayaklanmaları başladığında, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi de diğer AB kurumları ve Üye Devletlerle birlikte, özellikle de değerlerin ve normların teşviki konusunda AB'nin komşu ülkelere yönelik çelişkili yaklaşımını eleştirmiştir (Natorski 2016: 657). 2015 tarihli yeni AKP döneminin Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından fazla AB merkezli olmakla, orantısız bir şekilde AB çıkarlarını desteklemekle ve AB'nin orijinal hedeflerine ulaşmada yeterince titiz olmamakla eleştirilmiştir.

AKP hükümetleri başlangıçta AKP'yi karışık duygularla karşılamışlardır. Örneğin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus ve Gürcistan için, AKP, çok yönlü bir dış ve ekonomik politikayla Rusya'ya bağımlılıklarını azaltma umudu olmuştur (Alieva, 2009). Bir diğer örnek olan Ukrayna için politika bir hayal kırıklığı kaynağı olmuştur. Çünkü, Ukrayna, çok daha avantajlı, kişiye özel bir anlaşma ve gelecekteki AB üyelik müzakerelerine kesin bir davetin verilmesini ummuştur. Güneyde Arap hükümetlerinin çoğunluğu ise büyük ölçüde AKP'ye kayıtsız kalmışlardır. Birçoğunun AKP'ye katılmayı kabul etmesinin sebebi AB'nin onlar için görmezden gelinemeyecek kadar önemli bir yapı olmasıdır (Hollis 2012). Böylece rejimlerinin istikrarının devamını sağlayabilmeyi hedeflemişlerdir. Ne yazık ki, AKP ile ilgili iyimserlik ilk Eylem Planları başladığında değişmeye başlamıştır. Özellikle koşulluluk ilkesi birkaç AKP hükümeti için başka bir çekişme noktası olmuştur. Bunun sebebi koşulluluğun, AB'nin ABD ve Çin gibi daha önemli ticari ilişkilerinde uygulanmıyor olmasıdır. Dolayısıyla, siyasi veya ekonomik tavizlere bağlı mali ve teknik yardımın kullanılması, AKP ülkelerini dolaylı olarak ikincil bir sıraya indirgemektedir. 2015 yılındaki yeni AKP için yapılan görüşmelerde Cezayir ve Mısır, AB'nin norm teşvikine eleştirmişler ve koşulluluk kullanımının AKP'nin AB ile komşuları arasında eşit bir ortaklık kurmadığını belirtmişlerdir. AB eylem planlarında esneklik eksikliği, koşulluluk kullanımı ve bunların uygulanması için gereken idari reformların karmaşıklığı sebebiyle eleştiri konusu olmuştur. Sonuç olarak AKP ülkeleri de komşuluk politikasının kendi ülkeleri için katma değerini sorgulamaya başlamışlar; AKP'de reform için çağrıda bulunmuşlardır.

Özetle hem AB içerisinde hem de komşular arasında AKP'nin AB'nin komşuluk ilişkilerini düzenlemek için tam potansiyelini henüz açığa çıkarmadığı düşüncesi hakimdir. Bu düşünce, Arap ayaklanmaları ve Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında değişen jeopolitik koşullar nedeniyle daha da baskın hale gelmiştir. Sonuç olarak, AB'nin komşularındaki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını önlemekte başarısız olması sebebiyle AKP'nin norm ihracı yaparak gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümü yapamadığı eleştirilerine 2011 yılındaki Arap Baharı isyanları ve Orta Doğu temelli terör örgütlerince AB'nin gözde şehirlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar eklenince AB sınırlarındaki güvenliği sağlama konusunda yeni arayışlara girmiş ve sonuç olarak 2015 yılında güvenlik boyutu daha ön planda olan gözden geçirilmiş AKP'yi yayımlamıştır (Türkeş-Kılıç, 2018).

AKP'DE YENİLİKLER: 2011 VE 2015

2004 yılından bu yana AKP iki kez yenilenmiştir. AKP'deki ilk yenileme, 2011 yılında AB sınırları yakınındaki önemli değişikliklere (Arap isyanları ve darbeler, Rus-Gürcü çatışması, Ukrayna ve Moldova'daki gelişmeler, Belarus ile

gergin ilişkiler) tepki olarak gerçekleşmiştir (Eroğlu ve Bieliauskaitė, 2018). 2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan ve sonrasında Yemen, Suriye ve Libya gibi Orta Doğu'nun diğer ülkelerine sıçrayan Arap baharı ayaklanmaları AB için güvensizlik ortamı yaratmıştır. Arap baharı ayaklanmaları AB'ye AKP ile yaratmaya çalıştığı istikrar ortamını yaratamadığını dahası çıkabilecek sorunları tahmin edemediğini göstermiştir. AB, AKP'deki eksikliklerini tamamlamak için harekete geçtiğinde ise tarih Mart 2011'i göstermekteydi. 8 Mart 2011'de AB 'Demokrasi ve Paylaşılan Refah için Ortaklık' isimli ortak bir bildiri yayımlamıştır (URL-9). Benimsenen strateji Avrupa Komisyonu'nun komşu ülkelerdeki değişimlere yanıt olarak geliştirilmiştir. Stratejinin amacı komşu ülkelerde derin demokrasinin gelişimini sağlamaya yardımcı olmaktır. Yine 2011 stratejisiyle birlikte AB, komşularına yönelik finansal konularda, hareketlilik konusunda ve piyasaya erişim konusunda reforma gitmeyi hedeflemiştir (Hamzaoglu, 2020). Yine 2011 yılındaki yenilemeyle AKP 'daha fazlası için daha fazlası' kavramsallaştırmasıyla AB ile ilişkilerde daha çok yol alan ülkelerin daha çok yardım almasını içeren bir politikaya dönüşmüştür (Yazgan, 2021). Diğer bir deyişle, yeni komşuluk politikası da eskisi gibi teşvikler temelinde yükselmiş fakat eskisine nazaran daha fazla farklılaştırılmaya dayanmıştır (Kızıllan, 2018). Bir yandan 'daha fazlası için daha fazlası' kavramsallaştırmasına geçilirken diğer yandan, reformları gerçekleştiremeyen komşular için de finansal desteğin azaltılması ya da durdurulmasına karar verilmiştir. Avrupa Komisyonu bu noktada, demokrasi, insan hakları, iyi yönetim gibi normlara vurgu yaparak ikili ilişkilerin bu değerlere bağlılıkla bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak, 2011 yılındaki yeni AKP Arap Baharı isyanlarına bir karşılık verme amacı taşımakla beraber içerik olarak çok yenilik getirmemiştir (Kızıllan, 2018). Fakat yeni AKP için söylenebilecek en net ifade AKP'nin AB'nin temelini oluşturan değerlere bağlılığın ikili ilişkilerin gelişmesinde göz önünde bulundurulması fırsatını getirmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle AB, komşularına artıracığı desteği ihraç ettiği demokrasi gibi normların benimsenmesine bağlamıştır. Yine de son tahlilde, komşu ülkenin siyasi reformları gerçekleştirme oranı ilgili ülkenin alacağı desteğin miktarını da belirleyecektir.

AKP'deki ikinci yenileme ise 2015 yılının başında coşkuyla karşılanan Arap Baharı'nın demokratikleşme yerine daha fazla istikrarsızlık, silahlı çatışmalar ve Avrupa ülkelerine kontrolsüz göçmen akışı getirmesi; Rusya'nın, post-Sovyet devletlerinin (özellikle Ukrayna) AB ile entegrasyonuna giderek daha sert bir şekilde karşı koyarak bir tehdit kaynağına dönüşmesi sebebiyle gerçekleştirilmiştir (URL-10). 2015 AKP, komşuların ihtiyaçlarına göre farklılaştırılan (tailor-made) bir özelliğe bürünmüştür (Yazgan, 2021). 2015 AKP dört öncelikli alana odaklanmaktadır: insan haklarına azami saygı ve sivil toplum için alan ile adil, kapsayıcı ve istikrarlı bir toplumu teşvik etmeyi amaçlayan iyi yönetim; bölgede ekono-

mik istikrar için kilit önlemler olarak gençler için iş fırsatlarının yaratılması da dahil olmak üzere ekonomik ve sosyal kalkınma; güvenlik sektöründe, özellikle çatışma önleme, terörle mücadele ve radikalleşme karşıtı politikalar alanlarında işbirliği; bir yanda hareketliliği ele alan göç ve hareketlilik, diğer yanda düzensiz göç, insan ticareti ve kaçakçılık. Son olarak, enerji güvenliği ve iklim eylemine de dikkat edilmektedir. Fakat bunların içerisinde özellikle güvenlik boyutu, çatışma önleme, terörle mücadele ve yeniden radikalleşme karşıtı politikalar konularında ortaklarla çalışmayı içeren güvenlik boyutuna odaklanmıştır. Yine siyasi farklılaştırma ve karşılıklı uyumun etkisinin artırılması ve sahiplenme 2015 AKP'nin başlıca öncelikleridir. (URL-11).

Ek olarak, 2015 AKP, AB'nin komşularına ihraç etmeye çalıştığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar ekonomisi gibi konularda komşularına esnek bir model sunmaktadır. Bu esnekliğin temelinde AKP'nin ihraç etmeye çalıştığı normları AB'nin AKP kapsamındaki komşularının kabul etme konusundaki isteksizlikleri yatmaktadır (Hürsoy ve Kutlu, 2018). Farklılaşma yaklaşımı, ortak ülkelerin AB ile ilişkilerini geliştirme konusundaki farklı isteklerini kabul etmektedir. Sahiplenme yaklaşımı ise AB ve komşularının, her bir ilişkiyi ortak çıkarlara odaklayarak ortaklık önceliklerini birlikte belirlemesine ve bunun yarattığı sahiplenme duygusuna odaklanmaktadır. Son olarak, 2015'te kabul edilen yeni AKP ile AB'nin komşularındaki demokrasi, iyi yönetim, ulusun egemenliğini teşvik etme, hukuk ve insan hakları konusundaki tutkusunun düşürülmesiyle bağlantılı olarak, AKP'nin genişlemeyle ilgili başlıca araçlarından bazıları kaldırılmıştır (URL-12). Schimmelfennig'e (2012) göre bunun sebebi, AB'nin hükümetler arası iş birliği yoluyla tutarsız pozitif koşulluluk ve sosyalleşme kullanımında, sivil toplumu ve komşuluktaki diğer potansiyel değişim ajanlarının yanı sıra AB'nin siyasi katılım koşulluluğu için çekici ve etkili ikameler sunamamasıdır.

SONUÇ

AKP, AB'nin komşularına katılım perspektifi olmayan, daha derin siyasi ve ekonomik ilişkiler sağlamayı amaçlayan genişlemenin yerini alacak şekilde geliştirilen hem uygulama hem de çalışma alanı olarak, oldukça heterojen bir ülke grubunu ele almaktadır. AKP ülkeleri siyasi, ekonomik, sosyal ve tarihsel gelişimleri ve mirasları açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Avrupa Komisyonu'nun 11 Mart 2003'te 'Geniş Avrupa' stratejisini benimsemesinden bu yana, AB on altı komşusuyla ilişkilerin kurumsallaşmasını kademeli olarak yoğunlaştırmış ve farklılaştırılmış iki taraflılık, koşulluluk ve sosyalleşme gibi kilit mekanizmalardan yararlanan bir iş birliği mimarisi yaratmıştır. AB, AKP'ye Akdeniz için Birlik ve Doğu Ortaklığı girişimini de eklemeyerek iş birliğini derinleştirmeye çalış-

mıştır. AKP'nin bir başka amacı da AB ile komşuları arasındaki ilişkilerde yeni engellerin yaratılmasını önlemek ve bu bölgelerde istikrarı sağlamaktır.

Sonuç olarak, AB, bugün barışın, istikrarın ve refahın kaynağı konumuyla dünya çapında örnek olduğunu iddia etmektedir. AB'nin demokratik değer ve uygulamaları, hukukun üstünlüğü, insan hakları standartları AB'nin iyi yönetim normları olarak görülmektedir. AB'nin amacı, AKP ile iyi yönetim normlarını komşu ülkelere ihraç etmektir. Diğer bir deyişle AKP'nin amacı, Avrupa Yönetişim sistemini AB sınırlarının ötesine taşımaktır. Fakat AKP, AB merkezli olduğu, orantısız bir şekilde AB çıkarlarını desteklediği konusunda hem AB içerisinden hem de AKP ülkelerinden eleştiri almaktadır. Yine, AB'nin komşularındaki istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını önlemekte başarısız olması sebebiyle AKP'nin norm ihracı yaparak gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümü yapamadığı eleştirilerine 2011 yılındaki Arap Baharı isyanları ve Orta Doğu temelli terör örgütlerince AB'nin gözde şehirlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı eklenince AB sınırlarındaki güvenliği sağlama konusunda yeni arayışlara girmiş ve sonuç olarak 2015 yılında güvenlik boyutu daha ön planda olan gözden geçirilmiş AKP'yi yayımlamıştır. 2015 AKP ile AB'nin komşularına ihraç etmeye çalıştığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, serbest pazar ekonomisi gibi konularda komşularına esnek bir model sunmasının temelinde aslında AKP'nin ihraç etmeye çalıştığı normları AB'nin AKP kapsamındaki komşularının kabul etme konusundaki isteksiz olmaları yatmaktadır. Bütün bunlar AKP'nin yönetişimini ihracında başarılı olamadığını göstermektedir. AB bu çıkmazdan ancak AKP'yi AB ve komşuları arasında eşitler arasında bir birliktelik olarak görmeye başlayarak kurtulabilir. Çünkü AB'nin komşularının vatandaşları arasında insan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi değerler sıklıkla AB ile ilişkilendirilmektedir. Diğer bir deyişle, her şeye rağmen AB'nin eşitlik söylemi üzerinden yeniden kuracağı ikili ilişkilerle Avrupa yönetişimini komşularına ihraç ederek daha geniş bir Avrupa hayaline ulaşma potansiyeline halen sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alieva, L. (2009). EU Policies and Sub-Regional Multilateralism in the Caspian Region, *The International Spectator*, 44(3), 43-58.
- Balfour, R., ve Rotta, A. (2005). Beyond Enlargement. The European Neighbourhood Policy and its Tools. *The International Spectator*, 40(1), 7-20.
- Bengtson, R. ve Elgström, O. (2012). Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics. *Foreign Policy Analysis*, 8(1), 93–108.
- Berg E. ve Ehin P. (2006). What Kind of Border Regime is in the Making?: Towards a Differentiated and Uneven Border Strategy. *Cooperation and Conflict*, 41(1), 53-71.
- Chaban, N. ve Vernygora, V. (2013). The EU in the Eyes of Ukrainian General Public: Potential for EU Public Diplomacy?. *Baltic Journal of European Studies*, 3(2), 68–95.
- Comelli, M. (2004). The challenges of the European Neighbourhood Policy. *The International Spectator*. 3(39), 97-110.
- Delcour, L. ve Tulmets, E. (2008). *Pioneer Europe? Testing EU Foreign Policy in the Neighbourhood*. Baden-Baden: Nomos.
- Del. Sarto, R. A., ve Schumacher, T. (2005). From EMP to ENP: What is at Stake with the European Neighbourhood Policy Towards the Southern Mediterranean. *European Foreign Affairs Review*, 10(10), 17-38.
- Eliçin, Y. (2011). Avrupa Birliğinde Yönetişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 44- 60.
- Ergan, E. E. ve Doğan, S. (2019). Avrupa Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularıyla İlişkileri. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 161-188.
- Eroğlu, S. E. ve Bieliauskaitė, J. (2018). A Renewed (2015) European Neighbourhood Policy and Turkey: Scenarios for security dimension. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 1951-1967.
- Gänzle, S. (2009). EU Governance and the European Neighbourhood Policy: A Framework for Analysis. *Europe-Asia Studies*. 61(10), 1715-1734.
- Hamzaoğlu, H. (2020). Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı Programı Çerçevesinde Azerbaycan- Avrupa Birliği İlişkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 504-520.
- Hollis, R. (2012). No Friend of Democratization: Europe's Role in the Genesis of the Arab Spring, *International Affairs*, 88(1), 81- 94.

- Hürsoy, S. ve Kutlu, E. (2018). Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yaklaşımı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 169-189.
- Kahraman, S. (2005). The European Neighbourhood Policy: The European Union's New Engagement towards wider Europe. Perceptions. *Journal of International Affairs*, 10(2005), 1-28.
- Kahraman, S. (2006). The European Neighbourhood Policy: A Critical Assessment. *Ankara Review of European Studies*, 5(3), 13-46.
- Kelley, J. (2006). 'New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms Through the New European Neighbourhood Policy', *Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.
- Kızılkın, Z. B. (2018). Arap Baharı Sonrası Avrupa Birliği'nin Yeni Komşuluk Politikası. *Mukaddime*, 9 (2), 79-102.
- Lavenex, S. ve Schimmelfennig, F. (2009). EU Rules Beyond EU Borders: Theorizing External Governance in European Politics, *Journal of European Public Policy*, 16(6), 791-812.
- Lavenex, S. (2009). Switzerland's Flexible Integration in the EU: A Conceptual Framework, *Swiss Political Science Review*, 15(4), 547-575.
- Nas, Ç. (2019). The EU's Approach to the Syrian Crisis: Turkey as a Partner?. *Uluslararası İlişkiler*, 16(62), 45-64.
- Natorski, M. (2016). Epistemic (un) Certainty in Times of Crisis: The Role of Coherence as a Social Convention in the European Neighbourhood Policy After the Arab Spring. *European Journal of International Relations*, 22(3), 646-670.
- Neumann I. B. (1996). Self and Other in International Relations. *European Journal of International Relations*, 2(2), 139-174.
- Panebianco S. ve Rossi R. (2004). EU attempts to export norms of good governance to the Mediterranean and Western Balkan countries. *Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics*, 53.
- Risse, T. (2004). Social Constructivism and European Integration. Wiener, A. ve Diez, T. (Ed.), *European Integration Theory*. (ss. 144-162). NY: Oxford University Press.
- Schimmelfennig, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and The Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, 55(1), 47-80.

Schimmelfennig, F. (2012). Europeanization beyond Europe, *Living Reviews in European Governance* 7(1), 5–31.

Silander, D., ve Nilsson, M. (2013). Democratization without enlargement? The European Neighbourhood Policy on post-communist transitions. *Contemporary Politics*, 19(4), 441-458.

Smith, K. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs*, 81(4), 757-773.

Sönmez, A. S. (2010). Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 113-122.

Türkeş-Kılıç, S. (2018). Avrupa Komşuluk Politikası'nda Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi. *Mukaddime*, 9(3), Avrupa Komşuluk Politikası ve Göç Özel Sayısı, 1-20.

Uşul, A. R. (2008). Avrupa Birliği'nin Demokrasi Siyasal Şartlığında Çekme-İtme Dengesi ve bu Dengenin Bozulması. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 5(3), 105-125.

Ünal, M. C. (2017). Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16(2), 147- 170. DOI: 10.1501/Avraras_0000000256.

Yazgan, H. (2015). Rubicon'u Geçmek?: Onuncu Yılında Avrupa Komşuluk Politikası. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(42), 103-132.

Yazgan, H. (2021). Brexit'in Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası ve Avrupa Komşuluk Politikası'na Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Brexit, 267-289.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1 <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eastern-partnership-after-riga-review-and-reconfirm/> (Erişim Tarihi: 01.11.2021).

URL-2 <http://europa.eu/rapid/press-releaseSPEECH-02-619en.htm>. (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

URL-3 https://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_2_Maurer.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2021).

URL-4 <https://institutdelors.eu/en/publications/looking-after-the-neighbourhood-responsabilities-for-eu-25/>. (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

URL-5 <https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/reports/eu-enlargement>. (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

URL-6 <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/governance.html#:~:text=The%20expression%20'European%20governance'%20designates,closer%20to%20the%20EU%20institutions>. (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

URL-7 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10. (Erişim Tarihi: 20.12.2021).

URL-8 <http://aei.pitt.edu/6600/> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).

URL-9 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52011DC0200>. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

URL-10 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

URL-11 <http://belinstitute.eu/en/node/2874>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

URL-12 <https://www.coleurope.eu/research-paper/2015-enp-review-beyond-stocktaking-need-political-strategy>. (Erişim Tarihi: 01.02.2022).

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAZAR KILAVUZU

Yayın İlkeleri

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (İAÜD); uygulamalı iletişim, iletişim bilimleri, medya çalışmaları, yeni medya, dijital kültür, reklamcılık, halkla ilişkiler, eğitim bilimleri, uzaktan eğitim, görsel iletişim tasarımı, radyo, televizyon, sinema, sosyoloji ve buna yakın sosyal bilimlerdeki ilgili alanlarında bilimsel çalışmalar kapsamında eserler yayınlanmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi senede 4 defa yayınlanan hakemli bir dergidir. Orijinal teorik ve/veya deneysel çalışma ve sabit referans değerleri ile ilgili öğretici açıklamanın bulunduğu makaleler kabul edilir.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yayın kurulu, uluslararası uzmanların değerlendirmesiyle makalelerin kabul edilmesi veya edilmemesinde yetkilidir.

GENEL KURALLAR

1. Dergide yayımlanan yazı ve makalelerde kullanılacak dil Türkçe ve İngilizcedir.
2. Çalışmayı destekleyen bir kurum varsa, metin içerisinde belirtilmelidir.
3. Gönderilen yazılar kaynakça ve ekler dahil maksimum **12.000** kelime olmalıdır.
4. Makaleler **APA referans sistemine (APA 6.0)** göre düzenlenmelidir. Lütfen metin içinde verilen referansların kaynakçada olmasına özen gösteriniz.
5. Dergimiz için editör kurulunca belirlenen intihal oranı üst sınırı **yüzde 20**'dir. İntihal tespit programındaki filtreleme seçenekleri şu şekilde ayarlanır: -Kaynakça hariç (Bibliography excluded) -Alıntılar hariç (Quotes excluded) -5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) -Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez.

Yazım Kuralları

- **Sayfa Düzeni**

Üst 3,5 cm, alt 2,5 cm, sol kenar 2,5 cm, sağ 2 cm boşluk bırakılacak şekilde tüm metin alanı 170 mm X 240 mm şeklinde olmalıdır.

- **Yazı Türü**

Times New Roman yazı karakteri kullanılmalıdır. Türkçe “Öz” İngilizce “Abstract” bölümleri 11 punto, ana metin 11 punto, yararlanılan kaynaklar bölümü ise 1 punto olmalı; metin, Türkçe-İngilizce özet ve yararlanılan kaynaklar iki yöne yaslı olarak hizalanmalıdır. Metin tek satır aralığı kullanılarak yazılmalı, paragraflar arası 1 satır boşluk bırakılmalıdır.

- **Başlıklar**

Makale ana başlık ve alt başlıklardan oluşacak şekilde düzenlenmelidir.

- **Ana Başlık**

Times New Roman karakterinde, büyük harfler kullanılarak, kalın, 14 punto şeklinde Microsoft Word formatında olmalıdır. Yazar ismi, kısaltmaları, yazar ORCID numarası ve e-posta adresleri başlıktan sonra iki satır boşluk bırakacak şekilde yazılmalı ve yazar ismi küçük, soyadı büyük olacak şekilde 11 punto yazı karakterinde yazılmalıdır.

- **Öz**

300 kelimeyi geçmemeli ve “ÖZ” kalın, 11 punto olmalı, özet metni 11 punto olarak tüm metin Times New Roman yazı stilinde iki yana yaslı ve tek paragraf şeklinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır. Anahtar kelimeler italik, kalın yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır. Makaleye uygun en az üç en fazla beş anahtar kelimenin ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük olacak şekilde yazılmalıdır. “ÖZ”de makalenin konusu, araştırma yöntemi ve sonucuyla ilgili kısa bilgiler verilmelidir.

- **Abstract**

Abstract ana başlık türkçe anahtar kelimelerden sonra iki satır boşluk bırakılarak yazılmalıdır. Times New Roman karakterinde, büyük harfler kullanılarak, kalın, 11 punto, iki yana yaslı ve tek paragraf şeklinde Microsoft Word formatında olmalıdır. 300 kelimeyi geçmemeli ve “ABSTRACT” kalın, 11 punto olmalı; tüm metin Times New Roman yazı stilinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır. Abstract’taki anahtar kelimeler (keywords) italik, kalın yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır. Makaleye uygun en az üç en fazla beş anahtar kelimenin(keywords) ilk harfleri büyük diğer harfleri küçük olacak şekilde yazılmalıdır. “ABSTRACT”ta makalenin konusu, araştırma yöntemi ve sonucuyla ilgili kısa bilgiler verilmelidir.

- **Bölümler**

Makalenin içeriğine göre oluşturulan bölüm alt başlıkları (GİRİŞ, KAVRAMSAL ÇERÇEVE, LİTERATÜR TARAMASI, ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ, BULGULAR, SONUÇ, ...gibi) hepsi büyük harf olacak biçimde, 11 punto ve kalın (bold) olmalıdır ve **numaralandırma kullanılmadan** yazılmalıdır.

- **Ana Metin**

Alt başlıklar 11 punto, kalın ve büyük harf kullanılarak yazılmalı ve metin kısmı 11 punto, Times New roman yazı stilinde Microsoft Word formatında olmalıdır. Makaleler tek sütun, iki yana yaslı olacak şekilde ve paragraf aralarında tek aralık olacak şekilde yazılmalıdır. İlk bölümün alt başlığı anahtar kelimelerden sonra bir satır boşluk bırakarak başlamalı ve bunu takip eden metin paragraflarında boşluk olmamalıdır. Makale Uzunluğu şekiller ve figürler ile birlikte 20 sayfayı geçmemelidir.

- **Tablo, Şekil, Grafik ve Resimler**

Metinde kullanılan tablo, şekil, grafik ve resimler yazar(lar) tarafından özgün olarak oluşturulmamış ise “kaynak” gösterilerek metin içinde kullanılabilir. Tablo, şekil, grafik ve resimler metin kısmına uyacak şekilde yerleştirilmeli ve başlıkları 11 punto ve ortalanarak yazılmalıdır. Metin içinde kullanılan tablo ve grafikler Tablo 1., Tablo 2./ Grafik 1., Grafik 2. ... vb gibi sıralanmalıdır. Tablo numaraları ve başlıklar tablodan önce olacak şekilde yazılmalıdır. Şekil, grafik ve resimlerin numaraları ve başlıkları kendinden (şekil, grafik ve resim) sonra altta olacak şekilde Şekil 1., Şekil 2./ Resim 1., Resim 2. ... vb gibi sıralanarak yazılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim başlıklarında kullanılan kelimelerin ilk harfleri büyük diğerleri küçük olacak şekilde oluşturulmalıdır.

- **Sonuç**

Başlık kalın, 11 punto, büyük harflerle ve metin kısmı da 11 punto Times New Roman yazı stilinde Microsoft Word formatında yazılmalıdır.

- **Makale içi referans gösterimi**

Makale içinde referans gösterimi APA (en son sürüm) kurallarına uygun olacak şekilde düzenlenmelidir.

APA referans kuralları için bakınız: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Tek yazarlı kaynaklara referans: (Atılğan, 2015: 28) , (Atılğan, 2015: 28-32)

İki yazarlı kaynaklara referans: (Atılğan & Demir, 2015: 28), (Atılğan & Demir, 2015: 28-32)

Beş yazarlı kaynaklara ilk kez referans yapıldığında: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş & Yıldırım, 2015: 28)

Beş yazarlı kaynaklara ikinci kez veya daha fazla kez referans yapıldığında: (Atılğan vd., 2015: 28)

Beşten fazla yazarlı kaynaklara ilk kez referans yapıldığında: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş, Yıldırım....Işık, 2015: 28)

Beşten fazla yazarlı kaynaklara ikinci kez veya daha fazla kez referans yapıldığında: (Atılğan vd., 2015: 28)

İnternette referans yapıldığında: (URL-1)

- **Kaynakça**

Makalede yararlanılan kaynaklar APA (en son sürüm) kurallarına uygun olacak şekilde düzenlenmelidir. APA kaynak gösterimi için bakınız: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Kaynakça başlığı 11 punto, kalın; kaynaklar ise aşağıda gösterilen biçimde alfabetik, numarasız yazılmalıdır. Ayrıca eser ismi (referans alınan kaynak) *italik* olmalıdır. Elektronik kaynaklar, basılı kaynaklardan ayrı bir başlık altında yazılmalıdır.

Tek yazarlı kitap

Tuncer, D. (1992). *Dağıtım Kanalları Sistemi*. Ankara: Gazi Yayınları.

İki yazarlı kitap

Turgut, M. F. & Y. Baykul. (1992). *Ölçekleme Teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Editörlü kitap

Theberge, J. (Ed.). (1968). *Economics of Trade and Development*. New York: John Wiley.

Çeviri kitap

Morgan, L.H. (2015). *Eski Toplum*. (Oskay, Ü. Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Kitap bölümü

Ünlüer, A.O. (1988). Boş Zamanı Değerlendirme Açısından Kitle İletişim Araçlarının Ülkemizde Durumu. Demiray, U. (Ed.). *Kitle İletişim Araçları ve Boş Zaman*. (ss.71-113). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı.

Basılı dergi

Engin, B. H. (2016). Markalaşma Kavramı Çerçevesinde Marka Ederi. *Öneri*

Dergisi. 12 (46): 277-294.

Elektronik dergi

Yengin, D. & Algül, A. (2018). Küreselleşme Bağlamında Sanal Gerçeklik Kullanımı. *Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*. 10 (2): 155-126. doi: 10.7456/10902100.

Basılı Gazete

Kumcu. E. (2006, 11 Aralık). Büyüme yavaşlama sinyali veriyor. *Hürriyet Gazetesi*. s.9.

Tez

Algül, N. (2006). *Sanat Tarihinde Mahmut Akok*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Web sayfası

URL-1 <https://dusunbil.com/zaman-ve-insan-uzerine>. (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018).

Rapor

Taymaz, E. (2018). *Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme Raporu*. (TÜSİAD-T/2018,10-600).

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Koordinatörlüğü, Dr. Öğr. Üyesi Nur Emine KOÇ

Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr

Publishing Principles

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences (IAUD) accepts and publishes

ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

studies within scientific researches in applied communication, communication sciences, media studies, new media, digital culture, advertising, public relations, educational sciences, distance education, visual communication design, radio, television, cinema, sociology.

IAUD is a peer-reviewed journal which is published four times a year. Accepted articles are those which contain original theoretical and/or experimental studies as well as educational explanations related to fixed reference values.

IAUD Editorial Board is authorized to decide whether or not to accept articles through international peer-reviews.

General Rules

1. The language of the articles is Turkish and English
2. If there is an institution that supports the study, it should be specified in the text.
3. Manuscripts should not exceed 12.000 words including bibliography and annexes.
4. Articles should be organized according to the APA reference system. Please make sure that the references in the text are in the references
5. The upper limit of plagiarism determined by the editorial board for our journal is 10 percent. The filtering options in the plagiarism detection program are set as follows: -Except for biblical (Bibliography excluded) -except for exclusions (Quotes excluded) -except for text sections with less than 5 words (Limit match size to 5 words) -Other filtering options included in the program menu are included in the report. It is not.

• **Writing Rules**

Page Layout

Margins: up 3,5; down 2,5; left 2,5; right 2 cm with 170 mm X 240 mm over all text space.

• **Type of Font**

Times New Roman style should be used. Turkish Abstract English Abstract

should be in 11 pt, main text should be 10 pt. Text, Turkish-English abstract and the sources used should be justify. Text should be written using single line spacing, 1 line spacing between paragraphs should be left.

- **Headlines**

The manuscript should be composed of main headings and sub-headings.

- **Main Title**

Times New Roman character, using capital letters, bold and must be in Microsoft Word format in 14-pt format. Author name, abbreviations, author ORCID number and e-mail addresses should be written with two lines of space after the title and the name of the author should be written in 11 pt font size.

- **Abstract**

The text should be written in 11-pt font in Times New Roman font style and in a single paragraph in Microsoft Word format. Must not exceed 300 words and should be bold, 11 pt. Keywords should be in italic, bold type and 11 pt. At least three, maximum five key words should be written with the first letter and the other letters with small letters. In abstract (ÖZ), subject of the article, research method and result should be given.

- **Abstract Title**

Abstract title should be written with two lines of space after Turkish keywords. Times New Roman should be in bold, 11 pt, justified, and in single word Microsoft Word format using capital letters. Should not exceed 600 words and abstract should be bold, 11 pt. and all text should be written in Microsoft Word format in Times New Roman style. Keywords in abstract should be in italic, bold type and 11 pt. At least three, maximum five key words should be written with the first letter and the other letters with small letters. In abstract, subject of the article, research method and result should be given.

- **Sections**

Section subtitles (INTRODUCTION, CONCEPTUAL FRAME, LITERATURE SCANNING, RESEARCH METHODOLOGY, FINDINGS, CONCLUSION, etc), which are formed according to the content of the article, should be all uppercase, 11 pt and bold, and they should be typed without numbering.

- **Main Text**

Subtitles should be written in 11 pt, bold and capital letters and the text should be in 11 pt., Times New Roman style in Microsoft Word format. Articles should be

written in a single column, justified, and in a single space between paragraphs. The subtitle of the first section should start with a line space after the keywords and there should be no spaces in the following paragraphs. Article length must not exceed 20 pages with shapes and figures

- **Tables, Figures, Graphics and Pictures**

If the tables, figures, graphics and pictures used in the text are not originally created by the author (s), they can be used in the text by showing “source”. Tables, figures, graphics and pictures should be placed to fit the text and the headings should be written in 11 font size and centered. Tables and graphs used in the text should be listed as Table 1., Table 2. / Chart 1., Chart 2. etc. and so on. Table numbers and titles should be written before the table. Figures, graphics and pictures of the numbers and the headers (figure, graphic and picture) then the bottom of the Figure 1., Figure 2. / Picture 1., Picture 2. etc. should be written as ordered. The first letters of the words used in the tables, figures, graphics and image titles should be initials large and the others are small.

- **Conclusion**

The title should be written in bold, 11 pt, capital letters and text in 11 pt. Times New Roman style in Microsoft Word format.

- **In-article Reference Representation**

Reference within the article should be arranged in accordance with the APA rules.

See the APA reference guidelines: <https://www.citfast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Reference to single authored sources: (Atılğan, 2015: 28) , (Atılğan, 2015: 28-32)

Reference to sources with two authors: (Atılğan & Demir, 2015: 28), (Atılğan & Demir, 2015: 28-32)

When reference is made to sources with five authors for the first time: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş & Yıldırım, 2015: 28)

When reference is made to sources with five authors for a second time or more: (Atılğan vd., 2015: 28)

When references to resources with more than five authors are made for the first time: (Atılğan, Demir, Çelik, Savaş, Yıldırım....Işık, 2015: 28)

Reference to sources with more than five authors for the second time or more times: (Atılğan vd., 2015: 28)

When reference is made from the Internet: (Mills, 2012)

- **Bibliography**

Reference within the article should be arranged in accordance with the APA rules. See the APA reference guidelines: <https://www.citefast.com/styleguide.php?style=APA&sec=form>

Bibliography title 11 points, bold; References should be written alphabetically, without numbers, as shown below. It should also be the title of the work (reference source). Electronic sources should be seperated.

Single Author Book

Tuncer, D. (1992). *Dağıtım Kanalları Sistemi*. Ankara: Gazi Yayınları.

Two Authors Book

Turgut, M. F. & Y. Baykul. (1992). *Ölçekleme Teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Edited Book

Theberge, J. (Ed.). (1968). *Economics of Trade and Development*. New York: John Wiley.

Translation Book

Morgan, L.H. (2015). *Eski Toplum*. (Oskay,Ü. Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Part of Book

Ünlüer, A.O. (1988). Boş Zamanı Değerlendirme Açısından Kitle İletişim Araçlarının Ülkemizde Durumu. Demiray, U. (Ed.). *Kitle İletişim Araçları ve Boş Zaman*.(ss.71-113). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı.

Published Magazine

Engin, B. H. (2016). Markalaşma Kavramı Çerçevesinde Marka Ederi. *Öneri Dergisi*. 12 (46): 277-294.

Published Journal

Kumcu. E. (2006, 11 Aralık). Büyüme yavaşlama sinyali veriyor. *Hürriyet Gazetesi*. s.9.

Dissertation

Algül, N. (2006). *Sanat Tarihinde Mahmut Akok*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Web Page

(URL-1) <https://dusunbil.com/zaman-ve-insan-uzerine>. (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018).

Report

Taymaz, E. (2018). *Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme Raporu*. (TÜSİAD-T/2018,10-600).

**ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES**

Publication Coordinator, Asst. Prof. Dr. Nur Emine KOÇ

Articles are accepted only through Dergipark.

İstanbul Aydın University, Communications Faculty,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr